

У.В.Теме
Войнеке
Лус

УЗ



Й. В. ГЕТЕ

РАЙНЕКЕ-ЛИС



УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

Редактор — *Василь Сімович*

Обкладинка і форзац
Мирона Левицького

В тексті 36 ілюстрацій
Вільгельма фон Кавльбаха

Друкарня
Української Академії Наук
Львів, Постгассе 11.
1144. — KZ. 40431.



I, 6-8

ПІСНЯ ПЕРША

Любі Свята Зелені настали; у зелень вдяглися
 Поле і ліс; по горбках, по гаях, по кущах, по дере́вах,
 Сонцю зрадівши, ізнову пташки про весну заспівали.
 Кожен луг-моріжок запашніми квітками укритися.
 Вёсело небо блищало, земля пишнобарвно вдяглася.

Нобель-король скликає свій двір, і пишно васалі
 Йдуть, звідусіль поспішають юрбою. Багато зібралось
 Всім відомих осіб з усіх кінців і околиць.
 Лютке там був журавель, і Маркарт-сойка, та інші
 З кращих; бач бо, король, у колі всіх вірних баронів,
 Вирішив двір свій ізнов показати в пишноті та блиску
 Всіх аж до одного скликать велів — і малих, і великих,
 Кожен прийти був повинний... Одначе, один не з'явився —
 Райнеке-лис, той крутій! Чимало набіївши лиха,
 Остеронь двору тримавсь він. Нечисте сумління боїться
 Світла та дня; і лис так боявся тих зборів вельможних.
 В кожного скарга була, в печінки він усякому в'ївся,
 Грімбарта лиш борсука не займав він, як братнього сина.

Першим Ізегрім-вовк чолобитну подав; із ріднею,
 З друзями разом, з братами, дядьками, сватами, кумами
 До короля підступив і скаргу сказав, як належить:
 „Владарю мій і могутній королю! Мій позов прийміть ви.
 Ви благородні, великі й шановні. Усім даєте ви
 Право і ласку; приношу смиренно вам скаргу на лихо,
 Що мені Райнеке-лис заподіяв, довіку збезчестив.

Перше я слово скаж́у вам про те, що мою він дружину,
 Як лиходій, ображав і моїх діточок покалічив:
 Ох, закаляв він їх нечистю, брудом їдким їх забризкав,
 Троє малят, ним осліплених, вдома у мене страждають.
 Правда, про ці його капості мова заходила часто. 30
 Навіть і день вже призначений був, щоб розглянути скаргу.
 Він зголосивсь до присяги, та швидко роздумав, хитрюга,
 І до фортеці своєї забрався. Ці штуки відомі
 Всій цій шановній громаді, яка тут стоїть коло мене.
 О, мій королю! Всі лиха, що коїть шахрай мені, годі 35
 Зчіслити, навіть і декілька тижнів про них говоривши,
 Навіть якби полотно, що його виробляють у Генті,
 Все обернулось в перга́мен, — усіх там підлот не списати.
 Тож я промовчу про них. Та безчестя моєї дружини
 Серце ра́нить мені. І за це я помщусь, будь-що-буде“. 40

Тільки но Ізегрім з виглядом слізним скінчив промовляти,
 Песик, що Ва́ккерльос звався, підбіг; по-французькому став він
 Розповідать королю, як зубо́жів і всього позбавивсь,
 Крім шматочка ковбаски, що десь заховав між ку́щами,
 Райнеке й те відібрав! Кіт-Гінце тут вискочив раптом, 45
 Лютий докраю, і мову почав: „Високий королю!
 В кого ж тут більше підстав є оскаржить то́го лиходія,
 Аніж у вас, мій королю? Скаж́у я, що серед громади
 Чи молодий, чи старий, а бої́ться всяк його, певне,
 Більше, як вас! А скарга песика — то все дурниці. 50
 Кілька минуло вже літ, відко́ли ця сталась пригода.
 То ж бо моя ковбаса, і мені було слід позиватись.
 Вийшов на лови вночі я, на млин подорозі заскочив.
 Ну, а мірошниця спала якраз — я й поцупив у неї
 Жирну ковбаску — вже краще признаю́сь; отож бо 55
 Якщо й дістав її пес, то мені лише дякувать має“.

Виступив барс тут, сказавши: „Та нащо слова ці і скарги?
 Все це марнота. Доволі! Ту бестію знаємо всі ми:

60

Злодій він справжній і вбивець. Це стверджую я наполегло.
Знають ці збори шановні, що здатний на всяку він капость.
В день, коли б наші вельможі і сам наш володар високий
Втратили честь і майно, — зрадив би він тільки, а надто
Кусень жирненького півня собі того дня роздобувши.
Слухайте но, як учора Лямпе він, зайця, окривдив.

65

Ось він і сам перед вами, це лагідне, смирне створіння.
Вдавши із себе побожного, Райнеке-лис наш узявся
Вчить його кантів і всього, що слід капелянові знати.
Сів проти учня учитель, і „Вірую“ вдвох заспівали.

70

Тільки ж і тут своїх капостей Райнеке-лис не покинув,
Ваші накази зламавши й порушивши мир королівський,
Лямпе-зайця схопив він у кігті жорстокі і люто
Мужа смиренного взявсь катувати. Я, близько ішовши,
Чув, як духовний той спів розпочався та й миттю урвався,

75

З подивом я прислухавсь, та ледве до них підійшовши,
Райнеке зразу ж пізнав. За комір бідаху тримав він.
Певно, життя б він позбавив був Лямпе, як би ж то, на щастя,
Тут не наспів я з дороги. От він перед вами, дивіться!

80

Бачите, рани які на цьому побожному мужі,
Що з усім світом у мирі живе. Невже ж то дозволить волóдар
Також і ви, панове, щоб шибеник так от знущався
Із королівських указів, із миру його й охорони?!
О, якщо так, мій королю, то й вам, і вашим нащадкам
Всі докорятимуть люди, до права і правди прихильні.

85

Ізегрім мовив на тее: „Булó так і буде. Від лиса
Годі добра нам чекати. Коли б то давно вже сконав він!
Краще булó б це для всіх громадян миролюбних і чесних.
Тож, як і нині покара злочинця мине, — через нього
В дурні багато пошиється з тих, хто про це і не дума“.

90

Небіж тут лисів, борсук, говорити узявся і мужньо
Райнеке став захищати, хоч всі шахрая цього знали:
„Правду каже прислів'я старе, Ізегріме шановний:



I, 71-73

I	
95	»Ворога слово — отрута«. Звичайно, і дядькові мому Не сподіватись добра з ваших слів. Та базікати легко. А якби був при дворі він тепер в короля у пошані, Певно, вам довелось би покаятись гірко за всі ті Злісні слова, що казали отут ви, згадавши про давнє. Краще б згадати за кривди, яких завдали ви безчесно Дядькові лису (хоч, правда, відомо це панству ясному), З ним уложивши угоду і присягу склавши взаємну 100 Жити, як спільники й друзі. До речі про це розказати. Ледве взимку торік через вас не загинув мій дядько. Разом із рибою їхав собі селянин по дорозі; Ви й простежили віз, і до смерти вам тут закортіло Спробувать рибки смачної, а вітер свистів у кишені. 105 От ви й умовили лиса, і дядько, померлого вдавши, Ліг на дорозі незрушно. Скажіть, чи не смілива штука? Та пригадайте, що вийшло для дядька із риби тієї: В колії той селянин непорушного лиса побачив, Похапцем вихопив меч для удару. Та лєс хитроумний 110 Не ворухнувся, не здригнувся, мов справді сконав. Селянин той Кинув на воза його, радіючи здобичі славній. Так от мій дядько важив життям, Ізегріма заради. Рушили, дядько почав оту рибу із воза скидати. Ізегрім крався за ними, і рибу він жер подорозі. 115 Лисові бідному тут надокучило їхать, і з воза Дядько стрибнув мій, щоб рибки також собі всмак попоїсти. Та проковтнув Ізегрім усю здобич і мало не луснув — Так ненажера наївся, для милого друга лишивши Тільки недоїдки-кості, що їх повиплювував з риби! 120 Ще була вітівка — я розповім і про неї правдиво. Райнеке звідкись дізнавсь, що висить на гаку в селянина Жирна, свіжо заклота свинка. Він вовкові чесно Теє сказав, і пішли вони, вмовившись труд, як і здобич, Чесно ділити. Та труд весь і горе на дядька припали. 125 Сам у вікно він проліз, звідтіль насилу спромігся Скинути вовкові спільну їх здобич; алє, на нещастя,

	I
Пси недалеко були, що лиса у хаті зачули. Шубку на лисі вони так подерли, аж ледве утік він. Райнеке миттю вовка знайшов і, сказавши про лихо, Частку належну собі зажадав. Той і каже: »Зберіг я Чи не найкращий для тебе шматочок, берися ж за нього, Чисто, гляди, обгризи; він жирний і всмак тобі буде«. От і приніс він шматочок. А був то ослін дерев'яний: Тушу на ньому підвісив м'ясник; ну, а жирну свинину Всю проковтнув доостанку лукавий той вовк-ненажера. Лисові з гніву язик одібрався. Та що він подумав — Кожен і сам угада. Певне, сотня чи й більш набереться Вовкових штук, мій королю, на лисове горе й нещастя, Тільки ж промовчу про них. Як Райнеке викличуть, сам він Краще себе захистить. Лиш одне, милостивий королю, Високородний володарю, я зауважу: усі тут Чули — і ви, і весь двір — як вовк у промові безглуздій Брудом закидав дружинну честь, — а її ж він повинен Навіть ціною життя захищати. Так, сім уже років З того часу, либонь, проминуло, як дядько мій серце Майже усе неподільно віддав Гіремунді прекрасній. Трапилось це, як згадаю, підчас танків опівнічних. Ізєгрім був у від'їзді, здається — принаймні так чув я. З ніжності й чемности не відмовляла ні в чім Гіремунда Лисові-дядькові, й начебто скарг з її боку не чути. Досі жива і здорова вона. Так чого ж він дуріє? Мав би розуму більш, то про сором свій власний мовчав би“. Мову вів далі борсук: „А ще ота байка про зайця! Що за дурниця несвітська! Щоб то школяра та не смів би Вчитель порядний скарати, а надто, як той байдикує. Слід потурати їм, значить? А де ж тоді край легкодумству, Де їх пустошам край? Які ж тоді виростуть діти? Ваккерльос рюмсає теж, що взимку згубив ту ковбаску Десь поза тином; ото ще! В кутку десь поплакав би краще. Кусень то ж крадений був, у цім хіба сам не признався? Видно, »прожив, як нажив«, і хто ж докорятиме лису,	130 135 140 145 150 155 160

Що відібрав він у злодія здобич? Звичайно, повинні
 Люди шляхетні грозою для кожного злодія бути,
 Не боячись їх злоби; і, коли б того пса ще й повісив
 165 Дядько, то так воно й слід. Та звільнив його лис із пошани
 До короля — карати бо смертю король лише владний.
 Та щось не чути про те, щоб бу́ла за те лисові дяка,
 Хоч до злочинців він строгий і всіх нас од них захищає.
 Хто ж бо від часу, коли проголошено мир королівський,
 170 Чесно поводитьсь так, як мій дядько? Став жити інакше —
 Їсть лише раз він на день, бичує себе, як відлюдник,
 Волоссяницею плоть умиряє гріховну — і м'яса
 В рот не бере вже давно — ні диких тварин, ані свійських.
 Так мій земляк говорив, що дядька недавно одвідав.
 175 Замок він свій Малепартус недавно покинув — будує
 Келію вбогу собі. А про те, як змарнів і як схуд він,
 Зблід од пості і від спраги та мук, що без жалю бичує
 Ними себе у покуті, дізнаєтесь швидко самі ви.
 Що йому ремство юрби і злобителів брехні всякчасні?
 180 Сам він правду свою доведе і ворога вкриє ганьбою“.

Та не скінчив ще борсук, як раптом, усіх здивувавши,
 Півень з'явився Геннінг з ріднею. На ношах погребних
 Курку несли вони безголову, безшию. Була це
 Що не найкраща із квóчок, що Крацефус мала наймення.
 185 Ах, пролилась її кров, і в цьому був Райнеке винний!
 Нині про це доведуть королеві до слуху. Підходить
 Геннінг до короля із виразом тяжко-журливим,
 З ним підійшли ще два півні засмучені. Звався Крейантом
 Перший з них; кращого півника вам не знайти, безперечно,
 190 Від Нідерляндів до Франції; другий, з ним поряд,
 Звався Кантартом, і був то могутній і сміливий півень.
 Несли по свічці обидва; були це брати тої курки,
 Кари і помсти на вбивця лихого вони заклика́ли.
 Труп же на ношах погребних молодші два півники несли.
 195 Зда́лека чути було їх зойки і плач їх скорботний.



I, 216-219

Мовив тут Геннінг: „Гай-гай, за найкращим ми плачемо скарбом,
 О милостивий королю! Зазнали ми горя тяжкого,
 Я і родина моя. І все те той Райнеке коїть!
 Люта минула зима, і листя зелене та квіти
 200 Нас до веселоштів звали, і я утішався з родини,
 Що зо мною разом любенько жилá-поживала.
 Десять синків молодих спородив я й дочок чотирнадцять,
 Жити б та Бога хвалити! А жінка, уславлена квочка,
 Вивела всіх тих курчаток, весь вивід за літо одненькє.
 205 Всі почували себе в добрім здоров'ї. Щоденна
 Їжа була для них зáвжди готова в безпечній місцині.
 То монастирська пташарня була, огорожена добре.
 Шестеро дужих собак, непідкупних сім'ї охоронців,
 Люблячи наших діток, про них увесь час піклувались.
 210 Райнеке-злодія, мабуть, досада брала, що мирно
 Ми живемó, як у раї, і нам він пошкодить не може.
 Все коло мурів гасав, підслуховував він під ворітьми,
 Пси помічали хитрюгу, та він рятував свої бóки,
 Спритно втікаючи. Все ж раз нам'ято лисові чуба.
 215 Ледь він утік од собак і дав нам спокійно зітхнути.
 Слухайте ж далі. Невдовзі, одягнений в рясу чернечу,
 Знову з'являється він — запечатана грамота в нього.
 Вашу печатку впізнав я, а в грамоті ясно читаю,
 Що проголошений мир королівський всім звірям і птицям.
 220 Лис же про себе сказав, що спасається він у пустині
 І за гріхи всі на себе наклав обітницю сувору —
 Хочє спокутувать їх, — отож, не страшний він ні трохи
 Ані для кого: присягся, мовляв, і на свято найбільше
 М'яса нізащо не їсти. І лис показав тут клобук свій,
 225 Далі нарамник, од пріора дав він свідоцтво чернецьке.
 Ну, а щоб зóвсім мене заспокоїти, то показав ще
 Волосяницю на тілі. І потім пішов, проказавши:
 »Хай вам Господь охороною буде. Мені ще чимало
 Справ є сьогодні. Так, слід прочитати і сексти, і нони,
 230 Далі ще й вéспер«. Пішов він, молитви читаючи, — сам же



I, 245-247

Лихо велике на нас намишляв, він знищить хотів нас.
 Я ж, ущасливлений звісткою, миттю дав знати малятам
 Грамоти вашої зміст благовісний — і всі ми раділи.
 Райнеке нині »відлюдником« став — то не буде довіку
 235 Нам ні турбот, ні страху. Я вивів родину кохану
 З монастиря, і втішалися ми із привілля нового.
 Боком, проте, ця нам вилізла воля. В кущі він сховався,
 Підступом скочив вперед і шлях нам одрізав до брами,
 240 Кращого сина схопив — і з ним поминайте, як звали.
 І відтоді — нам кінець! Як спробував нашого м'яса,
 Так з того дня і полює на нас; ні псам, ні стрілецтву
 Нас захистити не сила від лап і зубів нечестивця.
 Так перекинув той хижак майже всіх діточок моїх любих.
 Із двадцятьох тільки п'ять і лишилось, а решту пожер він.
 245 Згляньтесь на мене, бідаху, благаю я! Вчора зарізав
 Доню мою, і труп ледве-ледве собаки відбили.
 Ось вона! Лис це зробив. Візьміть наше горе до серця!"

Тут промовив король: „Ну, підходьте, Грімбарте, й гляньте.
 Так то постить відлюдник, і так-от несе він спокуту?
 250 Рік ще прожити б мені, о, гірко заплатить за це він!
 Врешті, до чого слова? Печальний Геннінгу, вчуйте:
 Доні вашій не буде відмови ні в чім, на що мертва
 Право лиш мають. Наказ мій — вігілії їй проспівати
 І поховати з належною шаною й пишно, — а потім
 255 Спільно з вельможами ми обговоримо кару для вбивця".
 Отже, король наказав проспівати вігілію хором.
 „Domino placebo“ хор жалібний почав; проспівали
 Вірші усі до кінця. Я міг би тут вам повістити,
 Першим хто гласом співав і хто тягнув там респонси,
 260 Тільки ж було б це задовго, тож краще те все обминути.
 Тіло спустили в могилу, а зверху плити мармурову
 Чотирикутню поклали, обтесану рівно й гладенько,
 Сильно тяжку, і прорічистий напис на ній написали:
 »Крацефус, Геннінга доня, найкраща з курей всіх, лежить тут.

	I
Силу яєдь вона знéсла і вміла в пісочку шкребтися. Ах, тут могила її, убитої Райнеке-лисом! Весь хай дізнається світ, як підло вчинив він із нею, Хай її мёртву оплачуть«. Такий там був зроблений напис. Пóтім нараду король зібрав з усіх наймудріших, Щоб гуртом зміркувать, як за злочин тяжкий покарати, Явлений оку монарха і всіх його вірних баронів. Так ухвалили вони: послать до підступного вбивця Виклика через послá, де писано, щоб неодмінно До королівського двóру з'явивсь він, з неволі чи з волі, В перший же день, як на збори державні зберуться вельможі. Бравн-ведмідь на послá був призначений; так особисто Сам проказав йому Нобель: „Затямте, що каже волóдар: Будьте ретельним послóм. Найпаче ж обачним ви будьте. Райнеке злий і підступний, він піде на всяке лукавство, Щоб ошукати вас я́кось і в дурні навіки пошити. Буде улещувать вам і брехати”.. — „Ні, будьте спокійні”, Мовив упéвно Бравн, — „хай Райнеке тільки посміє, Спрóбує взяти на глум, чи завдасть мені кривди якоїсь, Так я злодюгу провчу, що дітям і внукам закаже, — Якщо ж цьогó не зроблю, хай Бог мене тяжко скарає!”	265 270 275 280 285

ПІСНЯ ДРУГА

Мірно й поважно йшов Бравн дорогою простою в гори,
 Мужности він не втрачав, ідучи по пустині великій,
 Довгій, широкій, піщаній. Нарешті, її подолавши,
 Він підійшов до тих гір, де Райнеке звик полювати.
 5 Тільки ще вчора там Райнеке вдалими ловами тішивсь.
 Та не барився ведмідь, в Малепартус прямуючи; мав там
 Райнеке гарні будівлі. З усіх фортець його й замків
 (Досить було їх у лиса) найкращий був той Малепартус.
 Лис забирався туди, як капость бувало намислить.
 10 Бравн, до замку прийшовши, побачив, що двері до нього
 Міцно зачинені. Бравн постояв-подумав — і, врешті,
 Голосно мовив до лиса: „Скажіть, чи ви вдома, небоже?
 Бравн-ведмідь ось з'явився по вас, як посол королівський.
 Знайте, король запрягся під суд вас оддать справедливий;
 15 Маю до двору привести я вас незагайно, щоб кожен
 Право своє захистив там і відповідь дав по закону.
 Ну, а відмовившись вийти, життям ви ризикуєте: зашморг
 Вам загрожує певний. Отож, вибирайте, що краще.
 Ну ж бо, виходьте і підем, бо кепсько інакше вам буде“.
 20 Райнеке чув, безперечно, всю мову з початку й до краю.
 Він, затаївшись, думав: „Коли б мені тільки провчити
 Цього бридкого нечому за мову його грубіянську!
 Треба якслід це обмислить”. І сходить він вглиб свого дому,
 Лізе в найдальші кутки. Був ловко збудований замок.
 25 Всякі були там ями, хідників найхитріших чимало,
 Довгих, вузьких, а також і дверей, щоб, у разі потреби,
 Їх зачиняти або відчиняти. Дізнається тільки,



II, 7-9

Що за шахрайство шукають його, — він умить і сховався.
Часто ловилися теж в хідниках і покручених норах
30 Бідні звірятка, щоб здобиччю лиса стати смачною.
Райнеке чув посланцеві слова, та боявся, прехитрий,
Чи не засіли там, часом, ще й інші на нього. Нарешті,
Переконавшись, як слід, що Бравн приплентавсь один лиш,
Вийшов лукавець із дому й промовив: „О, дядечку любий!
35 Прошу уклінно, пробачте. Читав я вечірню і змусив
Вас тут чекати; та дякую вам, що з'явилися самі ви:
Маю надію, що це при дворі мені вийде на користь.
Завжди, о дядьку, бажаний ви гість у цім домі! Та мушу
Скласти догану тому, хто вирядив вас у дорогу.
40 Шлях і тяжкий і довгенький. Ой, лишенько, як ви зопріли,
Шерсть вся помокла на вас, засапались ви, знемоглися.
Як?! Чи не міг наш король комусь іншому це доручити,
Крім вельможі з вельмож, що у ласці його повсякчасній?
Тільки ж це вийшло на щастя моє. Я уклінно вас прошу
45 Допомогти при дворі, де в кожному я ворога маю.
Завтра мав намір я щирий, хоча і нездужаю вельми,
Сам почвалати до двору, та й нині того не зрікаюсь.
Шкода, сьогодні у путь не сила мені вирушати.
Дечого з'їв я, на жаль, при тому іще чималенько,
50 Тож і пошкодив собі — у шлунку і коле, і ріже”.
Тут запитав його Бравн: „А що ж то за страва, скажіть но?”
Лис на те мовив: „Та що в тім за радість, як я розкажु вам?
Тяжко живеться мені, та покійно й смиренно терплю я.
Звісно, бідак — то не граф. Як немає для нашого брата
55 Кращих наїдків яких, — тоді, хоч не хоч, будеш жерти
Мед щільниковий, ще цього добра в нас тимчасом доволі.
З примусу їм я той мед — ну, від нього й розпух і роздувся.
Та через силу ковтаю цю негідь — яка в ній пожива?
Будь лише воля моя, — то меду і в рот я не взяв би”.
60 — „Ай, що я чую?” — гукнув косолапий: — „та бути не може!
Ви зневажаєте мед, про який хтось інший лиш мріє?!
Мед, щоб ви знали, за все найсмачніший — принаймні, для мене.



II, 110-113

- 95 Писок туди якнайглибше. Та тільки вам широ я раджу
Не об'їдатися медом, щоб часом він вам не пошкодив".
— „От ще!” — одмовив ведмідь, — „хіба ж я такий, ненажера?
Міри додержувать скрізь ми повинні, у всьому”. — Отак то
Бравн пошився у дурні — в розколину голову всунув
100 Аж по самісінькі вуха з передніми лапами разом.
Райнеке миттю до справи — шкребти і штовхати узявся,
Витяг клини, — і бідаха ведмідь опинився в неволі,
Писок і лапи затисло; хоч лайся, хоч плач, — надаремно!
Світ пішов обертом в оці, хоч дужий ведмідь був і смілий,
105 Так полонить примудрився Райнеке любого дядька.
Вив і скіглив ведмідь і задніми лапами землю
Рив розлютовано; так він шумів, що прокинувся хазяїн.
— „Що воно там?” — так подумав і вийшов він, взявши сокиру,
Щоб небезпеку, як трапиться, стріти йому не без зброї.
- 110 Бравн, страшенно наляканий, бóрсавсь тимчасом. Колода
Міцно держала його; від болю ревів він і сіпавсь.
Та всі зусилля даремні; гадав він — тут край йому буде.
Ту ж мав і Райнеке думку і тішився дуже із неї.
Бачить він — Рюстефіль йде, і так до ведмедя гукає:
115 „Як ся маєте, дядьку! Вважайте, не їжте багато!
Добрий медок? Ось і сам гостелюбний хазяїн. По їжі
Він почастує вас гарним винцем. На здоров'ячко пийте!”
Мовивши так, він до замку свого скоріше подався.
Рюстефіль тут якраз надійшов і, узявши ведмедя,
120 Кинувся миттю скликати селян, що у корчмі гуляли.
— „Гей, а йдіть но!” — гукав він: — „Ведмідь на подвір'ї
[у мене
Далебі, правду кажú”. І вслід йому люди побігли.
Кожний хапав навмання, що трапилось тільки під руку:
Той граблі ухопів, той вила підняв здоровенні,
125 Третій залізну сапу, дерев'яного ціпа четвертий,
П'ятий з кілком величезним услід їм біжить-поспішає,
Патер та дяк і собі із знаряддям якимось церковним.

Далі й попова біжить куховарка, фрав Ютта найменням,
 (Зналась на справі вона і кашу варила чудово).
 Прялка у неї в руках, з якою від ранку сиділа:
 Хочеться Ютті злупити з ведмедя нещасного шкуру.
 Чує ведмідь серед мук невимовних той галас і лемент.
 З силою висіпнув голову він із колоди, й застрягли
 Шерсть і шкура вся з морди аж геть по самісінькі вуха.
 Звіря в тяжчій біді ще не бачив ніхто! Струмувала
 Кров з його вух. Голова хоч і вільна, та що в тім за користь?
 Лапи ж у щільні ще доставались. Рванувшись прожогом,
 Лапи звільнив він, украй ошалівши від страху; в колоді
 Кігті та шкура з передніх двох лап товстуна залишились.
 Ох, це не дуже скидалось на мед, обіцяний лисом
 Бравнові! Знать, лихої години почав він ту справу.
 Клопоту тільки й біди наробив собі Бравн. Стікала
 Кров з його морди і лап; не сила йому ні стояти,
 Ані йти, ні повзати. А тесляр наближається грізний,
 Вся поспішає до нього юрба, що прибігла із майстром.
 Всі так і рвуться убити його. Із дрючком довжелезним
 Патер прибіг і жбурнув іздалі той дрючок у ведмедя.
 Кидався Бравн туди і сюди, а юрба підступала.
 Деякі тикали дрюччям, а інші сокирами били.
 Лютий коваль мав обценьки і молот важчений, а в інших
 Виля й лопати були; періщили всі, як уміли.
 Страху набравшись, качався ведмідь наш у нечисті власній.
 Всі наседають на нього, ніхто відставати не хоче.
 Був клишоногий там Шльоппе і Людольф носатий,
 Ті найстрашніші, орудував ціпом розпалений Герольд,
 Міцно затисши його в руках вузалуватих; неагірше
 Кюккельрай, зять його, бив, пузанем між сусідами званий.
 Аббель Квак разом з Юттою теж лупцювали щосили;
 Квакова Тальке Льорден цеберком впорола сердегу.
 Ще там чимало було і селян і селянок завзятих,
 Всі, як один, косолапому лютої смерті бажали.
 Кюккельрай галас найбільший здіймав; своїм родом пишавсь він,

130

135

140

145

150

155

160

Бо ж фрав Віллегетруд, з околиці (всі про це знали),
 Сином звала його, — тільки батько зоставсь невідомий.
 165 Правда, казали сусіди, що був небезвинний у справі
 Зандер, наймит чорнявий, хоробртй страшенно вояка —
 Насамоті... Полетіло тут градом шаленим каміння
 Бравнові ізвідусіль, і він кїдавсь в одчаю із болю.
 Брат Рюстефіля підскочив — грубезним дрючком уперішив
 170 Бравна так він по тім'ю, що світ замакітривсь бідасі!
 Та від удáру міцного зросла у ведмеда відвага,
 І на жіночу юрбу він метнувся скажено; урозтіч
 Кинулись ті, кричачі; не одна з них потрапила в воду,
 Річка ж була глибоченька. Враз патер тут як заволає:
 175 „Лишенько, там куховарка пливе, пані Ютта, в кожусі,
 А її прялка ось тут! Ой, рятуйте ж, ви, люди! Поставлю
 Пива дві бочки в подяку за те, і гріхи розгрішу вам”.
 Кинувши бідного звіря, до річки юрба вся побігла
 Баб із води витягати — і всіх їх п'ять врятували.
 180 Поки ж ото витягали жіноту селяни із річки,
 Бравн над силу, у муках допхався до берега я́кось,
 Виючи з болю несвітського: він бо волів утопитись,
 Ніж цей ганебний побій перенóсити. Плавать не вмів він,
 Тим то і мав сподівання з життям розлучитися швидко.
 185 Та несподівано Бравн відчув, що пливе за водою, —
 Нёсла його течія. Це помітивши, разом селяни
 Скрикнули: „Всім нам довіку на сором це буде!”
 Прикро було їм дивитись, вони на жінок напосіли:
 „Краще б ви дома сиділи! Дивіться, пливе косопатий
 190 Просто вперед”. Підійшли і колоду оглянули люди.
 Все там одразу помітили — шерсть і шкуру ведмежу
 З морди та лап — і з ведмеда сміялись, казавши: „До нас ще
 Знов ти повернешся, любий: лишив ти нам вуха в заставу”.
 Так кепкували вони із ведмежого лиха. Та радий
 195 Був він, що гіршого лиха уникнув. Він кляв селяків тих,
 Що так побили його, і від болю у ранах стогнав він.
 Райнеке, зрадника, кляв він також — і з думками такими

Плив уже далі по хвилях широкої річки прудкої.
 І незабаром, пропливши ще милю сливё за водою,
 Виповз на берег угору, захекався, бо сильно втопився.
 Звіря такого нещасного ще не було під сонцем!
 Думав ведмідь не дожити до ранку, на місці сконати
 Наглою смертю — і крикнув: „О, Райнеке, лисе зрадливий!
 Підла істото!” Побій, що зазнав од селян, тут згадав він,
 Муки в колоді — і ще раз прокляв безсоромного лиса.

200

205

Райнеке ж лис на той час, одпровадивши любого дядька
 Їсти на ринку медок солоденький, як те говорив він,
 Сам до знайомого місця побіг по курча і, схопивши
 Курочку, швидко поніс свою здобич униз за водою,
 Тут таки зїв її всю та й пішов собі далі спокійно
 За течією ріки — і, пивши водицю, так думав:
 „О, яка радість, що бевзя-ведмеда зумів я так спиртно
 Враз на слизьке посадити. Там Рюстефіль, я закладаюсь,
 Почастував його добре сокирою. Що ж, ворожнечу
 Завжди до мене ведмідь виявляв, — сквитувались тепер ми,
 Дядьком я завжди взивав його, нині ж валяється здохлий
 Біля колоди. Радітиму з цього до самої смерти.
 Вже не оскаржить мене, не пошкодить ніколи”. Та глянув
 Раптом лис на ріку і побачив: качається Бравн там!
 Лисові прикро зробилось, що ворог живий залишився.
 „Рюстефіль”, — Райнеке скргкнув: — „ото ще ледаче мурмило!
 Бач ти, погрéбав шматочком яким, ситеньким і ласим!
 Скільки ж порядних людей лиш мріяти можуть, щоб мати
 Те, що самé тобі в руки просилось. Та все ж за твоє частування
 Чесну заставу лишив тобі Бравн”. Так Райнеке думав,
 Стрівши ведмеда, облитого кров'ю, без сили й дихання.
 Врешті, гукнув він до Бравна: „Дядю, чи вас це я бачу?
 Чи не забули чого в Рюстефіля? Скажіть, і його я
 Можу про вас повідомити. Мабуть, ласенького меду
 Повною лапою ви потягли у хазяїна, правда?
 Ну, а може, признайтесь, ви чесно із ним розплатились?

210

215

220

225

230

Ой, як же вас розписали! Оце так устряли в халéпу!
 Що, до смаку вам медок-солодок? За ціну́ таку са́му
 Можна одержати ще. Скажіть мені, дядю, одверто,
 235 Чи не вступили, бува, до якого ви ордену раптом,
 Що почалі цей червоний берёт на голівці носити?
 Певне, ви стали абáтом і, ма́буть, цирюльник при тому,
 Як вам тонзурю голив, проїхавсь по вуху, роззява!
 Ви загубили чуприну, як бачу, і шкіру з обличчя,
 240 Ще й рукавички також — десь, ма́буть, розвісили ви їх”.
 Так довелось косолапому слів цих глузливих почути
 До несхочу́, та від болю не міг говорить він, не знавши,
 Щó йому в світі робити, сіромі. Щоб більше не слухать,
 Кинувся в воду назад, поплив із бурхливим потоком
 245 Вниз за водою і виліз на місце міленьке. Там лігши,
 Голосно в муках стогнав він, до себе самого казавши:
 „Хоч би добив мене хто! Несила іти мені, лихо!
 Двір же мене вигляда нетерпляче... Невже ж залишусь
 Тут без поради я, зга́ньблений підлою зрадою лиса?
 250 Дай бо лишень відживу, тобі я віддячу, катюго!”
 Тут, усю силу зібравши, поліз він, страждаючи гірко.
 Ліз він чотири доби, аж поки до двору допхався.

Ледве побачив ведмедя король у такому нещасті,
 Скрикнув: — „О, Боже мій милий! Чи Бравна я бачу? Вернувся
 255 Весь покалічений”. Бравн на теє: — „Нещастя зазнав я,
 Лиха тяжкого, королю! Отак душогубець той підлий,
 Райнеке, зрадив мене”. Тут промовив обурений Нобель:
 „Немилосердно помститись я хочу за це лиходійство.
 Мужа найвищого сану наважився лис так окривдить!
 260 О, присягаюся честю, короною я присягаюсь,
 З лиса усе я стягну, на що лиш у Бравна є право.
 Хай не надіну меча, як слова свого відступлюся!”
 І наказав тут король, щоб рада зібралась державна
 Обговорити злочинство і кару призна́чить належну.
 265 І ухвалили вельможі: як того воло́дар бажає,

Знову хай з'явиться Райнеке перед судом королівським,
Відповідь дасть особисто на позови та скарги безкраї.
Гінце-кота ухвалили негайно по лиса послати,
Кіт бо розумний і спритний. Була така думка загальна.

Не заперечив король ухвали високої ради,
Мовив він Гінце-котові: „Ви чули тут думку баронів?
Якщо ж і втретє іще примусить себе він покликать,
Буде йому ще й нащадкам повік це на горі велике.
Має він розум, так з'явиться. Ви йому це розтлумачте.
Він зневажає усіх, та послухає вашої ради”.

Гінце, проте, відповів: „Не знаю, добро вже чи лихо
Вийде із цього. Та як же, прийшовши, візьмусь я до справи?
Ваша в тім воля, відомо. Та висловлю думку смиренно:
Іншого б краще послати, бо надто вже я непомітний.
Бравн ось, ведмідь, і великий і сильний, не міг спромогтися,
Як же я спроможусь? Звільніть мене, ясний королю!”
„Ні, ти мене не уловиш”, — король відповів, — „бо ж, відомо,
Часто в маленькій істоті ховається хитрість і мудрість,
Що їх бракує великим. Хоч велетень з тебе не вийшов,
Розумом взяв ти та досвідом”. Гінце послухавсь і мовив:
„Воля ваша здійсниться. Коли я побачу прикмету
З правого боку від себе, то вийде мандрівка на добре”.

ПІСНЯ ТРЕТЯ

От уже Гінце пройшов частинку своєї дороги:
 Раптом помітив іздалека птицю Мартинову й крикнув:
 „Птаху шляхетний, щастя тобі Боже! Праворуч від мене
 Ти край дороги лети”. І птах полетів — та наліво
 5 Сів од kota на гіллячці й співати почав. Зажурився
 Гінце — здавалось йому, що загрожує лихом прикмета.
 Все ж він бадьорив себе, як умів — річ звичайна на світі —
 Вперто ішов уперед, аж поки діставсь в Малепартус.
 Райнеке він перед домом знайшов, уклонився й промовив:
 10 — „Хай наш Господь всеблагий пошле вам радісний вечір!
 Лютою смертю скарає король вас, як ви незагайно
 З дому до двору його не рушите разом зо мною:
 Скаржникам також усім ви за збитки сплатити повинні”.
 Райнеке мовив: „О, прошу уклінно, мій любий небожу,
 15 Хай на благання моє вас щедро Господь обдарує”.
 Сам же він прагнув не того в лукавому серці своєму,
 Підступни знов готував, намислював, як би провчити
 Того посла осоружного. Звав він, одначе, небожем
 Гінце-kota, і казав йому так: — „Мій небожу коханий,
 20 Чим би то вас пригостить? Натщєсерце спати недобре.
 Я ваш хазяїн сьогодні, а завтра удвох ми ізранку
 Рушим до двору: так ліпше воно. Із рідні усієї
 Більше, крім вас, я не знаю нікого, кому довіряв би, —
 А ненажера той, Бравн, нахабно зо мною повівдись.
 25 Лютий і сильний такий, що я б не наваживсь ні за що
 Поруч із ним мандрувати. А з вами, то зовсім щось інше.
 З вами охоче піду я. Так завтра, ледь-ледь зазоріє,
 Рушимо вдвох ми до двору. Так буде, звичайно, найкраще”.



III, 9-10

30

Гінце на те відказав: — „Та ні бо, ще краще було б нам
Враз, негайно зібратись і рушити в путь, не барившись.
Місяць над степом блищить, дорога гладенька і рівна”.

Мовив тут лис: — „Небезпечно, мій друже, вночі мандрувати:
Приязно вдень привітає вас кожен, а стріньтесь опівніч
З ним на дорозі, то зовсім щось інше лучитися може”.

35

Кіт відповів: — „Та, дядю, скажіть: як у вас я зостанусь, —
Що ми вечеряти будем?” Райнеке каже котові:
— „В злиднях ми тут живемо, та коли ви ночуєте в мене,
Меду я вам принесу, найчистішого виберу меду”.

40

— „Меду ніколи не їв я”, — буркнув у відповідь Гінце, —
„Вже як нічого нема, то дайте хоч мишу. Мені бо
Миші якраз до смаку, а мед збережіть ви для інших”.

45

— „Як то? Мишей ви їсте?” — каже лис. — „От чудово! Радійте!
Цим вже я вам прислужуся. Близенько в попа, у сусіда,
Клуна в подвір'ї, там безліч мишей, і не можна їх звідти
Вижити, ну, аж ніяк. Сам чув я недавно, як скарживсь
Піп, що ні вдень, ні вночі від проклятих немає спокою”.

50

Гінце сказав, не подумавши: — „О, так зробіть мені ласку
І до мишей поведіть. За всю дичину я найвище
Ставлю мишей. Я ласий до них надзвичайно”. І мовив
Райнеке: — „Ну, так вечеря смаченька вам буде сьогодні.
Знаю тепер я, чим вас частувати, отож, не барімося”.

55

Гінце повірив і рушив із ним до попової клуні.
В гліняній стінці ще вчора лис хитромудрий
Дірку прорив і крізь неї в заснулого пастора витяг
Півня найкращого. Й здумав Мартінхен-попович, любий
Пастора сину, помститись на злодії — спритно приладив
Він мотузяну петлю перед діркою і сподівався

Злодія нею впіймати, як прийде він знову до клуні.
 Райнеке знав це і добре затамив. Сказав він: — „Ну, лізьте,
 Любий небόжу, пряменько в цю дірку, а я повартую
 Тут, щоб безпечнiш було полювать вам. Ви силу-силенну
 Зловите їх у пiтьмi. Свистять як, послухайте тільки!
 А наїстесь, виходьте назад, я чекати вас буду,
 Вкупі ми з вами увесь вечiр оцей перебудем, а завтра
 Підем, розмовою любою путь ми скоротимо довгу”.

60

65

— „Слухайте”, — кiт запитав, — „а лізти в цю дірку безпечно?
 Адже нераз попи на думцi погане щось мають”.

Райнеке ж мовив, спокусник: — „Оце вже нiхто не сказав би —
 Ви боїтесь? Ну, ходiмо назад: моя жiнка удома
 З честю вас прийме й вечерю для вас приготує смачненьку;
 Правда, не буде мишей, та добре й без них поласуєм”.

70

Гiнце тодi, засоромлений словом пiд'юдливим лиса,
 Ослiп у дірку стрибнув — і просто у зашморг попався!
 Так от прiймав непривiтно гостей своїх лис прелукавий.

75

Ледве кiт-Гiнце вiдчув у себе мотузку на ший, —
 Вiн з переляку здригнувся і рiч учинив необачну:
 Раптом смикнуv мотузок, і враз мотузок зашморгнувся.
 Жалiсно кiт закричав тут до лиса, а той, бiля дiрки
 Сiвши, все слухав, злосливо радiв і, нарештi, промовив:
 — „Гiнце, чи вам досмаку? Сподiваюсь, жирненькi там мишi?
 Знав би Мартiнхен, що ви тут ласуете ними, то вiн вам,
 Певно, гiрчицi принiс би. О, чемний то хлопець, Мартiнхен!
 Це за обiдом спiвають отак при дворi? Диво дивне!
 О, якби Iзегрiм теж, як от ви, у цю пастку попався!
 Як би чудесно було! За всi шкоди тодi б заплатив вiн,
 Що я вiд нього зазнав”. — Та й пiшов собi геть крутiяка.

80

85

Не на крадiжки самi вночi вiн iз дому виходив: —
 Смертеубивство, грабiжництво, зраду і грiх перелюбний, —

Все це й за гріх він не мав. Тож і нині намислив він дещо, —

До Гіремунди пішов, до красуні, два наміри мавши:

Перше — дізнатись певніше, що Ізеґрім каже на нього;

Друге — кортіло йому ще разок погрішити із нею.

Ізеґрім був при дворі, складалося все якнайкраще,

Пристрасть бо давня вовчиці до нього, безстидного лиса,

Гнівала вовка страшенно, масла в огонь підливала.

Лис вовчиці, однак, не застав у жіночих покоях.

— „Здра́стуйте, па́синки!” — так до вовчат він промовив

[маленьких,

Лагідно діткам кивнув і побіг собі далі у справах.

Рано-вранці вернулась до дому сама Гіремунда.

— „Чи не було в нас кого?” — запитала вовчат. — „Був, мамусю,

Батько хрищений, Райнеке-лис, він про тебе питався,

Пасинками нас назвав та й пішов собі з нашого дому”.

Тут Гіремунда гукнула: — „Заплátить за це мені, підлий!”

Теє сказавши, побігла мерщій, щоб помститись. Відомі

Лиса шляхи їй були. Догнала його й закричала:

— „Як ви па́синків назву до діток моїх пригочити

Сміли, нахабний брехачу, і що́ то за мова паскудна?

Це не минеться вам так!” Сказала це люто і, грізну

Пащу свою показавши, вчепилася в бороду лиса.

Гострі зуби відчувши, він кинувсь прожогом од неї,

А Гіремунда — за ним. І скбілась тут чудасія.

В лісі, відтіль недалеко, стояв розруйнований за́мок,

Разом ускочили в нього обоє, та саме в тім місці

В мурі старезної башти розколина трапилась давня.

Райнеке я́кось проліз, хоч і тяжко було продиратись:

Дуже вузький був прохід; і всунула миттю вовчиця —

Сильна й велика була вона — голову просто в ту дірку.

Рвалася, билася, товклась, та глибше усе затискалась,

Так що ні взад, ні вперед вже вилізти не спромогалась.



III, 147-150

120 Це помітивши, Райнеке з другого боку, іззаду,
 Не барячися, підбіг і взявся скоріше до діла.
 Ох, на всі заставки лаяла лиса вовчиця, казавши:
 — „Чиниш ти підло і гидко, злодюго”. А Райнеке мовив:
 — „Що ж, як ніколи ще так не бувало, хай буде на цей раз”.

125 Коїть нечесно той муж, що зраджує з іншою жінку,
 Так, як от лис. Та йому до всенького світу байдуже.
 Отже, коли пощастило з розколини вийти вовчиці,
 Райнеке й слід захолов: подався собі у дорогу.
 Та от намислила дама за себе сама поборотись,
 130 Честь захистити свою — і подвійно її загубила.

Та повернімось до Гінце, погляньмо, що робить невдаха:
 Вчувши, що спійманий, жалібний вереск здійняв, як властиво
 Кішкам усім. Те почувши, зіскочив із ліжка Мартінхен.
 — „Богові дяка! Виходить, удало якраз прив'язав я
 135 Зашморг отой біля дірки. Попався злодюго! Заплатить
 Дорого він за курча!” Так промовив попович, зрадівши.
 Свічку емить запалив він (у домі усі ще спали),
 Матір та батька збудив, крика́ми челядь розбуркав.
 — „От і попався наш лис; а нумо намнім йому чуба!”
 140 Всі — і малі, і великі, тут збіглися. Навіть священник
 Встав і підрясник накинув. З подвійним світильником бігла
 Перша з усіх куховарка. Мартінхен, схопивши ломаку,
 Похапцем взявся перещіти Гінце, куди доведеться,
 По голові та по спині, ще й вибив нещасному око.
 145 Всі лупцювали kota. А тут наспів і священник —
 Ви́ла двозубі він ніс, щоб злодія ними убити.
 Гінце відчув свій загін: стрибну́в до попа він рішуче,
 Просто між стегна уп'явся, кусав і дряпав скажено.
 Тяжко згн'я́вив чоловіка і цим розплатився за око.
 150 Зойкнув од болю священник і впав непритомний на землю.
 Тут куховарка, дурна, закричала, що, певне, чортяка
 Втя́в такий жарт непристойний, щоб їй допекти. І божилась

Двічі і тричі: що весь оддала б свій плохенький нажиток,
Тільки б із паном-отцем не скілось лиха такого.
Навіть божилась, що скарб золотий, якби тільки припав їй,
Весь оддала б, не жаліючи й трохи, і лементувала
Вголос вона над каліцтвом тяжким тим і соромом панським.
Врешті, понесли з плачем його в дім і на ліжко поклали,
Гінце в петлі залишивши і зовсім забувши про нього.

155

Гінце в халепі такій, свою самоту постерігши,
Зранений весь і ледь-ледь од побою не вмерши тяжкого,
Все ж борючись за життя, узявсь мотузку розгризати.
— „Ой, чи врятуюсь од лиха страшного?” — так думав сердега.
Та пощастило йому — мотузку розірвав. О, радість!
Вмить поспішив він лишити місця, де зазнав стільки лиха.
Вистрибнув він звідтіля і кинувсь чимдуж по дорозі,
До королівського двору кобіг і діставсь навітанку.
Лаяв себе щохвилини: — „От біс підштрикнув тебе, дурню,
Так безрозумно піддатись на каверзу клятого лиса.
От і вертаєш тепер із ганьбою, із вибитим оком,
Добре дрючками побитий! О, як же себе ти всоромив!”

160

165

170

Вибухнув гнівом жахливим король. Він грозив, що злочинця
Смертю скарає без милости. Потім звелів він придворним
Раду зібрати; зійшлись мудреці і барони до нього,
І запитав їх король: — „Ну, як же негідника того,
Того злочинця тяжкого, нарешті, до права покликать?”
Як же вже скарг пребагато на Райнеке поназбиралось,
Слово взяв Грімбарт-борсук: — „Нехай на судилищі цьому
Є чимало баронів, які на Райнеке мислять, —
Права свободних людей усе ж ніхто не порушить.
Викликать слід його тричі. Коли ж і на третій той виклик
Все ж він не прийде — за винного хай тоді Райнеке мають”.
Мовив володар тоді: — „Боюсь, що ніхто тут не схоче
Третій наш виклик понести лукавому мужеві тому.
В кого ж бо зайве єсть око? І хто відчайдушний настільки,

175

180

185

Щоб ризикувати життям заради лихого злодюги?
 Втратити можна здоров'я навіки і все ж таки лиса
 Нам не поставить на суд. Де охочого знайдем, панове?"

Голосно Грімбарт-борсук тут промовив: „Веліть лиш, королю,
 190 Щоб я на себе це взяв, і доручення ваше я здійсно:
 Можу піти офіційно від вас, чи ніби з візитом
 Так із власної волі неначе. Як накажете — буде”.
 Згодивсь на теє король: — „Ідіть! Тут на раді ви чули
 Обвинувачення всі. Беріться ж до справи розумно, —
 195 Вкрай небезпечний той злодій”. Та мовив борсук преспокійно:
 „Ну, вже наслідуюсь, піді. Сподіваюся лиса привести”.

От і подався він в дорогу, прямуючи на Малепартус.
 Райнеке-лиса заставши із жінкою й дітьми, сказав він:
 — „Райнеке-дядю, вітаю вас в домі. Єсте ви учений,
 200 Мудрий, досвідчений муж; тим більше усіх нас дивує,
 Як королівський наказ ви зневажили, ба й осміяли.
 Годі вже вам опинатись. Адже назбиралось чимало
 Скарг і чуток звідусіль проти вас. Ходім, я вам раджу,
 Разом зо мною до двору. Баритесь що далі, то гірше.
 205 Скільки принесено позвів та скарг на суд королівський!
 Нині вже вас утретє до двору монаршого кличуть,
 Якщо не з'явитесь, присуд вам виречуть; з військом васалів
 Рушить король сам, щоб вас в Малепартусі, вашому замку,
 Взяти в облогу, і тут доведеться вам згинуть нізащо
 210 Разом із жінкою, й дітьми, й майном, що його ви надбали.
 Від короля не втекти вам. Тож вірте — воно розумніше
 Разом зо мною до двору піти вам. Ви ж викрутів різних
 Знаєте силу-силенну — ви їх вживетє і спасетєсь,
 Бо ж і раніш на суді це ви спритно робити уміли.
 215 Навіть бувало й трудніш, як тепер. А все ж таки завжди
 Відти сухим ви виходили, ворог же — соромом вкритий”.

Грімбарт скінчив свою мову, і Райнеке відповідає:
 — „Добра це, дядю, порада — з'явитись на суд королівський:

Там захищати самому себе. Сподіваюсь я ласки	
Від короля, — він бо знає, наскільки йому я корисний,	220
Знає також, що тому і ненавидять Райнеке інші.	
Адже ж без мене і ради не буде. І як нагрішив би	
Більше я в десять разів, то знаю: лише спроможусь	
В очі йому подивитись і з ним перемовитись словом —	225
Гнів йому в серці ушухне в ту мить. Хоч є їх чимало,	
Тих, що у по́четі ходять його і радять з ним раду,	
Та ні до кого він серцем не схильний. Бо всі вони, справді,	
Допомогти у ділах не уміють. На кожних їх зборах,	
Як я скаж́у, по-мойому рішають. Ніколи інакше.	
Тільки бува королеві й баронам в ділах делікатних	230
Вихід треба знайти, то моєї питаються думки.	
Це багатьом дошкуляє; я мушу, на жаль, їх боятись,	
Бо ж присягнулись вони загубити мене, й найлютіші	
Нині до двору прийшли; це, дякую, мене і турбує.	
Більш, як десяток, набралось їх найсильніших; то як же	235
Проти усіх їх одному боротись? От я й zvolікав все.	
Звісно бо, краще мені до двору удатися з вами,	
Справу свою захистити — в тім користи бачу я більше,	
Ніж, притаївшись тут, на тривогу дружині і діткам,	
Їх небезпеці тяжкій піддавати. Ох, це не абищо —	240
Перед лице королеве з'явитись: я мушу, звичайно,	
Волю всяку його уволити. Та спрóbую, друже,	
Доброї згоди якось дійти з ворогами моїми”.	
Пóтім він жінці говорить: — „Пильнуйте діто́к, Ермеліно,	
Я доручаю їх вам, а надто молодшого сина,	245
Райнгарта; зуби його стирчать так кумедно із писка:	
В батька удався він весь. А ось шибеник Россель —	
Любі обидва мені. О, будьте ласкаві із ними,	
Поки мене тут не буде! Повік вам цьогó не забуду,	
Тільки верну́ся щасливо й покiрливу жінку знайду я”.	250
Рушив він спішно в дорогу, в супутники Грімбарта взявши,	

Вірній дружині сказавши „прощай” і сином малолітнім,
Кинувши дім без поради; і гірко тужила лисиця.

255 Ще не минуло й години, як вдвох вони йшли по дорозі,
Райнеке й каже до Грімбарта: — „Дядечку дорогоцінний,
Друже найкращий, признаюся вам, весь тремчу я з тривоги.
Я відігнати від себе не можу жакливої думки,
Ніби й справді на смерть я зібрався. Я бачу виразно
260 Перед собою гріхи, що вчинив у житті я земному.
Ах! Не повірите ви, що за мука й тривога на серці.
Вам сповідатись я хочу. Тож слухайте грішника. Тут бо
Патер не знайдеться інший. Коли ж сумління очищу,
Легше буде мені перед поглядом стать королевим”.
Грімбарт йомуповідає: — „Спочатку зречіться крадіжок,
265 Також грабіжництва, зради та всяких лихих своїх вчинків,
В іншій бо разі навіщо й та сповідь?” — „Я знаю це”, — каже
Райнеке: — „дайте ж почати і слухайте пильно, як треба.

— „Confiteor Tibi, Pater et Mater, що видрі й котові,
270 Також і іншим звірям чимало я кривд наподіяв,
В тім я тепер признаюся і нести готовий цокуту”.
— „Кайтесь по-нашому”, — каже борсук, — „щоб було
[зрозуміло”.

Райнеке далі: — „Я каюсь — і як від того зрікатись! —
Що погрішив проти всіх я звірів, які є де на світі.
Дядю-ведмедя затяг у колоду і міцно затиснув;
275 Голову в кров обідрав і зазнав він тяжкого побою,
Гінце повів до мишей я; а там, потративши в пастку,
Він перетерпів чимало і навіть позбавився ока.
Скаржиться з правом і Гєннінг — покрав без розбору у нього
Я діточок, і малих, і великих, собі на поживу.
280 Та й королеві самому підносив нераз я гіркої,
І дружині його вінценосній я пакості коїв.
Тільки тепер це вона зрозуміла. Признатися мушу:
Ізєрім-вовк теж од мене зазнав і ганьби, і нечестя.

Врешті, не стане часу, щоб усе те злічити. Взивав я
Дядьком його — так на сміх це: не рідні ми зовсім.
Раз — тому буде шість років — приходить він в Елькмар

285

[до мене,

У монастир, де я жив, і допоміж просить у справі —
Прагне, мовляв, у ченці. Мовляв, до душі йому постріг.
Став та й бовкнув у дзвони. Сподобав він це надзвичайно —
Дзвонить та дзвонить собі. А я йому лапи передні
До мотузка прив'язав, і він, задоволений дуже,
Весело сіпав мотузка і наче учився дзвонити.

290

Ну, й завдалі ж йому дзвону! Гіркенько та слава прийшлася.
Бо ж він без тям дзвонив, мов скажений. Тут люди юрбою
З вулиць усіх ну збігатися, вкрай перелякані дзвоном.

295

Думали всі — ненароком десь лихо нечуване сталось.
Збіглись, побачили — вовк то! І перш, як устиг розповісти
Він їм, що хоче в ченці, як натовп, зокола стіснись,
Ну лупцювати його, — що ледве живий він забрався.
Та не зрікався, проте, він свого і звернувся до мене,
Щоб допоміг я йому із честю дійти до тонзури.

300

Тут обсмалив я на тім'ї всю шерсть у дурила,
Шкура уся там жахливо покорчилась. Так от частенько
Він зазнавав через мене побою, ганьби і нещастя.

305

Рибу його я ловити навчив, та у лихо він вскочив.
Якось ходили разом по Юлійській землі ми й пролізли
Просто в садибу попа, а піп багатій був в окрузі.
Повно було в нього шинки смачної в коморі, а також
Скиби довженні чудового сала у ній зберігались.

310

Свіжої теж солонини заховано діжку в коморі.
Крізь кам'яну її стінку насилу вдалось Ізегріму
Дірку продерти собі і пропхнутись в ту дірку вузьеньку.
Я ж то намовив його, підохотила власна неситність.
Вдачу свою ненажерливу він побороть був нездатний,
Так там наївся, що в дірку не міг із комори пролізти,
От і застряг там, як каже прислів'я, ні в тин, ні в ворота.
Ах, як він лаяв ту дірку недобру, що вовка пустила,

315

Поки голодний він був, а назад не пускала нізащо.
Я ж у селі на той час великого гвалту накоїв,
320 Щоб сполошити людей, на вовчі сліди скерувати.
В дім до попа я забіг і застав панотця за обідом.
Саме засмажений смачно каплун перед ним був на блюді,
Жирний, годований. От і поцупив його й дременував.
Галас здіймаючи, піп тут за мною, та з поспіху якось
325 Стіл перекинув увесь із питвом і стравами разом.
— „Бийте, жбурляйте, ловіть і коліть!” — так гукав він у гніві,
Та аж беркицне додолу (калюжі в пітьмі він не бачив),
Охолодив свою лють. Позбігались усі та гукають:
— »Бийте!« Я навіткача, навздогін же за мною всі люди,
330 Прагнучи крови моєї. А піп аж заходиться криком:
— »Що за нахабний злодюга! Схопив каплуна із-під носа!«
Біг попереду я так до комори. І тут проти волі
Півня пустив я з зубів на землю. На жаль, він занадто
Був для мене важкий. Юрба тут мій слід загубила,
335 Птиця усе ж їм дісталась. І піп, підіймаючи півня,
Вовка помітив в коморі відрізу, за ним і всі інші.
Патер тут крикнув до всіх: — »Біжіть-но сюди й нападайте,
Тут нам ще гірший грабіжник у руки сам упіймався.
Знайте, як він утече, ганьба нам довіку, бо будуть
340 В цілій Юлійській окрузі на глум нас усіх підіймати«.
Вовк увесь розум напружив. Та градом удари страшенні
Впали на нього і спереду й ззаду, поранивши тіло.
Репетували усі що є сили. Ще збіглося багато
Інших селян, і майже на смерть віддубасили вовка.
345 Більшого лиха в житті сірошкурому ще не траплялось!
Дуже цікаво було б це все на малюнку подати,
Як заплатив він попові за сало його та за шинку.
Кинувши вовка на вулицю, швидко тягти узялися
Вниз по камінню й колодах, — здавалось, він був уже мертвий.
350 Ще й закаляв він себе. Жбурнули з огидою вовка
Геть із села та й покинули в яму, в болоті та бруді.
Здох він, гадали усі. Не знаю, як довго валявся



III, 321-325

Він у паскудстві такому, без сили, аж доки очунав.
 Як він тоді врятувався, і досі мені невідомо.
 355 Все ж за рік після того мені він присягся на вірність,
 Дружбу і відданість ширу; та це недовго тривало.
 Легко бо я здогадався, до чого оті присягання:
 Дуже йому закортіло курей нажертися вдобсталь.
 Щоб якнайкращу з ним штуку вступити, йому змалював я
 360 Вельми поважно сідало те, де півень ночує,
 Семеро з півнем товстеньких курей. До того ж то місця
 Вовка й повів я тихенько, як тільки ударило північ.
 Знав я: віконниця та, що лиш на підпорці держалась,
 365 Ще в ту годину відкрита була; тож удав я, що лізу,
 Та забарився навмисно і дядю вперед пропустив я.
 — «Сміливо йдіть, — я сказав, — і як хочеться вам
 [підживитись,
 Гав не ловіть ви, а дійте; там сила курей пречудесних»
 Він обережно поліз і став потихеньку обабіч
 Мацати й мовив, нарешті, сердито мені на догану:
 370 — «От завели ви мене! Не знайти тут і пір'я від курки».
 Я ж відповів: — «Тих, що спереду, з самого краю сиділи,
 Бачте, поцупив я сам, ну, а решта, ті далі сідають.
 Та не бентежтесь; ідіть уперед, з обережністю тільки».
 Справді, вузенька жердина була, по якій ми ішли з ним.
 375 Вовк ліз вперед, я ж задержавсь і все назад посувався,
 Подаючись до вікна; дістався і зсунув підпорку.
 Тут як не грюкне віконниця! Вовкові страшно зробилось,
 Він затрусівсь і як гепнеться звідти, з жердини, на землю!
 Тут сполошілися й люди, що біля багаття куняли.
 380 — «Що там упало в вікно?» — гукнули всі разом спросоння.
 Всі схопились на ноги й вогню чимскоріш засвітили.
 Вовка знайшли у кутку. Вже ж били його, ще й латали
 Здорово шкуру йому. Дивуюсь, як зніс він побої.
 Далі покаюся вам: до його я лицявсь Гіремунди,
 385 Тайно й при людських очах, чого уникати, звичайно,



III, 368-376

Треба б мені. О, коли б неправди було тут хоч слово!
Поки вовчиця жива, нічим їй ганьбу́ ту не змити.

390 Всі я, здається, гріхи вам по щирості виклав сьогодні,
Все, що згадати я зміг, і що мою душу гнітило.
Дайте ж мені ви розгрішення, друже! Ладén я покiрно
Знести спокуту уся, що її ви мені приречéте”.

395 Знав якнайкраще борсук, що саме чинить тут годиться.
Тож, одламавши лозинку з куща, він промовив: — „Ну, дядю,
Вдарте цим тричі по спині себе і, додолу поклавши,
Ось, як показую вам, ту лозину, стрибніть через неї,
Тричі її поцілуйте смиренно, довівши свій послух,
Це призначаю в спокуту я вам і цим розгрішаю
Вас од гріхів од усіх і належно тяжкої покари,
В ім'я Господнє прощаю те все, чим ви досі грішили”.

400 Тільки ж лис те вчинив, що годилось йому для покути,
Грімбарт сказав: „Однині силкуйтеся, дядю, довести
Добрими справами щирість покути; псалми ви читайте,
В церкву усердно ходіть і постів додержуйте строго!
Тих, хто питається в вас, на путь наставляйте ви, бідним
405 Щедру поміч давайте, кляніться зректись лихого —
Зради, злодійства, грабунків і всякої злої спокуси!
Вчините так — і здобудете вічне душевне спасення”.
Райнеке мовив: — „Амінь! Так і буде, я в цiм присягаюсь”.

410 Сповідь на цьому скінчилась, і рушили вдвох вони далі
До королівського двору. Побожний Грімбарт із лисом
Вийшли на гарну, родючу рівнину, і тут монастир їм
Трапивсь праворуч. Там денно і нічно відправи служили
В церкві черниці. Вони в господарстві своїм годували
Птиці багато — курей і півнів, були й каплуни там.
415 Всі вони часто, за мури виходячи, корму шукали.
Райнеке звик учащати до них, і тепер він промовив:



III, 392-399

— „Ми б скоротили дорогу, пройшовши вздовж стін
[манастирських”.

В думці ж мав він курей, що там на привіллі гуляли.
З духівником і пішов він туди і наблизився по́тай.
420 Тут в шахрая ненажерливі очі розбіглися зовсім.
Впав йому в око півник один, молодий та ситенький,
Що десь поза́ду ходив. На нього націлившись, раптом
Лис як підскачить до нього, — і полетіло тут пір'я!

Гріхопадінням новим обурений, вигукнув Грімбарт:
425 — „Це виправляєтесь так ви, о, дядю нещасний? Заради
Півня, по сповіді, ви за гріхи узялися ізнову!?
То це покута мені щиросердна!” Та Райнеке мовив:
— „Це ж я лише у думках покищо погрішив! Мій дядю,
Бога ізнов попросіть, щоб гріх мій простив милосердно.
430 Справді, надалі закаюся я”. І з тим, обійшовши
Мур манастирський, на шлях вони вийшли, та треба було їм
Через місточок вузенький пройти: там лис озирнувся —
Знов отуди на курей: даремно крутивсь він при цьому:
Навіть як голову знято б йому, то сама б вона миттю
435 Кинулась просто на птиць — так мучила лиса жадо́ба.

Грімбарт, помітивши це, гукну́в: „Та куди ж це ви, дядю,
Очі втопили ізнов? Який же із вас ненажера”.
Райнеке ж каже на те: — „О, гріх вам, дядечку, справді!
З осудом ви не спішіть, не тривожте молитви моєї.
440 Дайте мені отченаш прочитати за спокій довічний
Душ тих курей і гусей, що їх чималенько потяг я
У преподобних черниць, уживаючи хитрощів різних”.
Грімбарт промовчав на те, а лис не міг одірвати
Ока свого од курей, поки бачив. Тут вийшли обидва,
445 Лис та борсук, на дорогу і вже наближались до двору,
І, королівський побачивши здалеку замок, удався
Лис у велику тривогу, бо знав, який він злочинець.



III, 444-447

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА

Ледве почули придворні, що лис насправді з'явився,
 Вилізли всі, і великі, й малі, подивитись на нього.
 Обмаль прихильників мав він, бо ж мало кого не покривдив.
 Райнеке думав, проте, що це ані трохи не важить,
 5 Чи, принаймні, вдавав, що так думав, як з борсуком він
 Сміливо й зграбно ішов до препишного того палацу.
 Йшов він спокійно і певно, немов королеві самому
 Сином доводився рідним, далеким од злочинів чорних.
 От перед Нобелем став він, своїм королем у палаці
 10 Посеред інших вельмож, зберігаючи вигляд спокійний.

— „О милостівий, високородний королю”, — почав він. —
 „Ви благородний, великий, ви перший і славою й саном.
 От через що я прошу вас послухать мене по закону.
 Хто з ваших слуг найвірніший, королю високовельможний?
 15 Райнеке-лис. Я кажу це прилюдно і стверджую сміло.
 Тож є багато таких, що за це ненавидять лиса.
 Милости вашої я б тут позбавивсь давно, коли б тільки
 Ви, як їм бажано, вірили брехням їхнім на мене.
 Тільки, на щастя, ви наклепи всякі під сумнів берете,
 20 Слово даєте підсудному, як і позовнику; тим то
 Хай оббрехали вони з-поза спини мене, — я спокійний.
 Знаю бо: вірність моя вам відома, так в горлі їм став я”.

Мовив король: — „Замовчіть! Баляси та лестоці марні.
 Гріх ваш волає до неба, достойна чекає вас кара.
 25 Чи зберігали ви мир, всім звірям проголошений мною, —

Скріплений клятвою? Півня ви бачите перед собою, —
 А чи не в нього ви діток покрали усіх, душогубе?
 Відданість вашу довести, як видно, ви тим узяліся,
 Що посоромили сан мій і слугам накоїли каверз.
 Гінце сердешний здоров'я утратив своє, і ще довго
 Буде страждати ведмідь од побою, що мав через вас він.
 Що тут сказати вам ще? Стоїть тут позівників безліч.
 Доказів силу принесено. Вийти нелегко вам чистим”.

30

Райнеке тут повідає: — „Невже заслужив я, королю,
 Кари за те, що, тонзуру скривавивши, Бравн та додому
 Мусів вернутись? Хіба ж то не сам зажадав він нахабно
 Мед Рюстефіля пожерти? А тут мугирі-грубіяни
 Перцю йому й заваля. Таж він здоровенний і дужий,
 Тож як взялись його бити, покіль до води він дістався,
 Мужнім і сміливим бувши, міг сам він за сором помститись.
 Чи винуватий я в тім, що кіт, якого прийняв я
 І пригостити хотів, чим міг, не втримавсь од крадіжки,
 Сам до садиби попа, хоч я відмовляв його щиро,
 Вліз уночі і при цьому зазнав частування гіркого?
 Чи винуватий я в тім, що кожен з них був безрозсудний?
 Вашу владичну корону могло б це потьмарити тяжко.
 Як розв'язати цю справу, залежить від вашої влади.
 Все ясне тут, як день, та ваша, повторюю, воля,
 Чи покарати мене, чи ласку високу вернути.
 Хай мене зв'яжуть, спечуть, хай осліплять, замучать, повісять,
 Хай з мене голову знімуть — як буде, то так воно й буде.
 Ходимо всі ми під вами і вашій силі підвладні
 Ви владика могучий, кому проти вас виступати?
 Вбийте мене — ваша воля, та користь яка ж вам у тому?
 Долі скоритись ладен я і чесно на суд ваш з'явився”.

35

40

45

50

55

Мовив баранчик Беллін: — „Наспіла пора нам судитись!
 Скарги заносьмо свої!” Тут Ізеґрім вийшов з ріднею,
 Гінце-кіт, Бравн-ведмідь, і всякі звірята юрбою,

Був тут Більдевін-ослик і заєць, прозиваний Лямпе,
 Рін, превеликий дог, і Ваккерльос, песик маленький,
 60 Метке-коза з цапом Гёрменом, ласка була з горностаєм,
 Білка прудка. Не лишилися теж за дверима палацу
 Кінь із волем, ще й усякі тварини із темного лісу:
 Олень, і сёрна, і Бокерт-бібр, і куниця-красуня,
 Кріль і дикий кабан, а за ними і птаство усяке:
 65 Лютке прийшов журавель, і Бартольд-лелека, і вкупі
 З ними ще Маркарт-сойка, і качка припленталась Тібке,
 Альгайд-гуска та інші, і кожне принёсило скаргу.
 Геннінг, зажурений півень, з останніми дітьми там плавав.
 Сила ще всякої птиці на суд прилетіла владичний,
 70 Звірів же стільки зібралось, що навіть пером не списати,
 Всі на лиса взяли нападатись, усяк сподівався
 Викрити його лиходійства й побачити кару злодюзі.
 Трон королів обступивши, на Райнеке всі нарікали,
 По́зов валили на позов і справ подали судній раді
 75 Безліч старих і нових. За день судовий, за єдиний,
 Стільки ніколи ще не принесли скарг ні на кого.
 Райнеке там же стояв, себе захищаючи вміло.
 Ледве слово він брав, як із уст вилітали дотепні
 І хитромовні слова, немов найщиріша та правда.
 80 Все він умів одхилити і кожного збить зпантелику.
 Слухатъ його, так виходило: може, і справді не винен.
 Навіть здавалось, що сам він ще скажитись має підстави.
 Та підвелися, нарешті, мужі і достойні, і чесні,
 Встали на лиса й посвідчили правду. І от всі злочинства
 85 Вийшли навіч. Загнали таки на слизьке злодіяку.
 І, як один, ухвалила тут рада уся королівська:
 — „Райнеке смертю скарати належить! Тож хай його візьмуть,
 Зв'яжуть, повісять за шию, щоб, зганьблений смертю лихою,
 Всі незліченні тяжкії провини спокутував грішник”.
 90 Тут уже Райнеке сам подумав, що програна справа,
 Мало йому помогли всі слова красномовні. Володар

Присуд цей сам прочитав особисто. Загибіль безславна
Глянула в очі злодюзі — схопили його і зв'язали.

Та як стояв він, на страту засуджений, зв'язаний міцно,
І вороги поспішали розправитись з ним якнайскорше,
Родичі й друзі його засмутились, пригнічені тяжко,
Грімбарт, і мавшлч-Мартін, і всі, хто був лисові рідний,
Слухали присуд з гірким почуттям і журилися більше,
Аніж король того ждав. Бо ж лис був із перших баронів,
Нині ж стояв він, позбавлений чести, достоїнсти й сану,
Смерті ганебній приречений. Щоб за видовище кривдне
Для усієї рідні! І всі вони, скільки було їх,
Вдаривши тронові чолом, од двору гуртом подаліся.

Вкрай неприємно було королеві, як зочив, що стільки
Лицарства кидає двір, що лисові родичі й друзі
Геть відходять з гіркої досади на присуд жорстокий.
Каже король одному з найближчих придворців: — „Звичайно,
Райнеке-лис — лиходій, та слід було зважить на дещо,
Без багатьох його рідних не обійтись при дворі нам”.

Ізегрім-вовк у той час із Гінце-котом та ведмедем
Порались втрьох коло в'язня — кортіло їм лисові швидше
Смерть заподіять ганебну, як вирішив суд королівський.
Вивели Райнеке в поле, де шибениця вже стояла.
Гінце, радіючи люто, до Ізегріма звернувся:
— „Ну бо, згадайте тепер, Ізегріме, що Райнеке коїв,
Що він раніш витівав і як по злобі постарався
До ешафоту покійного вашого брата довести,
Як він радів, проводжавши його на покару! Помстіться ж!
Бравне, ви пригадайте, як зрадив він вас безсоромно,
У Рюстєфіля в подвір'ї юрбі розлютованих, диких
Тих мугирів та бабів на смертний побій і каліцтво
І на безчестя віддавши: усюди про це вже говорять.
Так всі укупі тримаймося кріпко! Як знов утече він,

IV	
125	Чи урятує лукавством себе і всяким крутіємством, — Вже нам не буде нагоди повік для солодкої помсти. Отже, помстимось мерщій за кривди, що він заподіяв!” Ізегрім мовив: — „До чого слова? Принесіть сюди краще Добрий міцний мотузок — і страждати він довго не буде”. Так ізмовлялись вони проти лиса, йдучи по дорозі.
130	Райнеке слухав їх мовчки, а потім промовив: — „Коли вже Так ви на мене вгнівійлись і прагнете смерти моєї, Що ж зупиняє ще вас? Я дуже дивуюся з того! Гінце ж обізнаний добре, які мотузки є на світі, Добру він практику мав, коли у попову садибу
135	Вліз на мишей полювати і звідти з безчестям вернувся. Ви ж, Ізегріме та Бравне, теж поспішаєте сильно Родича смерті віддати; чи ж певні, що так воно буде?”
140	З трону підвівся й король з усіма вельможами двору, Щоб ту побачити страту. В процесії йшла й королева, З нею ж і дами придворні, весь по́чет її та услуга. Слідом за ними валила юрба і багатих, і бідних, Всі, як один, вони прагнули впитись загибіллю лиса. Ізегрім-вовк у той час із ріднею та друзями радивсь.
145	Гурту держатися всіх умовляв і з очей не спускати Райнеке-лиса: хоч був він в кайдани залізні закутий, Все ж боялись вони, що вислизне з рук їх лукавець. Насамперед своїй жінці наказував вовк: — „Заклинаю Всім, що тобі дороге, — стережи лиходія тяжкого! Знай, коли він утече, це боком нам вилізе потім”.
150	Бравнові ж вовк говорив: — „Згадайте, як він оганьбив вас! Можете нині йому із лишком за все заплатити. Гінце хай зі́лзе на стовп і там мотузок прилаштує, Ви ж потримайте його, поки я тут драбину поставлю. Кілька хвилинок іще, і настане кінець шахраєві”.
155	Бравн на теє: — „Драбину підставте, а я вже з ним справлюсь”.



IV, 170-175

— „Ач! — озвався тут лис, — як же вам закортіло нестерпно
Здихатись родича, смерть його бачить! А треба було б вам
Грудьми його боронити, йому співчувати в нещасті.

160 Я б милосердя прохав, та користи в цім не вбачаю.
Ізегрім люто ненавидить лиса і жінці сказав він,
Щоб не пускала мене, втекти не далá б ані за що.
Їй пригадати б колишнє, то лиха б мені не чинила.
Та коли має зі мною це статись, хай станеться швидше.
165 Батько мій мучивсь так само тривогою смерти лихої,
Та під кінець все владналося швидко: от тільки на страту
Менше провóдило люду його. А вам, коли довше
З мук моїх тішитись хочете, в стид хай це буде”.

— „Чуєте”, — скрикнув ведмідь, — „що каже злочинець зухвалий?
Ну бо, вгору його! Тепер уже край йому вийшов”.

170 Райнеке з острахом думав: — „О, якби в цій скруті смертельній
Вигадать швидше мені нову якусь витівку хитру,
Щоб в своїй ласці король прожити мені ще дозволив,
Щоб зловорожа ця трійка з нічим ще й з ганьбою лишилась!
Ну бо, мерщій поміркуймо, тут засіб усякий годиться.
175 Адже ж про шкуру тут справа. Біда за плечима читає.
Все проти мене сьогодні. Король розпалений гнівом,
Друзі розбіглися всі, вороги ж у пошані та силі.
Рідко добро я робив, і придворних радників мудрість,
Владу саму короля, — і ту зневажав одчайдушно.
180 Так, натрішив я багато, проте сподівався привернути
Щастя до себе колишнє. От тільки б здобуть мені слово!
Спрати уникнув би я́кось... Але не втрачаймо надії”.

І до народу звернувся він з драбини із словом останнім,
Крикнув: — „Вже смерть загляда мені в очі, її не уникнуть,
185 Та звертаюсь до всіх, хто тільки тут є і хто чує,
З найнезначнішим проханням: раніш, як цю землю лишу́ я,
Дуже я прагну востаннє по совісті, істині й правді

	IV
Все розповісти, неначе на сповіді, й чесно признатись, Скільки наробів я лиха; на те признатись, щоб потім Те або інше, що потай вчинив я і винний у чому, Зовсім невинним на карб не поставили через незнання. Так під кінець відвернути я зможу великі нещастя, Може, згадає мені Всеправедний це після смерті".	190
Лис багатьох цим розчулив, і тут почалися розмови: „Просить дрібниці, і час незначний”. Короля упрохали, Дав милостиво свій дозвіл король, і Райнеке знову Легше зробилось на серці, і знову з'явилась надія. Часу не тратаючи того, що дано, він став говорити: — „Spiritus Domini хай допоможе! Нікого не бачу Серед присутніх усіх, кого б я хоч чимсь не окривдив. Був я маленьким звірятком іще, ледве матері груди Ссати покинув, коли замішавсь, ненажера спадковий, Я між ягнят та кізочок, що від отари десь далі Грались собі на привіллі. І жадібно все прислухався Я до їх мекання. Був я принаджений м'ясом жирненьким, В горло ягнятку одному я гострими вп'явся зубами, Вилизав кров — і страшенно той смак уподобав. Загриз я Четверо кізочок, з'їв їх — і взявся вправлятися далі. Птиць не жалів я також — ні гусей, ні качок, ні курчаток. Скрізь хапав, де лиш міг, і в пісок заривав я частенько Вбитих, коли пересичений був, що не міг уже їсти. От якось трапилось так, що взимку, над Райном, зустрівся Я з Ізегрімом — він підстерігав з-за дерев собі здобич. Тут таки взявся він доводити мені, що ми родичі кривні, Навіть споріднення ступені всі полічив він на пальцях. Не сперечався я з ним, і ми склали на місці угоду — Клятву взаємну дали ходити, як спільники вірні. Тільки для мене, на жаль, ця спілка вилізла боком. Вдвох по краю ми гасали, і він грабував всю велику, Я ж дрібну дичину, а вся здобич за спільну вважалась. Звісно, що лиш на словах: він завжди ділив самовільно,	195 200 205 210 215 220

Не діставав половини ніколи я. Гірше бувало,
 Як ухопіть теля він, чи десь баранчика вкраде,
 Чи його я застану, коли він, обжершись козою
 225 Свіжоубитою, дёржить в зубах козенятко, і жертва
 Б'ється в його пазурях, — вищиряючи зуби скажено,
 Гнав він з гарчанням мене, собі всю загарбавши здобич.
 Завжди виходило так, який би шматок не припав нам,
 Хоч би й найбільший він був, — пощастить нам бувало,
 230 Якось загристи корову, на полі бичка ухопити, —
 Миттю з'являлась вовчиха і сім вовченят її — й разом
 Кидались хижо на здобич, мене відганяючи люто,
 Навіть ребра не дістанеш, хіба обгризуть його чисто,
 Насухо, аж до кісток. Доводилось все те терпіти.
 235 Тільки ж, Богові слава, і я не лишався голодний:
 Тайно від них годувався я коштом багатого скарбу,
 Золото мав я і срібло, що в певному місці таємнім
 Сховане в мене і досі лежить. Там стільки, що й возом
 Не забере́те ви всього, хоч вісім разів повертайтесь".

240 Насторожився король, про скарб оту згадку почувши.
 Він нахилився вперед і спитав: — „Це ж звідкіль ви дістали?
 Маю на думці скарби я. Кажіть". Тоді Райнеке мовив:
 — „Не приховую від вас я цього. Та й навіщо ховатись?
 Не заберу ж до труни я чогось із речей тих коштовних,
 245 Воля ваша священна — негайно усе розповім я,
 Має бо вийти на світло усе, і хай буде, що буде,
 Тайну велику свою я більше ховати не хочу.
 Знайте ж: украли той скарб! То змова була лиходійська —
 Вас, мій королю, убити, і якщо б не був тоді вчасно
 250 Вкрадений спритно той скарб, то лиха того не минути б.
 Знайте, королю ласкавий: добробут, життя ваше навіть
 Зв'язане з тим було скарбом. А те, що украдений був він,
 Лихом на батьку моім окошилось, завчасну принісши
 Батькові смерть, а, може, і муки вічні по смерті.
 255 Та, милостивий королю, на користь для вас теє сталося!"

Чує жакливі слова королева, охоплена страхом,
 Тайну заплутану чує про вбивство свого чоловіка,
 Зраду і скарб, і про все те, що лис наплів перед ними.
 — „Лисе, благаю я вас!“ — закричала, — „усе обміркуйте,
 Путь вас остання чекає, очистить же душу визнанням,
 Істину щиро скажіть, про вбивство усе розповіжте”.
 Тут і король ще додав: — „Наказую всім замовчати!
 Райнеке зійде униз і ближче підступить до мене,
 Справа торкається саме мене, і я вислухати хочу”.

260

Лис, це почувши, зрадів і утішився зовсім. Спустився
 Він із драбини униз, своїм ворогам на досаду,
 До короля і дружини його підступив тоді ближче,
 Допит докладний чинили йому про ту тайну обоє.

265

Став готуватися лис до нових, ще нечуваних брехень.
 Думав: „Коли я тепер зумію добитися ласки
 У короля й королеви і, хитрости вживши, зумію
 Сам загубить ворогів, що смерть готували для мене,
 Вся небезпека, що нині загрожує, разом минеться.
 Це порятунок мені несподівано знову принісло б.
 Тільки, я бачу, брехать одчайдушно, без міри тут треба”.

270

275

У нетерплячці ізнов королева до лиса звернулась:
 — „Дайте нам ясно почути, як згадана скіїлась справа.
 Правду кажіть ви по совісті, щиро, щоб душу очистить!”
 Райнеке мовив на те: — „Охоче я все вам відкрию.
 Смерті приречений я, а що проти неї допоможеш?
 Чи свою душу обтяжу, з життям розлучаючись нині,
 Муку довічну собі заподію? Так діять було б нерозумно.
 Краще в усьому признатись, хоч би тут, на жаль, довелося
 Обвинуватити рідню мою любу й знеславити друзів.
 Ах, я не можу інакше! Грозять мені муки пекельні”.

280

285

Та королеві в той час почало уже млосно робитись
 Від отакої розмови. Спитав він: — „Чи правду ти кажеш?”

Райнеке-лис відповів на питання це, щирість удавши:
— „Грішник я вельми тяжкий, безперечно, — та правду
[сказав я.

290 Що тут неправда допоможе? Хіба що на муку довічну
Сам засуджув я себе. Вам добре відомий вже присуд.
Вмерти я маю, я бачу вже смерть, тож не вдамся у брехні,
Бо ж ні добро, ані лихо тепер вже мені не допоможуть”.
Так, тремтячий, він промовив, неначе у розпач удався.

295 Та королева тут мовила: — „Жаль його! Як засмутивсь він!
О, подивіться на нього, молю вас, ласкаво, і зважте,
Скільки слова його лиха одвернуть, як ми їх зачуєм
Дайте наказ всім мовчати, і хай він усе нам розкаже”.

300 Відданий був той наказ, і миттю замовкли присутні.
Райнеке ж мовив тоді: — „Як воля, владарю, в тім ваша,
Слухайте, що я скажув. Хоч буду я розповідати
Усно, а не на папері, та чесно і повно, і точно
Змову я викрию вам, нікого при тім не жалівши”.

ПІСНЯ П'ЯТА

Слухайте далі про лисову хитрість: як лис примудрився
 Власну вину свою знов приховати й нашкодити іншим,
 Гори громадив брехні, спаскудивши пам'ять загробну
 Рідного батька, і ще борсука оббрехав безсоромно,
 Друга найкращого свого, що все заступався за нього.
 Словом, удався на все, щоб тільки зробити ймовірним
 Оповідання своє і помститися над ворогами.

5

— „Спало раз батькові щастя через чародійство відкрити
 Скарб короля Еммеріха Могутнього”, — мову почав він, —
 „Та дуже мало прибутку мав батько від знахідки тої,
 Бо запишавсь він надміру багатством і всіх йому рівних
 Він шанувать перестав, а усе товариство колишнє
 Просто ні за що вже мав. Шукаючи друзів вельможних,
 Вирядив Гінце-кота, як посла, у дикі Арденни,
 Бравна там, ведмеда, знайти, присягтися на вірність
 І запросити його до Фляндрії коронуватись.

10

15

Грамоту цю прочитавши, зрадів Бравн з неї страшенно,
 Рушив бадьоро й рішуче, до Фляндрії спішно дістався,
 Бо вже давно такий задум плекав він в таємних надіях.
 Батька він там розшукав, той радо зустрівся з ведмедем,
 Миттю післав він по Грімбарта мудрого та Ізегріма.
 Обговорили вони вчотирьох свої пляни злосливі,
 П'ятий же був Гінце-кіт. Лежить там сільце невеличке,
 Неподалёку тих місць, а зовуть його Іфте. Отам то,
 Деся поміж Іфте і Гентом, зібрались вони й зговорились.

20

25

Ніч непроглядна і довга нараду лиху приховала.
 Бог їх покинув! Забрав їх діявол, і батько забрав мій
 Міцно у лапи свої, спокусивши їх золотом грішним.
 30 Вирекли смерть королеві вони, а для того заклали
 Вічний, незламний союз; і всі уп'ятьох присяглися
 На Ізегрімову голову, що за монарха в них буде
 Бравн-ведмідь, що йому на престолі у Ахені-місті
 Царські клейноди дадуть і вінцем золотим увінчають,
 А коли друг королівський якийсь або хто із родини
 35 Стане противитись тому, — такого повинен мій батько
 Чи підкупить, чи улестить, а ні — то в вигнання спровадить.
 Стало мені це відоме, бо ж Грімбарт якось, напідпитку
 Бувши ізранку, язик розпустив свій без міри і краю.
 Жінці своїй він, як дурень, розкрив усі тайнощі змови,
 40 Сам наказав їй мовчати і думав, що в цьому рятунок.
 Скоро зустріла вона мою жінку і, їй наказавши
 Трьох біблійних царів назвати за клятву врочисту,
 Честю і вірою їй присягнутись, що й слова не впустить
 Ані з охоти, ні з примусу, — все їй розкрила. Звичайно,
 45 Жінка моя так само „додержала” даної клятви:
 Ледве зустрівшись зо мною, усе розказала, що чула,
 Знак таємничий одкривши мені, щоб розвіяти сумнів.
 Я повірив, та це стурбувало мене невимовно.
 Я пригадав собі жаб, що кумкали вголос, аж доки
 50 Кумкання їх не почув, нарешті, владика небесний.
 Їм забажалось царя, їм жити в ярмі закортіло,
 Живши на волі раніше, ніякої влади не знавши.
 Їх благання Господь вдовольнив — дав лелеку в царі їм,
 Той їх гонителем став, не дає їм хвилини спокою,
 55 Б'є і клює їх нещадно. Тепер, необачні, вже плачуть,
 Та запізнались, на жаль: довіку владар їх приборкав”.

Голосно Райнеке-лис промовляв до громади всієї,
 Так що звірям усім чути було. Вів далі він мову:
 — „Бачте, боявся для всіх я того. Бо ж так воно й вийшло:



V, 26-33

60 Вас я, королю, спасав — і кращої ждав нагороди.
 Відав я Бравна вдачу лукаву, підступну й недобру,
 Знав його злочини всякі і наслідків кепських боявся.
 Тільки б на царство він сів, загинули б ми, безперечно.
 Наш же король благородний, могутий, до всіх милостивий,
 65 Думав собі я, — на лихо б нам був отой вимін мізерний?
 Щоб те нікчемне дурило, ведмедя, та так от звеличить!?
 Кілька я тижнів крутив головою, щоб це розладнати.

Передусім, розумів якнайкраще я, що як мій батько
 Скарб у руках збереже, багатьох він до себе прилучить.
 70 Виграв би гру він тоді, а ми б зостались без владики,
 Отже, я мав завдання — по змозі скоріше відкрити
 Місце, де схований скарб, узять його звідти й сховати.
 Йшов мій батько в поля, чи біг старий мій лукавець
 В ліс — чи вночі, чи удень, і в спеку, і в люті морози,
 75 В дощ і в погоду, — я завжди за ним непомічений стéжив.

Якось лежав я, в піску заховавшись, й думку ту ж думав,
 Як би натрапить на скарб, про який так багато казали.
 Раптом побачив я батька: він ліз, крадучись, як злодій,
 З-поміж каміння, на гóру високу здіймаючись прудко.
 80 Я ж все лежу — й нічирк! Він думав — нікого немає.
 Та обдивився навкруг, і коли ані близько, ні далі
 Ані душі не помітив, то ось що почав витівати:
 Дірку засипав піском, а потім уміло та спритно
 Місце те все зарівняв, і коли б хто побачив те місце,
 85 Той ані ввік не помітив би входу. Та перш, ніж забратись,
 Він примудрився пісок той, куди його лапи ступали,
 Ловко замісти хвостом, геть-чисто усе приховавши.
 Мордою потім зарив він сліди. І тоді я уперше
 Всіх викрутасів отих навчивсь од прехитрого батька,
 90 Знавсь бо він добре на витівках мудрих і кáверзах різних.
 Все закінчивши, побіг він у справах. А я тут подумав —
 Чи тут десь близько немає тогó багатого скарбу?



V, 76-79

V	Я не баривсь — підійшов і одразу ж узявсь до роботи. Щілину швидко спромігсь я своїми розрити пазурами, 95 Вліз нетерпляче туди. Знайшов я там речі коштовні, Злото червоне і срібло, майстерно карбоване. Певно, І найстаріший з присутніх багатства не бачив такого. Тут я за нього із жінкою взявсь. Ми носили, тягали, Бігали вдень і вночі — без воза й візочка все несли. 100 Що вже трудів та зусиль нам витратить тут довелося! Кріпко держалася жінка моя Ермеліна. От, врешті, Ми спромоглися скарбі заховати в таємному місці, Там, де нам зручним здалось. А батько весь час свій провів У товаристві отих, що смерть короля намишляли. 105 Що ухвалгли вони, — дізнавшись про те, ви здригнётесь! Бравн та Ізегрім зараз одкрито листи розіслали, Військо скликаючи ними і всім пишучи, щоб збиратись Найманим людям, — мовляв, Бравн запише усіх їх на службу. Щедро, мовляв, наперед заплатить усім він їм гроші. 110 Батько, обходячи край, листи всім показував, — він бо На отой скарб покладался, вважав, що він схований добре. Та вже від батька він щез, і коли б з усіма, скільки мав він, Друзями батько шукав його, — пфеніга там не знайшов би! Сил не жалів мій батько. Отож, незабаром устиг він 115 Всі поміж Ельбою й Райном оббігати землі німецькі. Він там багато наємників стрів і чимало умовив, Гроші ваги надавали чималої всім обіцянкам. От вже, нарешті, і літо прийшло, і знов повернувся Батько до спільників. Про бідкування, страхи і турботи 120 Міг розповісти багато він, — надто як коло саксонських Замків високих він якось ледь не наклав головою, Як із хортами на конях цькували його день-у-денно, Так що він ледве спромігся там шкуру свою врятувати. Радо він показав чотирьом своїм спільникам списки 125 Тих, що за гроші купив їх, або обіцянками знадив.
---	--

	V
Бравн захоплений був, всі п'ятеро список читали. Там сповіщалося: Тисяча двісті з рідні Ізегріма Являться в військо з розкритою пащею й злими зубами. Також на Бравнів бік перетяг він котів і ведмедів, Всіх борсуків, росомах із полів тюрінгських, саксонських, Тільки умову таку, сказав він, укладено з ними: Плата за місяць вперед. За це з'явитись негайно Зобов'язались вони на перший же заклик у військо. Слава довіку Творцеві, що я розладнав їхні пляни!	130
Впорядкувавши усе це дбайливо, як треба, мій батько Кинувся знову в поля, щоб оглянути скарб свій коштовний. Тут його лихо й спіткало. Вже рив він та й рив, ще й копався, Тільки, що більше він шкріб, тим менше знаходив. Всі спроби Зовсім марні були, і вдавався мій батько у розпач. Зникнув без сліду весь скарб, ніяк він його не знаходив. З сорому та од відчаю — о, мучить цей спогад жажливий Днями й ночами мене! — тоді мій повісився батько.	135 140
Все це зробив я, аби запобігти лихому злочинству, Нині ж терплю я за те, але не шкодую ні трохи. Бравн та Ізегрім, ті ненажери, у раді найближче До короля засідають. Тобі ж, о, Райнеке бідний, Як одплатили тепера за те, що пожертвував батьком Ти, короля рятувавши. А де ще таких ви знайдете, Що погубить себе згодні, щоб жити вам якнайдовше?"	145
Тут король з королевою сильне бажання відчули Скарб захопити, убік одійшли і, покликавши лиса, Щоб без нікого домовиться з ним, запитали скоріше: „Де ж то захований скарб ваш? Скажіть, ми хотіли б це знати”. Лис на те відповів їм: — „Але ж бо яка мені користь Скарб отакий королеві віддять, що засуджує лиса? Більше він вірить моїм ворогам, лиходіям і вбивцям, Що обдурили обох вас брехнею і смерті моєї добились”.	150 155

— „Ні”, — королева промовила, — „ні! Вже тому не бувати!
Вам наш король повертає життя і старе забуває.
160 Він переможе себе і приборкає гнів свій. Та тільки
Будьте тепер розумніші і вірні йому та служняні”.

Райнеке каже: — „Моя королево, коли владаря ви
Вмовите, щоб обіцяв перед вами він знов мені ласку,
А всі мої лиходійства, провини і прикrostі всякі,
165 Що їх завдав, на жаль, я йому, він забуде навіки,
То ніхто з королів на землі похвалитись не зможе
Скарбом чудовим таким, що дала йому лисова вірність.
Скільки там золота! Я місце скажу, ви здивуєтесь вельми”.

— „Е, ви не вірте йому!” — сказав тут король. — „Та коли він
170 Щось про крадіжку, брехню чи розбій заведе, то вже вірте,
Бо брехуна ще такого, напевно, не бачено в світі”.

Тут королева сказала: — „Звичайно, життям попереднім
Мало довіри він заслуговував. Та зміркуйте ви нині:
Дядька свого, борсука, і власного батька він навіть
175 Перед судом оганьбив, привселюдно розкривши їх злочин.
Якби хотів, пожалів б їх, звірів же зовсім сторонніх
В справу б заплутав. Адже ж він не дурень безглуздо брехати”.

— „Ну, як гадаєте ви”, — король відказав їй, — „що краще
Так учинити, — гаразд! Щоб наслідків гірших не сталось,
180 Я пристаю на цю думку, зроблю так, і лисові злочини всякі
На свою совість візьму, затушкую усе, що зробив він.
Та це прощаю йому я востаннє. Нехай він затамить!
Бо ж присягаюсь йому цим вінцем королівським: коли він
Знов щось ізбреше, чи лиха накоїть, покається гірко.
185 Всякий із рідних його, хоч би у десятім коліні,
Хто б він не був, заплатить за це, не врятується жаден.
Їм не уникнути кари, безчестя і суду тяжкого!”

Бачивши швидкість, з якою король свою думку міняє,
Знов лис душею віджив і промовив: — „Невже ж то я дурень,
О, милостивий королю, щоб правити вам теревені,
Що їх брехливість відкриється завтра, чи навіть сьогодні?”

Слову цьому повірив король і простив крутієві
Батькову зраду і лисові власні усі лиходійства.
Райнеке радий без міри був. Справді, в щасливу годину
Він врятувався від лап ворогів і унікнув недолі.

— „О, благородний королю, владарю ласкавий”, — почав він: — „Хай же Творець відплатить і вам і вашій дружині Благом за те, що зо мною, негідним, ви так учинили. Я ж не забуду цього і буду довіку вам вдячний. Справді бо, годі знайти по всіх краях і державах Іншу істоту під сонцем, кому я скоріше віддав би Скарб цей, аніж саме вам. Поставились ви й королева Надто ласкаво до мене. За це віддаю ж я вам радо Скарб короля Еммеріха в тім вигляді, як в нього був він, Де він лежить, розповім я тепер і скаж́у ширу правду. Слухайте! Є там на сході, у Фляндрії, дика пустиня. В ній же гайочок один лише — Гюстерльо — назву затамте! Є джерело там, що Крекельборн зветься, — і ви не забудьте! — Близько воно від гайка. За рік не проходить ні разу Там ані жінка, ані чоловік. В цім безлюдді бувають Соби самі й пугачі. Отам і зарив я багатство. Крекельборн місце те зветься, вам слід пам’ятати цю вказівку. Тільки ж ідіть ви самі, з дружиною лиш, без нікого. Вірити не можна нікому; як іншому це доручити, Шкоди багато було б; я раджу вам бути обачним. Слід вам самим лиш піти. Як Крекельборн пройдете, далі Дві молоді там берізки ростуть. Примічайте, що перша Там, де тече джерело. Ідіть, милостивий королю, Просто на ці дерева: під ними скарби ті й зариті. Рийте, шкребіть сміливіше. Найперш буде мох під корінням,

- Потім одразу ж ви знайдете широкого золотого речі,
Дорогоцінні, майстерні, між ними й вінець Еммеріха
(Якби не схилила змова, ведмідь вінець той дістав би).
Безліч оздоб на ньому, і каменів ряд самоцвітних.
- 225 Виріб то пишний, таких вже не роблять, та й хто б міг купити?
О, мій королю! Як тільки побачите ви ті багатства,
Так, я півен того, — добром 'ви згадаєте лиса.
»Райнеке, чесний мій лисе!« — ви скажете, — »ти, що так
[мудро
- 230 Тут попід мохом скарбї заховав, — хай буде довіку
Щастя з тобою повсюди і завжди!« Так мовив облудник.
- Заговорив тут король: — „Повинні піти ви зо мною.
Як же без вас я зумію один розшукати це місце?
Чув я, звичайно, не раз про Ахен, про Кельн і про Любек,
Чув я й про місто Париж; та про Гюстерльо із Крекельборном
235 Досі ні разу не чув, їй Богу, бере мене острах,
Що ти ізнов набрехав і вигдавав дивні ці назви”.
- Райнеке слухав з досадою всі ці слова обережні.
Потім сказав він: — „Хіба ж так далеко я шлю вас по скарб цей?
Не за Йорданом же слід вам шукати. До чого ж підозра?
240 Все це, повторюю вам, у Фляндрії, тут таки ж близько.
Та ми ще й інших питаєм, щоб ствердили те, що сказав я.
Крекельборн! Гюстерльо! — так я сказав, і так є воно справді”.
- Лямпе він викликав, той лиш тремтів і підходить боявся.
Райнеке крикнув: — „Ідіть сміливіш, королеві вас треба.
245 Хоче він, щоб за присягою, що ви дали нещодавно,
Всю ви посвідчили правду, оскільки вона вам відома:
Де розташовані Гюстерльо й Крекельборн? Ну, поясніть же”.
- Лямпе говорить: „Скажу. Місця ті лежать у пустині,
Крекельборн близько від Гюстерльо. Гюстерльо — це є
[наймення
250 Гаю того, де горбань Сімонет ховався так довго



V, 243-247

З бандою хлопців лихих, фальшиві там рóbлячи гроші.
Лишенька сьорбнув я там, — і голоду, й холоду, в той час,
Як аж туди я забіг, од Ріна-пса рятувавшись”.

255 Райнеке мовив на те: — „Підіть же на місце і станьте
Там, коло інших. Король од вас вже дóсить дізнався”.

І проказав тут до Райнеке-лиса король: — „Ну, не сердьтесь,
Що я, у запалі, вашому слову не дуже йняв віри.
Ну, а тепер якнайскорше на місце мене проведіть ви”.

260 Лис же на теє: — „Щасливий я був би без краю, коли б то
Бути супутником вам до Фляндрії честь мав і право.
Тільки для вас це гріховно було б. Хоч це мені й сором,
Вийде на світло і це, а я ж промовчав би охоче.
Слухайте. Ізєпрім-вовк недавно постригся в монахи.
265 Думав, звичайно, шлункові він догоджати, не Богу,
Ввесь монастир він об’їв — за шістьох наживравсь день-у-день
[там.

Все йому мало здавалось, на голод і злидні він скарживсь.
Я пожалів його, врешті, — худим його бачивши й хворим.
Ну, допоміг утекти — він же родич мені із найближчих.
Папа ж за це наложив на мене відлуку від церкви.
270 Я і думаю, з вашого відання й волі, нетайно
Душу очистить своєю і завтра, як сонечко встане,
В Рим на прощу податись, щоб там попрохати прощєння.
Потім — у Землю Святу через море. А там розгрішуся
Я остаточно. Тоді, повернувшись з мандрів додому,
275 З честю ходитиму вже біля вас. Нині ж це не годиться.
Всякий бо з осудом скаже: »Недобре король учиняє.
Знається з Райнеке він, недавно прирєченим смерті
Та ще відлученим волею папи святою від церкви».
О, мій королю, вам ясно самим — не гаразд воно буде!”

280 — „Справді”, — промовив король, — „мені це було невідóмо.
Якщо відлучений ти, тобі поруч мене не місце.

Лямпе чи інший мене проведе до тогó Крекельборну.
Також і те, що намислив ти зняти відлуку, вважаю
Ділом корисним і гарним. Тебе відпускаю ласкаво.
Завтра рушай на світанку. Прочáнину я не завада.
Бачу я: хочеш ти, справді, від лиха до блага вернутись.
Хай же Господь помагає тобі, береже у дорозі”.

ПІСНЯ ШОСТА

Так от до Райнеке знов королівська проллялася ласка,
Сам же король зійшов на місце належне, високе,
З каменя став говорити, велівши тваринам присутнім
Всім замовчати і розташуватись в траві за їх родом
5 Чи то званням. Став Райнеке від королеви праворуч,
Мову почав тут король, обережно і мудро казавши:

— „Всі помовчіть, і слова мої слухайте, звірі і птиці!
Слухайте всі, багаті і вбогі, малі і великі,
Всі ви, барони мої, придворні і слуги найближчі.
10 Райнеке взятий віднині під сильну мою охорону,
Мали повісити його, але таїн він викрив багато,
Так що я вірю йому і на підставах ґрунтовних
Милість йому повертаю. Дружина моя, королева,
Теж клопоталась за нього, і знов я до нього прихильний.
15 З ним я цілком помирився, життя і майно повертаю.
Мир, дарований мною, віднині йому оборона.
Вам же дається наказ: під острахом смерти тяжкої
Райнеке маєте всі шанувати ви з дружиною й дітьми,
Де б, удень чи вночі, віднині ви з ним не зустрілись.
20 Більше не хочу я скарг на Райнеке слухать ніяких.
Все, що він кепського коїв, забудьмо. Вже іншим він стане,
Кращим — ручуся в томۇ. Так, завтра ледь-ледь зазоріє,
Взявши сакви й патерицю, до Риму на прощу він рушить.
Потім — у Землю Святу, і додому не вернеться, поки
25 Всім своїм чорним гріхам прощєння там не дістане”.

Гінце тоді до ведмеда та вовка у гніві звернувся:
 — „Все, все загинуло!” — крикнув: — „І труд, і турботи! О, краще б
 Звідси далеко нам бути! Як Райнеке в милості знову,
 Вдасться шахрай до всього, щоб трьох нас усіх знапастити.
 Око я втратив одне, а тепер-от боюсь і за друге”.

30

Мовив ведмідь: — „Дорога тут порада розумна, як бачу”.
 Вовк же додав: — „Тут щось дивне! Ану бо, давайте всі разом
 Підемо до короля”. І от він і Бравн, у досаді,
 Стали перед королем з королевою і проти лиса
 Мову запально і вперто вели. Та король відказав їм:
 — „Що це, хіба ви не чули? Вернув я Райнеке милість”.
 Гнівню сказав це король і тут-таки ж видав наказ він
 Взяти, зв'язати, ув'язнити обох. Він бо добре затямив
 Свідчення Райнеке всі про змову їхню та зраду.

35

Так несподівано справа зворотним кінцем обернулась:
 Райнеке зовсім був вільний, а два вороги його люді
 Соромом вкрились, і навіть зумів він підстроїти хитро,
 Щоб у ведмеда зі шкури шматок для нього злупили
 В п'ядь довжини й ширини на сакві у дорогу далеку.
 Так, здавалось, усе те він мав, що прочанину треба,
 Та в королеви іще попросив і взуття, говоривши:
 — „Я, милостивице, йду за прочанина вашого нині,
 То допоможіть же мені цю прощу здійснити удало.
 Четверо добрих чобіт в Ізегріма є. Так справедливо,
 На мою думку, було б, щоб із них він оддав мені пару.
 О, попрохайте про це ви мого короля та владика!
 Зайва пара одна і для жінки його, Гіремунди.
 Адже ж вона, як хазяйка, не часто оселю лишає”.

40

45

50

Це королеві здалось справедливим проханням. — „Звичайно,
 Можуть по парі віддати!” — сказала вона милостиво.
 Райнеке дякував їй, уклонившись низенько, й промовив:

55

— „Як я одержу взуття, то вже баритись не буду.
 Все ж то добро, що здійснию я, на прощу оцю мандрувавши,
 Буде на користь і вам, і владичному вашому мужу.
 60 Бо ж ми, прочани, повинні за всіх на прощі молитись,
 Хто учинив нам добро. Господь хай віддасть вам за ласку!”

Так на передніх двох лапах пан Ізегрім раптом позбувся
 Гарних обох чобітків аж до самих колін. Гіремунді
 Теж не з медом прийшлося — їй задні ноги роззули.

65 Так загубили вони і шкуру і кігті на лапах.
 Поруч з ведмедем лежали і, підні жалю, ждали смерти.
 А тимчасом облудник, сакві та взуття роздобувши,
 Став біля них і знущатись почав, особливо з вовчиці:
 — „Люба моя, дорога!” — їй казав: — „ви погляньте, як гарно
 70 Ваші лежать чобітки, сподіваюсь носити їх довго.
 Досить зусиль ви доклали, хотівши мене загубити, —
 Попіклувався ж і я, і наче немарно трудився.
 Наэловтішались ви всмак, прийшла тепер черга й на мене.
 Так воно в світі іде. Доводиться долі скорятись.
 75 От я в дорозі тепер споминатиму вдячно без краю
 Родичів любих: це чемно з їх боку взуття мені дати,
 Ви не розкаєтесь в цьому: як відпуст гріхів я дістану.
 Вам принесу я частину із Палестини та з Риму”.

80 А Гіремунда у мукіх жакливих лежала, їй тяжко
 Слово промовить було, — так надсилу вона простогнала:
 — „Видно, за наші гріхи вам щастя Бог посилає”.
 Бравн та Ізегрім-вовк безмовно лежали. Обидва,
 Зв’язані, в ранах і ворогу віддані в злісну наругу,
 Випили чашу до дна. Лиш Гінце-кота бракувало.
 85 Лиса ж кортіло і Гінце за шкуру сала залляти.

Зранку облудник ізнов узявся скоріш до роботи.
 Він помастив чобіточки, у родичів здерті нахабно,



VI, 115-119

Потім до Нобеля знову пішов і так йому мовив:

— „Раб ваш слухняний вступить на святую дорогу готовий.

Отже, священнику вашому дати ви звольте наказ лиш
Благословить мене в путь, щоб звідси пішов я спокійно,
Щоб і пішов, і вернувся у ласці я божій”. Скінчив він.

Був у той час баран капеляном придворної церкви,

Відав ділами всіма він духовнимі, іноді також

Писарем був. Він звався Белліном. Король його кличе
І промовляє: — „Ви слів мені кілька святих прочитайте
Швидко над Райнеке-лисом, що подвиг задумав високий:
Він вирушає до Риму і далі — в Землю Святую.

Дайте йому патерицю й сакві приладняйте до спини”.

Та відмовив Беллін: — „О, королю, самі ви, здається.

Чули, що з Райнеке-лиса іще не знято відлуки —

Можу за це від єпископа мати покару велику:

Легко дізнатись йому, а він покарать мене владен.

Щодо мене, то лисові зла, ні добра я не зичу.

Тільки б так уладнати, щоб без догани zostався

Я від єпископа Прірви, а теж не підпав під неласку

Пробста, отця Блюдолюба, та тільки б декан Самездирство

Враз не розсёрдився, — я б помолився, за вашим наказом”.

Відповідає король тут: — „До чого відмови й розмови?

Слів наверзли ви багато, та не до пуття все казали.

Чи прочитаєте зло, чи добро ви над лисом —

К бісові все це мені! Що мені ваш в соборі єпископ?

Райнеке в Рим вирушає на прощу, а ви на заваді?!”

Боязко тут за вухом почухав Беллін — він страхався

Гніву царського — і швидко вичитувать взявся із книжки

Над головою прочанина, та не уважно той слухав:

Як поможе — поможе й без того, чого ж турбуватись?

От прочитали молитву над ним, і сакві він одержав,

Ще й патерицю — готовий прочанин, — та все то облуда!

Сльози удавані так і текли в шахрая по обличчі.

Бороду всю замочив, неначе і справді він каявсь.

Правда, журился він тим, що не всіх він одразу знедолив,
Скільки було їх отам, а трьом лиш ганьбі заподіяв.

Все ж він стояв перед ними й прохав, щоб із вірою палко
Всяк помолився за нього, як може, — і рушив в дорогу.

Геть поспішав він, бо відав, що винний, отож і боявся.

— „Райнеке”, — мовив король, — „та чого вам отак поспішати?”

— „Справу хорошу намисливши, слід не баритись” — повідав
Райнеке-лис: — „Відпустіть же мене, мій королю ласкавий,
Час бо призначений вибив, дозвольте на прощу рушати”.

— „З Богом!” — промовив король і тут-таки ж дав він наказ
[всім,

Хто там був із придворних, з фальшивим прочанином вийти
І провести його. А тим часом лежали обидва,
Бравн та Ізегрім-вовк, ув'язнені, в горі й скорботі.

Так ото Райнеке знов королівську вернув собі ласку

І відходив із двору в великій шанобі та славі,

Мав патерицю й сакві, мов справді зібрався на прощу —

Проща потрібна йому, як п'ята нога для собаки!

Зовсім не те мав на думці. Тимчасом же він владареві

В очі пустив туману і в дурні пошити спромігся.

Всім, хто його на суді винуватив, доводилось нині

Слідом за Райнеке йти, його супроводити з честю.

Він же свого не зрікався, хитрець, і казав на прощання:

— „О, мій королю ласкавий, пильнуйте, щоб зрадники підлі

Не повтікали од вас, держіть під сьомі їх замками,

Бо ж коли будуть на волі, владуться у підступи знову.

Ваше життя в небезпеці, королю, ви це пам'ятайте”.

Так і пішов він од них, із побожним, смиренням обличчям,

З найпростодушнішим виглядом, мов би на діло святеє.

Тут підвівся король і знов до палацу вернувся,

Звірі ж усі йому вслід. Вони за наказом високим

Райнеке-лиса гуртом провели у далеку дорогу.

Шельма вдавав увесь час, що журиться він, аж тремтить весь,
 Так що велике здобув співчуття у серцях добродушних.
 155 Заєць-Лямпе сильніш од усіх тут розжівсь. — „Чи справді”,
 Райнеке каже, — „розлука судилась нам, Лямпе коханий?
 От якби ви та Беллін ще, баран, удвох забажали
 Тільки ще трошки зо мною пройтись! Ви своїм товариством,
 Любим мені та приємним, мене ушасливили б вельми.
 160 Ви якнайкращі попутники і найсправедливіші душі.
 Чути про вас лиш хороше, і честь мені з вами пройтися;
 Адже ж духовного чину ви, мужі святого звичаю,
 Так живете, як відлюдником я жив; їсте саму зелень,
 Листям, травою навикли вгамовувать голод ізмалку.
 165 Вам не треба ні хліба, ні м'яса, ні ласощів різних”.
 Так він улещував душі ті кволі, м'якенькі на вдачу.
 Рушили з ним вони поруч і от незабаром уздірили
 Замок його Малепартус. Тут лис баранові говорить:
 — „Ви, Белліне, заждіть і травою цією та зіллям,
 170 Скільки вам до вподоби, годуйтеся: між гір тут зростає
 Сила усяких рослин, і добрих на смак, і споживних.
 Лямпе беру я з собою, просить його, щоб утішив
 Жінку мою — вже й тепер вона в горі, а тільки зачує
 Вість, що рушаю на прощу до Риму я, в розпач удасться”.
 175 Плів пресолодку він мову, щоб їх обидвох одурити.
 З зайцем ввійшли вони в замок — й застали лисицю в печалі;
 Біля дітей лежачі, вона тяжко та гірко тужила.
 Не сподівалась ніяк, щоб Райнеке-лис повернувся
 Цілим із двору. Уздрівши його, і сакві, й патерицю,
 180 Дуже вона здивувалась, промовила: — „Райнгарте любий!
 Що довелось вам зазнати? Що сталося з вами, скажіть?”
 Лис відповів: — „Засудили мене, і схопили, й зв'язали,
 Та наш король милосердний, — мене відпустив він на волю.
 Йду на прощу тепер. Лишилось в заручниках двоє:
 185 Бравн та Ізерім-вовк. На знак же, що ми замирилися,
 Дав мені Лямпе король, щоб ми з ним зробили, що хочем.
 Саме, король під кінець розсудливо так мені мовив:



VI, 192-196

- »Лямпе зрадив тебе, тому заслужив він, звичайно,
Кари найзлішої. От і заплатить він нам за образу«”.
- 190 Лямпе із жахом почув ті слова лиховісні і грізні,
І, приголомшений, — щоб врятуватися, кинувсь тікати.
Лис перетяв йому шлях. Він жадібно вп'явся в горлянку
Бідному зайцеві, що, лементуючи страшно, на поміч
Кликав: — „Рятуйте, Белліне, від наглої смерти! Прочанин
195 Ріже мене”. Він недовго горлав, бо ж Райнеке миттю
Горло йому перегриз. Так любого гостя прийняв він.
— „Ну бо сюди! Посмакуймо! Є сало в цім зайці, смачний він,
Може, уперше тепер на щось він нарешті придасться.
Йолоп цей, бельбас гладкий! Давно я плекав оцеї намір,
200 Ось і домігся свого. Позивай мене, зраднику клятий!”
Лис із жінкою й дітьми узявся до справи; злупили
Шкуру з бідашного зайця, і всі узялись до трапези.
Надто сподобався заєць лисиці, що все примовляла:
„О, королю й ясна королево! Це з вашої ласки
205 Всмак попоїли ми нині. Господь хай за це вам віддячить”.
— „Їжте ж!” — лис мовив своїм: — „Вже вистачить нам на
[сьогодні.
- Всі доскочу наїмось, а завтра, то я вже промишлю,
Бо заплатити мені, ще й ціною неменшою, мають
Ті, що копались під мене і капості всякі чинили”.
- 210 Тут Ермеліна сказала: „Дозвольте спитати: як вийшли
Знов ви сухим із води?” А лис одказав їй: — „Чимало
Треба часу, щоб про теє усе розказати, як хитро
Я обкрутив короля, обдурих і його, і дружину.
Правда, признаюсь я вам, що ця з королем моя дружба —
215 Діло надто тонке, вона не триватиме довго.
Тільки він правду почує, розсердиться люто, страшенно.
Знов попадусь я йому — ні за які скарби не врятуюсь.
Буде він гнатись за мною, щоб конче мене упіймати.
Годі тут милости ждати, розумію я це пречудово.
220 Шибениці не втекти. Тож рятунку шукаймо раніше.

В Швабію ми подамось! Ніхто там не знає нас. Будем
 Жить за тамтешнім звичаєм, і знайдеться там, Богу дяка,
 Досить поживи для нас, без ліку всього, чого хочеш:
 Кури, гусь, зайці та крілі, і дактилі, і цукор,
 Фіги, родзинки і птаство усякого роду і плоду.
 Хліб же у тій стороні печуть на яйцях і маслі.
 Води прозорі та чисті, повітря ясне та приємне,
 Сила силенна там і риби; їх там називають: Gallina,
 Pullus, і Gallus, і Anus, та й хто їх усіх перелічить?
 Ласий до рибок я тих! Адже ж, щоб здобуть їх, не треба
 Глибоко в воду пірнати. Ввесь час годувався я такими,
 Як у пустині спасався. Там, жіночко люба, нарешті,
 Мирно ми всі заживем. Туди ми і рушимо вкупі.
 Та розуміти вам треба: від Нобеля я врятувався,
 Тільки наплівши йому сім кіг пречаної вовни.
 Я обіцяв йому скарб короля Еммеріха славетний,
 Що, я зазна́чив, лежить в Крекельборні. На місце прийшовши
 І там узявшись шукати, не знайдуть вони й порошинки.
 Ритимуть марно. Коли ж король зрозуміє, що знову
 Я його ошукав, то у гнів він удається безмежний.
 Мусів брехать ж я йому і плесті небилиці усякі,
 Бо ж — розумієте ви — тут про шкуру ішлося, не те що.
 Ще не бував я у гіршій халепі й сильніш не страхався.
 Ні, не хотів би я знову такій небезпеці підпасти!
 Хай уже буде, що буде, але не родився ще в світі,
 Хто вговорив би мене знов до двору піти і віддатись
 Там королеві грізному на суд. Я й так ледве-ледве,
 Лиш хитруванням спромігся із лютої вирватись пащі".

Мовила смутно йому Ермеліна: — „То що ж тепер буде?
 В злиднях тинятись по землях чужих нам оце доведеться.
 Тут же усе нам підвладне, тут ви над мужвою всією
 Завжди лишаєтесь паном. Чи ваблять вас ті авантюри?
 Я вам поправді скажучу: піти за невірним ганятись,
 Вірне лишивши, — ні рації в тому нема, ані чести.

255

Тут ми ж живем у безпеці! Хіба ж не міцний у нас замок?
Як король на нас вийде і тут обкладе нас, дороги
Всі нам одрізавши військом, в нас відси є завжди
Добить воріт бокових і добить виходів тайних.
Хто нас піймає? Та нащо казати, вам добре відомо.

260

Щоб король захопити нас міг отут збройно, мій друже,
Зовсім не проста це річ. Я того і в гадці не маю.
Та от навіщо клялісь ви на прощу за море поїхать, —
От що печалить мене. Вже не знаю, що й вийде із того”.

265

— „Люба дружинонько, годі журитись”, — відказує жінці
Райнеке; — „слухайте пильно: краще, як кажуть, поклястись,
Аніж понастись — на сповіді чув я раз мудре це слово.
Клятву я дав королеві у крайності — щоб ж вона варта?
Хвостик котячий я б дав за клятву свою знамениту!
Як ви сказали, то так воно й буде. Я вдома лишаюсь.

270

Справді, чого ж я в тім Римі не бачив? — Коли б же я навіть
Десять дав обітниць, і тоді б не пішов на ту прощу.
Вже ж я лишаюсь при вас, отак спокійніш воно буде.
Десять у чужій стороні — та невже ж то не гірше, ніж дома?
Хай же король почина мені шкодить, тогó я чекаю.

275

Правда, могутий він, сільний занадто для мене. Та, може,
Знов обдурити його пощастить. На вуха насуну
Із брязкотельцем йому ковпака, і як житиму тільки,
Гірше знайдé, ніж шукає. За це йому вже я ручуся”.

280

За ворітьми, з нетерплячки, Беллін тут з досадою крикнув:
— „Лямпе, та що там? Ідіть сюди, не баріться без діла”.

Райнеке, вчувши це, вийшов і со́лодко мовив: „Мій любий,
Лямпе вас просить пробачити. Так то йому вже приємно
З тіткою вкупі сидіти; він каже, щоб ви потихеньку
В путь вирушали без нього, бо ж тітка його Ермеліна
Скоро його не відпустить. Навіщо псувать йому радість?”

285

Мовив на теє Беллін: — „Я чув чийсь крики; в чім справа?
 Лямпе я чув, як гукав він: »Белліне! Рятуйте! Рятуйте!«
 Що́ там зробили ви з ним?» А Райнеке хитрий говорить:
 — „Слухайте: жінці за прощу мою я почав повідати.
 Звісно, дружина моя тут у розпач вдалася страшенний.
 Жахом прибита смертельним, упала вона непритомна,
 Лямпе побачив, злякався і, дуже схвилюваний, крикнув:
 »О, Белліне!! Рятуйте! Рятуйте! Сюди поспішайте.
 Тітоньці любий моїй надсилу таке пережити«”.

— „Ой, здавалось”, — каже Беллін, — „що з жа́ху кричав він”.

— „Що́ ви?” — скрикнув шахрай: — „та до нього ніхто й не
 [торкнувся.

Краще нехай би самого мене яке лихо спіткало!”

— „Слухайте”, — далі казав він, — „король наказав мені вчора,
 Щоб, як верну́ся додому, в листах я кількох йому виклав
 Різні мої міркування про деякі справи важливі.
 Любий небόжу, візьміть ці папери, вони вже готові.
 В них є важливого до́сить, даю там поради я мудрі.
 Лямпе ж радів надзвичайно. Я чув, як із тіткою вкупі
 Дуже охоче узявсь він колишні діла споминати.
 От вже допалися до балачо́к! Їдять, випивають.
 Радість така ж їм ця зустріч! Тимчасом листи написав я”.

— „Райнгарте любий”, — промовив Беллін, — „так треба
 Нам загорнути якслід. А я ж і торби не маю.
 Як печатки ненароком зламаю, то лихо нам буде”.

Райнеке мовив: — „Влаштуєм усе. Тут стане в пригоді
 Торба із шкури ведмеда, яку я дістав у дарунок.
 Кріпка напрочуд вона. Туди я й листи запакую.
 Вам же, я певен, за це дасть король нагороду велику,
 З честю вас прийме в палаці та ще й почастиє щедро”.

Всім отим брехням повірив Беллін. А Райнеке миттю,
 В дім свій забігши, ту торбу схова́в і засунув у неї
 Голову Лямпе, забитого зайця, а сам уже думав,
 Як би намовить Белліна, щоб той не розв’язував торби.

290

295

300

305

310

315

Вийшовши, він баранові сказав: — „Прив'яжіть ви торбину
 320 Просто на шию собі і нізащо, мій любий, не смійте
 В ці заглядати листи; цікавість — найгірша то вада!
 Добре я їх запечатав, такими ви їх і залиште.
 Торби, кажú, не чіпайте! Бо ж вузол на ній зав'язав я
 Так, як у нас з королем для справ повелóся секретних.
 325 Як погляне король і побачить, що шнур на цій торбі
 Стягнутий так, як звичайно, тоді ви заслужите ласку,
 Ще, безперечно, й дарунок, як вісник надійний і чесний.
 Ще щось — як прийдете в двір, то щоб шану ще більшу здобути,
 Скажете ви королеві, що й ваша заслуга чимáла,
 330 Бо ж ви поради давали мені, як писати, і навіть
 Все це писать помагали. То буде на честь вам і користь”.

Тут звеселився Беллін, на місці стрибáти почав він
 Радісно вгóру і вниз, туди і сюди, і промовив:
 — „Райнеке, пане й небожу! Тепер я любов вашу бачу,
 335 Зичите чести мені ви. Тепер між придворцúв високих
 Слави зазнаю великої я, що думки ці розумні
 В гарних доречних словах викладати я вмію. Звичайно,
 Де вже мені написати, як ви! Та хай думають всі так,
 Це я завдячую вам. На щастя мені довелося
 340 Вас супроводить сюди. Та як же ми будемо далі?
 Чи не пора нам із Лямпе удвох од вас вирушати?”

— „Це”, — шахрай одповів, — „неможливо тепер, зрозумійте.
 Тихо ідіть уперед, а він здожене вас, як тільки
 Деякі речі важливі йому доручú я й довірю”.
 345 — „Будьте щасливі!” — промовив баран, — „я підú собі,
 [друзе”.
 З цим і подався він у путь: опівдні вже був при дворі він.

Тільки побачив король барана і торбу помітив,
 Він запитав: — „Скажіть нам, Белліне, відкіль ви іде́те?
 Де тепер Райнеке-лис? І що означає ця торба?”



VI, 360-364

350 Відповідає баран: — „Прохав він, королю ласкавий,
Вам передать два листи — ми спільно із ним їх складали.
Тут про дещо важливе говориться в віразах влучних,
Все, що ви знайдете там, то я порадив зробити.
В торбі лежать ці листи: він сам зав'язував вузол”.

355 Тут же король наказав боброві негайно з'явитись.
Був це нотар королівський і писар, а звався він Бокерт.
Мав він повинність листи найважливіші читать королеві,
Знаючи мови усякі і будучи сильно ученим.
360 Послано також по Гінце-кота, щоб і він був присутній.
Отже, Бокерт-бібр із Гінце-котом розв'язали
Вузол на торбі — і, витягнувши голову мертвого зайця,
Вигукнув з дива бібр: „Ну, вже й справді листи знамениті!
От так історія! Хто ж то писав їх? І хто розтлумачить?
Зайцева тут голова, не впізнати її неможливо”.

365 З жаху здригнулись король з королевою. Сумно схиливши
Голову, мовив король: — „Попадись мені знову, проклятий!”
І зажурились король з королевою вдвох неслуханно.
— „Лис мене обдунив!” — гукнув так король. — „О, навіщо
Всім його брехням нахабним повірив я?” — так закричав він.
370 Був приголомшений Нобель, і з ним приголомшені звірі.

Слово тут взяв Лупард, найближчий монархові родич:
— „Далебі, я не збагну, чого це ви так засмутились,
І королева також. Проженіть ці думки геть од себе.
Годі журитись, щоб сорому вам од усіх не зазнати.
375 Чи не король уже ви, і не всі вам скорятись повинні?”

— „Саме тому ж то”, — король відповів, — „вам не слід
[дивуватись,

Що мені важко на серці. На жаль, тут я сам провинився.
Зрадник лукавий підмовив мене, улестивши брехнею,
Слуг найвірніших скарати. Покрились ганьбою обидва —

Ізегрім з Бравном... Як же мені з каяття не страждати?
 Чести немає для мене, що з кращими я із баронів
 Двóру могó так негожен вчинив, повіривши осліп
 Вигадкам того поганця, і діяв отак нерозумно.
 Жінку, бачте, послухав, — її ж і саму ошукали.
 Так же ж прохала й благала! О, чом я твердим не зостався?
 Що вже там каятись — пізно! Не дам я собі вже поради”.

380

385

Та Лупард відповів: — „Королю мій добрий, благаю,
 Киньте ви сум і журбу. Що сталося, поправити можна.
 Дайте ведмедеві й вовкові ви барана у відплату, —
 Сам же нахабно й відверто признався, що лисові радив
 Лямпе зарізати. Хай же належно за це він заплátить.
 Пóтім усі ми підéмо війною на Райнеке-лиса.
 Як пощастить, то спіймаéмо й тут-таки ж миттю повісим.
 Слова сказати не дамо, а тó він вислизне знову.
 А щодо інших, ручýся, що з ними владнається справа”.

390

395

Радо пристав на ту думку король і Лупардові каже:
 — „Слово до серця прийшлося мені ваше. Спішіть же й до мене
 Цих приведіть ви баронів — з пошаною хай вони знову
 Сядуть у раді моїй! Віддайте на́каз теж — покликать
 Всіх до одної тварин, щоб до двору з’явились нетайно.
 Всі хай дізнаються нині, як Райнеке підло збрехав нам,
 Як він пішов і як Лямпе, спільно з Белліном, зарізав.
 Вовка й ведмеда усі тут з пошаною стріти повинні.
 В вінагороду ж за збитки я віддаю цим баронам,
 Як ви сказали, Белліна з ріднею всією довіку”.

400

405

І Лупард поспішив і знайшов у темниці двох в’язнів,
 Вовка з ведмедем. Велів він обох розкувати і мовив:
 — „Слухайте звістку хорошу! Несу я вам мир і свободу —
 Так провіщає король. Зрозумійте мене ви, панове:
 Дуже шкодує король, що вам заподіяв він лиха.
 Так він велів вам сказати, і мир з вами скласти він хоче.

410

- В вінагороду ж дає вам Белліна з родиною вкупі,
 З жінкою й дітьми всіма у володіння довічне.
 Де б тільки стріли ви їх, хакайте, тягніть на розправу,
 415 В лісі чи в полі — усюди: він видав їх вам з головою.
 І дозволяє, крім того, король вам, владар милостивий,
 Лисові, що вас ізрадив, лихо чинити усяке.
 Райнеке, жінку його, всіх дітей і всіх родичів їхніх
 Можете гнати і різати, де тільки трапиться, вільно.
 420 Це проголошую вам в ім'я королівське я нині.
 Він і усі, що по нім царюватимуть, цього додержать!
 Вам же прикrostі всі, що зазнали ви, треба забути,
 Знов присягтися на вірність — і в цім вам не буде безчестя.
 Більше не скривдить він вас; підіть же на згоду, вам раджу!"
- 425 Так був поновлений мир. Беллінові лиш довелося
 Шкуру віддати за нього разом з усією ріднею.
 Навіть і досі мордує їх рід Ізегріма могутий.
 Так почалася та свара довічна; вовки з того часу
 Поміж овець та ягнят лютують без сорому й страху.
 430 Думають — право по їхньому боці, і жалю не мають.
 Не врятуватись од них, про мир вони й чути не хочуть.
 Бравнові й вовкові шану хотівши велику віддати,
 Двір на дванадцять днів король залишив ще при собі:
 Кожен хай бачить, мовляв, як він мир той високо цінує.



VII, 1-8

ПІСНЯ СЬОМА

Пишно прикрашений двір палав святковими вогнями.
З'їхалось ліцарства дуже багато. За звірем усяким
Птаство злетілося вслід, шанували всі гучно та бучно
Ізєрїма і Бравна, і ті свої муки забули.

5 Там звеселялось найкраще суспільство, яке тільки в світі
Будь-коли бачено. Там літаври і сурми гриміли.
Баль придворний був пишний, а що за чудові манери!
Всього досхочу було, чого лиш душа забажає.
10 Мчались послі по долинах і горах, скликали у гості.
Птиці і звірі рушали з домів і з'являлися в парах,
Вдень і вночі мандрували, щоб часом на пир не спізнитись.

Лис же тимчасом у себе заліг, виглядаючи здобич,
Не поспішав він, фальшивий прочанин, до двору з'явитись:
Мало ждав він подяки — до звички своєї прихильний,
15 Все він, негідник, волів одмагатися всяким крутіством.
А у палаці тимчасом лунали пісні найсолодші.
Скільки там їжі було та питва́, і яке частування!
Був там турнір для розваги, там фехтували, і кожен
Там до своїх прилучався; і співи були там, і танці,
20 Дзвінко флейти лунали, приємно свистіли сопілки.
Легідно всім цим розвагам король приглядавсь із престолу,
Всмак йому ця метушня, радів він з видовища того.

Так вісім днів проминуло. Великий король вже збирався
Сісти побенкетувати поміж своїх перших баронів,
25 Поруч була королева прекрасна. І раптом з'явився,



VII, 37-40

Весь покривавлений, крізь і до Нобеля журно промовив:

— „О, мій владарю ясний і високе усе товариство!

Ви ще не чули, напевно, про зраду таку лиходійну,

Як довелося мені від проклятого лиса зазнати.

30 Вчора, у шостій годині ізранку, я йшов по дорозі

Повз Малепартус — і бачу: сидить той розбійник при вході.

Думав я, з миром пройду — він прибраний був, як прочанин,

І, здавалось, поринув у ширу молитву ранкову.

Так він на ганку сидів. Я собі і надумав швиденько

35 Мимо проскочить бочком, щоб скоріше до двору дістатись.

Він же, удрівши мене, підвівся і рушив назустріч.

Думав я, він поздоровкатись хоче, а він як не вхопить

Лагою, вбивець, мене! Я відразу відчув його кігті

Між ушима і вже з головою своєю прощався.

40 Гострі його пазурі! Мене повалив він на землю,

Щастя моє, що спромігсь я звільнитись: хапкий я на ноги,

Тож і видерсь. А він загарчав і поклявся впіймати.

Я ж — ні телень і чимдужч припустив. Та, на жаль, залишив я

Вуха у нього одне, і шию мені він скривавив.

45 Ось де чотири ті ранг! Гадаю, тепер зрозуміло,

Як він помучив мене, мого загину хотівши.

Згляньтесь на лихо моє! Ви ж прохід далі нам усюди.

Як же тепер мандрувати і як нам до двору ходити, —

Той розбишака шляхи обкладе і вбиватиме всіх нас!”

50 Ледве крізь закінчив, як базікало-крук із'явився,

Меркенав звався, він скрикнув: — „Королю великий,

Вісті сумні я несу вам і вимовить навіть не можу

Слова від страху та горя. Боюсь, що розірветься серце

В грудях од лиха тогб, що скоїлось нині зо мною.

55 Я з Шарфенеббе, дружиною, ранком на гулянку вийшов,

Бачимо: Райнеке трупом лежить нерухомо на лузі,

Очі запали у лобі, а з паші, яку він роззявив

Шіроко, виліз язик. Побачивши це, я від жаху

Плакати вголос почав, — а він не здригнеться! Гукав я:



VII, 63-66

60 — »Лишенько! Ой, допоможіть!« — і, сльозами вмиваючись,
[ойкав:
— »Горе! він мёртвий! О, жаль! Що за прикрість мені
[невимовна!«

Також дружина моя засмутилась. Удвох ми ридали.
Став я обмацувать голову й череву; теж і дружина
Ближче до лиса тоді підійшла: чи він дише хоч трохи,
65 Зна́ки життя подає. Але марно вона прислухалась:
Ми б могли присягтись, що умер він. Та слухайте далі!
Тільки із сумом, без остраху, дзюб свій до пащі поганця
Жінка піднісла, — страхіття умить стрепенулось — і, люто
Клацнувши пащею, голову в бідної геть одірвало.
70 Як я махнувся, не сила сказати! — »Ох, лишенько-лихо!«
Крикнув я і заволав. Як раптом він скочить! Роззявив
Пащу на мене свою; здригнувся я і кинувсь тікати.
Тільки спритність мене врятувала від смерти страшної,
Був би загинув і я в пазурях душогуба жорстоких.
75 Швидко злетів я на гілку! О, краще б я з жінкою вкупі
Там був загинув! Дружину я в лапах мерзотника бачив.
Ах, він швиденько із бідною впоравсь! Таким мені здався
Він ненаситним, що міг би, напевне, досяток ще зжерти.
Ніжки він не залишив, ні кісточки навіть якоїсь...
80 От який жах я побачив! А він, той розбійник, забрався.
Сили стерпіти не мавши, до місця убивства злетів я
З сумом на серці; знайшов там лиш кров і трошечки пір'я
Бідної жінки. Приніс я те пір'я на доказ злочинства.
Змилюйтесь, пане ласкавий! Коли ви й тепер лиходія
85 Не покараєте гідно і помсту знов одкладёте,
Не забезпечите миру та згоди в усім королівстві,
Рёмствувать буде усяк, і на прикрість гірку вам це вийде.
Каже прислів'я: »той винен, хто може карать, та злочинцям
Сам потурає«; так кожному схочеться корчити пана.
90 Тим ваша гідність шкоди зазнає. Ви це обміркуйте”.

Позов кріля-бідолахи вислухав двір весь уважно,
 Також і крукову скаргу. І Нобель-король тут розгнівався,
 Крикнув він: — „Вірністю нашою шлюбною я присягаюсь
 Так покарати цей злочин, що всі пам'ятатимуть довго.
 Мир та наказ мій узяти на глум?! Ні, цього я не стерплю!
 Надто вже легко повірив я шельмі і дав йому зникнуть,
 Сам я на прощу його виряджав і проводив ізвідси,
 Мов він і справді до Риму рушав. І чого лиш брехун нам
 Тут не наплів! А як спритно до себе схилив королеву —
 Саме вона й упрохала мене! А тепер він хто зна де!
 Все ж я, мабуть, не останній із тих, хто покався гірко
 В тім, що послухавсь поради жіночої. Як і надалі
 Злочин без кари лишити, — то буде довічний нам сором!
 Завжди був лис шахраєм і таким і лишається. Ну бо,
 Спільно зміркуймо, панове, як лиса впіймать і скарати.
 Як візьмёмось належно, то успіху, певно, дійдемо”.

95

100

105

Бравн та Ізеґрім дуже охоче це слухали слово.
 — „От помстимось ми, нарешті”! — обидва в думках покладали.
 Та говорить з них ніхто не посмів — вони бачили ясно:
 Тяжко страждає король, у гнів він удався без міри.
 Та королева сказала, нарешті: — „Не слід вам так грізно
 Гніватись, пане ласкавий, і клястись так легко, бо терпить
 Тут і достоїнство ваше, і значення вашого слова.
 Дійсно бо, істини й правди і досі як слід ми не знаєм.
 Той, що його винуватять, свого не сказав ще, а будь він
 Тут, мовчали б багато із тих, хто на нього напався.
 Вислухать сторони слід спочатку! Бо нахаби, звичайно,
 Інших гудять для себе на користь. Я лиса тямущим
 Завжди вважала, й розумним, і другом нашого дому.
 Дбала про вас я, королю, хоч, може, тоді й помилялась.
 Мудро він радить всякчас, хоч і огріхи має чималі
 Він у своєму житті. А до того ж, зв'язкі його роду
 Зважити слід вам: їх досить. А поспіх — то людям на посміх,

110

115

120

125 Легше зробить, як поправить. Здійснити свій замір, королю,
Рано чи пізно ви зможете, як необмежений володар”.

Тут же додав Лупард: „Скількох ви вже слухали нині,
Вислухати можна і лиса. Хай з’явиться він. А що потім
Ви рішительні — негайно хай станеться. Певно, гадають
Так всі присутні барони і ваша вельможна дружина”.

130 Ізєрїм далі промовив: — „Обмислити все нам годиться.
Слухайте, пане Лупарде! Коли б, на це місце з’явившись,
Лис би й спромігся відвести од себе цю скаргу подвійну,
Все ж дуже легко довести я б міг вам, що, безперечно,
Смерти він заслужив. Але я мовчатиму, доки
135 Знов ми його не спіймаєм. Хіба вже забули усі ви,
Як короля обдурав він тим скарбом, що ніби то десь там
В Гюстерльо близ Крекельборну лежить. От брехня неслівна!
Всіх обдурав він, мене ж із ведмедем іще обезчестив.
Не пожалію життя, щоб за це відплатити. Дивіться,
140 Знову розбійник на волі: гасає, грабує, вбиває...
Хоче цього король та баронство — нехай так і чинять.
Тільки коли б він і справді хотів до двору з’явитись,
Був би давно уже тут: послі королівські оббігли
Край весь, скликаючи в гості, а він, проте, вдома зостався”.

145 Мовив король: — „Та чого нам на нього тут марно чекати?
Будьте готові в шість днів (такий вам наказ віддаю я!)
Вийти зо мною в похід. Рішив уже край я покласти
Скаргам отим безконечним. Яка ваша думка, вельможі?
Таж отакий молодець нам державу всю скоро зруйнує.
150 Отже, готуйтеся якнайретельніше! Мусить з’явитись
Кожен із луком та списом, та в панцері, в зброї усякій.
Міцно й хоробро держіться! Хай кожен із славою носить
Ім’я своє у бою — я висвячують в лицарі буду.
Замок його Малепартус в облогу візьмімо! Погляньмо,
155 Що в нього є там”. І всі тут гукнули: — „Ми будем готові!”

Так от Нобель рішив із своїми васалами штурмом
Взять Малепартус, розправиться з лисєм. Та — Грімбарт, що
[в раді

Був поміж інших, тихенько ізвідти пішов, щоб скоріше
Райнеке-лиса знайти і про все сповістити, що сталось.
Сумно ішов він, душею болюючи; так говорив він:
— „Що з цього вийде, мій дядю! Гай-гай, за тобою тужити
Буде славетний наш рід, якому ти є головою!
Нас ти в суді боронив, і ми небезпеки не знали.
Хто ж бо устояти міг перед твоїм красномовством?”

160

Так він до замку дістався і лиса знайшов на подвір'ї.
Райнеке саме спіймав молодих голуб'яточок пару,
Тільки злетіли вони із гнізда, щоб спробувать крила,
Та ще коротке їх пір'я було, і обидва упали,
Знов же піднятись уже не змогли, і лис їх поцупив.
Часто в околиці так полював він. Здаля ще узрівши
Грімбарта, лис зачекав його, з ним привітався й промовив:
„Прошу уклінно, небόжу, з усіх ви мені найрідніші!
Що ж це бігцем ви? Захекались як! Чи у вас новина є?”

165

170

Грімбарт йому відповів: — „Новина, що її вам несучу я,
Мало, признатися, втішна. Як бачите, страх мене гонить;
Край і життя, і майну! Я Нобеля бачив у гніві.
Він вас присягся піймати й скарати на горло ганебно.
Всім наказав за шість день з'явитись в озброєнні повнім,
Зброю маючи всяку, вози та належні припаси.
Все це загрожує вам! Тож за́года слід вам подумать.
Бравн та Ізеґрім знов королеві під ласку підпали,
Ближчі до нього вони, ніж це я до вас, і твориться
З їхньої волі усе. Убивцем, підлим лукавцем
Зве вас Ізеґрім, гнів королівський на вас накликає.
Ще кілька тижнів, і маршальський жезл він добуде для себе.
Крілик з'явився туди, а крук йому вслід, і обидва

175

180

185

Райнеке гостеві мовив: — „Признайтеся, друже мій, гарних
Я діточок породив — сподобатись кожному мусять,
Россель чи Райнгарт, молодший, — ну, що б нам про них ви
[сказали?

220

Рід наш колись вони збільшать і в розум уже увіходять.

Певно, мені це, як батькові, з ранку до вечора радість.

Курку спіймає один, а другий ухопить курчатко.

225

Навіть і в воду уже навчилися пірнати по качку

Чи кулика́. Я б то міг їх частіш посилать полювати,

Та найбільш їх навчаю премудрої я остороги,

Як утікать од собак і ховатись од лютих мисливців.

Ну, а коли вже вони підростуть і високу науку

230

Добре засвоять од батька, тоді накаж́у їм щоденно

Їжу сюди приносить, щоб був у нас дома достаток.

В батька обидва вдаліся, кохаються в лютих розвагах,

Тільки почнуть свою гру — начувайтесь, інші тварини!

Ворог, що в горло вони йому вгризлись, недовго подрига:

235

Гра така тішить їх батька, звичайно. Хапають швиденько,

Влучні і певні стрибки їх; отак у житті воно й треба”.

Грімбарт на те відповів: — „То честь вам! Бо ж кожному радість

Бачить діток на свій смак — щоб поміч батькам подавали,

Їх ремесство перейнявши. Я щиро радію, що можу

240

Рідними їх називать, і надій на них маю багато”.

— „Ну, на сьогодні вже досить”, — тут Райнеке мовив: —

[„ходімо

Спати, бо втомлені всі ми, а Грімбарт знесилений зовсім”.

І полягали вони всі в кімнаті, застеленій густо і м’яко

Сіном та листям усяким — і солодко всі там заснули.

245

Лисові ж тільки від стра́ху не спалося; діло бо й справді

Досить важливе було, — і світанок застав його в думках.

Вранці, піднявшись з ліжка, він так до дружини звернувся:

— „Ви не журіться, прошу́ вас, — учора впрохав мене Грімбарт

З ним побувать при дворі. Ви ж дома спокійно лишайтеся.

250

Всі про мене чутки на добро, не на лихо тлумачте.
Замку пильнуйте лише, — я ручусь вам, гаразд усе буде”.

Та Ермеліна сказала: — „Щось дивно мені це. Рішились
Знов ви до двору піти, де тільки вас гудять і лають?
255 Чи вас примушує хто? Не збагнў я, згадайте минуле!”

— „Правда”, — відказує лис, — „тоді не до жартів ішлося.
Майже усі мені лиха бажали, я був у нещасті.
Та дивовижні під сонцем трапляються іноді речі.
Так, і не ждеш тг, а діждешся того чи іншого раптом.
260 Думаєш, маєш в руці щось, диви, а воно вже далеко.
Отже пустіть ви мене! Там справ чималенько я маю.
Будьте спокійні, я дуже прошу вас. Зовсім ні до чого
Бити на сполох! Пождіть, що там буде! Побачуся, мила,
З вами я днів так за п'ять або шість, упораюсь тільки”.

265 З цим він і рушив, а Грімбарт пішов за супутника з лисом.



VII, 261-264

ПІСНЯ ВОСЬМА

Так подалися удвох, прямуючи степом широким,
 Грімбарт із Райнеке-лисом до королівського замку.
 Мовив лис борсукові: — „Хай буде, що буде, зо мною,
 Та щось здається мені — мандрівка гаразд закінчиться.
 5 Слухайте, дядечку любий! Відколи ото сповідався
 Вам у своїх я гріхах, новими обважив я душу.
 Каюсь в малих і великих, і в тих, що про них не сказав я.
 З тіла ведмеда та з шкури його поживитись спромігся
 Я чималеньким шматком; до того ж, і вовк, і вовчиця
 10 З ніг черевики мені віддали; цим себе я потішив...
 Все це брехнею владнав я, підстроїв, що вибухнув гнівом
 Лютий король, і при тім обдурив я його неймовірно.
 Всяких наплів я казок і про скарб йому байку торочив.
 Не вдовольнившись з того, ще Лямпе-зайця загриз я,
 15 Голову мертва його примудривсь доручить баранові.
 Взяв це до серця король, і Беллін за все розплатився.
 Та ще й крілика теж потиснув я дошкульно за шию,
 Ледве утік він живий, і досадним мені це здалося,
 Що врятувавсь він... Признаюсь я, що і у крука є добість
 20 Прав, щоб скаржитись: жінку його, Шарфенеббе, із'їв я.
 Все це накоїв я після того вже, як вам сповідався.
 Тільки тоді вам забув я іще про одне розказати.
 Отже, довідайтесь нині про ще одну каверзу хитру.

 Дуже нелегко мені це тягати на совісті, справді.
 25 Вовк тоді сів на слизке. Із Ельфердінгену в Каккіс
 Вдвох мандрували ми з ним. Враз бачим здалі ми: пасеться

В полі кобила з лошам, і чорні обоє, мов гави,
 Місяців, певно, з чотири було вже тому стрибунцеві.
 Ізеґрім, сильно голодний, мене попрохав: — »Поспитайте,
 Чи не продасть нам кобила свого стрибунця? Про ціну ви
 Теж не забудьте спитати«. І от я наваживсь на штуку.
 — »Пані кобило«, — сказав я до неї: — »це ж ваше лошатко?
 Знать я б хотів: чи його не погодитесь нам ви продати?«
 Чую від неї: — »Продам, як гроші дасте підходящі.
 Що ж до ціни, то її прочитати ви можете ззаду
 На копиті тут у мене«. Збагнув я, куди вона гне це.
 Їй відповів я: — »Признатися мушу — не дуже то знаюсь
 Я на письмі й на читанні, — я, бачите, малописьменний,
 Та й не для себе торгую дитину: то Ізеґрім хоче
 Знати ваші умови, — мені доручив він цю справу«.

— »Що ж, хай підійде«, — сказала кобила, — »ціну прочитає«.
 Я відійшов тут від неї до вовка — чекав він на мене.
 — »Як попоїсти ви хочете«, — так я сказав, — »то кобила
 Згодна продати лошатко. На копиті її заднім
 Єсть і ціна; я міг би, казала, її прочитати,
 Та от, на жаль, я чимало зазнав у житті своїм збитків.
 Лиш через те, що не вчився я грамоти вчасно. Ви, дядю,
 Ідіть — погляньте самі, прочитаєте ви, може, напис«.

Ізеґрім мовив: »Авже ж, прочитаю! Бач, мудрість велика!
 Знаю німецьку, латинь, італійську і навіть французьку.
 В Ерфуртській школі не марно ж таки я навчався
 У мудреців та у вчених, і перед магістрами права
 Вчивсь виступати в процесах; тоді ж я одержав формальне
 Ліценціятське звання і читаю усі документи
 Так, наче власне ім'я. То що там ціну прочитати!
 Ви залишайтеся, а я підійду й прочитаю той напис«.

Вовк підійшов і спитав у кобили: — »Що варте лошатко?
 Та щоб не дорого тільки«. Вона ж відказала: — »Ціну ви

На копиті моїм задньому можете враз прочитати».

60 — »Ну, покажіть бо!« — їй вовк одповів. — »Подивіться!« —
[сказала.

Ногу вона підняла із трави — там було на підкові
Шість вухналів, як один. Поцілила влучно кобила
В лоб копитом йому просто, ні трохи убик не схибнула.
Гепнувся вовк, наче мертвий. Вона ж чимдуж поскакала.
65 Тяжко поранений бувши, чимало часу він пролежав.
Ціла година пройшла, аж, очунявши, як заголосить,
Наче собака. Я збоку зайшов і промовив: — »Ну, дядю,
Де ж та кобила? Смачний стрибунець? Ви самі його зїли?
Ну, а за мене забули? Ай-ай! Тож я торгував це лошатко!
70 Ви, попоївши, поспали неначе? А що ж то за напис
На копиті у кобили, скажіть? Ви ж великий учений».

— »Ох!« — він одмовив: — »не гріх вам сміятись? Як кепсько
[прийшлося

Нині мені через вас! І камінь розчүлився б, певно.
О, довгонога та шкапа! Хай кат їй за цеє заплатить!
75 Ноги у неї підковані, знайте: ото вам і напис!
Гострі нові вухналі! Шість ран з них на лобі у мене!«

Ледве живий він zostався. Тепер я в усім сповідався.
Любий небόжу! Мене розгрішіть од всього, що я коїв!
Як пощастить мені в короля — вже не знаю. А все ж я
80 Совість полегшив свою і душу од злого очистив.
Як мені кращим зробитись? Як заслужити спасення?»

Грімбарт промовив: — „Обважені знов ви, я бачу, гріхами.
Та вже мерцям не воскреснуть, хоч, звісно, було б воно краще,
Як не вмирили б вони. І все ж я наважуюсь, дядю,
85 Ради страшної години і ради смерті близької,
Що вам грозить, розгрішити вас, яко служитель Господній.
Всі бо придворні повстали на вас, і за вас я боюся.
Передусім, не простять вам, гадаю я, голову зайця.



VIII, 61-64

90 Справді, зухвалість була то велика — монарха дражнити,
Більше пошкодить це вам, ніж ви, легковажний, гадали”.

— „От вже ні трішки!” — шахрай заперечив: — „дозвольте
[сказати вам:

Вміти пробитись у світі — нелегка то річ, і не можна ж
Святість у нім зберегти, мов у келії, це вам відомо.
Медом торгуєш, так пальці собі мимоволі оближеш.
95 Лямпе мене роздрочив — він перед моїми очима
Став, як скажений, стрибати, мене спокусив своїм жиром.
Вбій я любов і відклав. Беллінові теж, баранові,
Мало я зичив добра. Мій гріх, а їм, бач, терпіти.
Тільки ж такі то мурмила! Нечемність і тупість —
100 От і все їх єство. І ще церемонитись з ними?!

Ні, це мені не до серця. Тоді я, набравшись страху,
Урятувався від суду й повчати їх взявсь по дорозі.
Тільки ж на лад це не йшло. Я візнаю радо, що кожен
Ближнього має любити. Але дурнів отих поважати?
105 Словом, — хто вмер, той умер, самі ви сказали. Про інше
Мову тепер заведім: настали часи небезпечні.
Вищі як чинять? А нам, то зась і рота роззявить.
Дещо ми бачимо все ж — і маєм про те свою думку.

Чи ми не знаєм, що й сам наш король грабує, як решта?
110 Що не підійде йому, — то вовкам і ведмедям лишає,
Думає — так воно й слід. І немає такого, хто смів би
Висловить правду йому, — так глибоко зло вкорінилось.
Де сповідач? Капелян? Всі мовчать! А чому? У самих бо
Пальці в меді. Всяк при нагоді тягне, де тільки може.
115 Спробуй поскаржитись, друже, — то ж решетом воду черпати,
Це те ж самé, як час марнувать, то вже краще самому
Десь шукати прибутків. Що з воза упало — пропало,
Що сильніший забрав — попрощайся з тим. Скаргам усяким
Віри ймуть небагато, до того ж вони й набридають.
120 Лев — наш владар. Він гадає, що все забирати для себе, —

Саме йому до лиця. Ми всі бо — його лиш підданці:
Справді, здається, все наше за власність свою він вважає.

Можна сказати по ширості? Високородний король наш
Любить тих, що несуть, і тих, що під дудку монарха
Без заперечень танцюють; це надто в очі впадає. 125
Те багатьом на біду, що в раду ввійшли королівську
Знову вовк та ведмідь. Грабують, — король же їх любить.
Інші дивляться мовчки, для себе шматка виглядають.
Більш, як чотири, таких, що під ласку монарха підпали,
Над усіма піднеслись, найбільшими стали при троні. 130
Тільки такий бідолаха, як Райнеке, вхопить курчатко,
Всі проти нього кричать, женуть, переслідують, ловлять,
Квапляться всі, як один, його засудити на страту.
Кара — злодюжкам дрібним, щоб стало великим вільніше
Краєм усім керувати, хапати маєтки та замки. 135
Бачите, любий, — на інших дивившись, усе зміркувавши,
Гру я й собі розпочав і гадаю отак потихеньку:
Якщо так роблять усі, — виходить, це річ є законна.
Іноді, правда, прокинеться совість, і десь там покаже
Гнів Господній і суд, нагадає про смерть неминучу, 140
Шепче, що треба б віддати усе, не по правді здобуте...
От у хвилину таку і покаєшся, та ненадовго.
Бути найкращим з усіх — до чого воно! І найкращих
В наші часи щоразу поговір не минає народний.
Все помічає юрба, про все пронюхає миттю. 145
Не забуває нікого, на всіх небувальщину зводить.
Мало добра у народі, — по ширості, лиш небагато
В нім є таких, що варті панів справедливих і добрих;
Все він складає байки та пісні про лихе та погане.
Знає і гарне народ про панів і малих, і великих, 150
Тільки ж про те він мовчить, вряді-годи лиш пригадає.
Що є найгірше, на думку мою, це всім притаманна
Зарозумілість: усяк тепер гадки такої, що може
Бути суддею і паном на всьому широкому світі.

155 Краще б уміть пильнувати за жінкою власною й дітьми,
Челядь зухвалу держати в руках і в любім спокої
Жити помірним життям, сміючися з усіх марнотратців.
Як же поліпшати світу, коли в нім кожен жадає
Все дозволяти собі, а інших насильством гнітити?
160 Так от дедалі все глибше у вадах ми загрузаєм.
Зрада, брехня та спліткі, злочинство і клятви фальшиві,
Здирство, розбій, душогубство — про це нині тільки і чути.
Всюди обманюють люд лицеміри й пророки облудні.

Кожен живе навманий! А почнеш дорікати по дружбі,
165 Слухають так, на-пів-уха, і кажуть: »Коли б то насправді
Гріх так обтяжував душу, як нам проповідують часто
Деякі вчені, — священник сам перший його уникав би«.
Виправдань так от шукають для себе у прикладах кепських,
Наче мавпи ті, народжені лиш мавпувать, а не мислить, —
170 І нерозсудливість та заподіює всяку їм шкоду.

Правда, особам духовним поводитись слід було б краще!
Хай би вже дещо робили, та по́тай від людського ока.
Що ж? Байдужісінько їм до нас, до мирян, — от і роблять
Все, що їм любе, таки в нас під носом, немов сліпотою
175 Вражені всі ми. Даремно! Напрóчуд ми добре все бачим.
Всі обігніці святі до серця панам цим не більше,
Ніж гріховним рабам цього світу, де повно спокуси.
От хоч за Альпами взяти — в священника кожного є там
Власна коханка згачайно; те саме й по інших країнах
180 Бачимо ми раз-у-раз. Нам скажуть: адже ж в них бувають
Діти, ну, зовсім, як в інших жонатих; щоб їх забезпечить,
Сильно грацюють вони і дітей своїх високо зносять.
Ну, а діти, забувши свій рід та походження, рангом
Вже поступитись не хочуть нікому, гнуть кирпич та й годі,
185 Мов вони й справді з шляхетського роду, і мислять, що право
Є в них законне на все. А раніш, пригадай, небагато
Шани бувало попівським цим дітям; тепер же „панамі“

Звуть їх та „панями” всі. Чого не доскочиш за гроші!
 Рідко в князівських маєтках буває, що піп не збирав би•
 Мита й процентів, не мав би прибутку з млинів та маєтків.
 Всіх спокушають вони. Так вчиться лихого громада.
 Дивиться всяк на пога та гріха уже й сам не боїться.
 Вбік од благії стежі невидючий сліпого відводить.
 Хто помічає хороші діла панотців достохвальних,
 Тих, що прикладом власним церкву святу укріпляють?
 Хто йде їх слідами? Усі ж то в гріхах з головою,
 Ось як воно у народі; то як же поліпшати світу?

190

195

Слухайте далі, небόжу! Чи є що ганебного в тому,
 Як хто родивсь незаконним? Та й що тут, скажіть мені, вдієш?
 Думку мою вк: якелід зрозумійте. Як буде старатись
 Жити смиренно такий, як не буде своїм марнолюбством
 Інших дражнити, його й не помітять, і несправедливо
 З нього глумитись було б. Таж нас не походження робить
 Добрими й чесними, — отже воно й плямувати не може.
 Ні, лиш чесноти чи вади — ось що людей одрізняє.
 Добрих, учених духовних осіб, як і личить, в народі
 Високо ставлять; алé від лихих ми й лихе переймаєм.
 Скільки такий про добро не розводься, народ, проте, скаже:
 »Лихо він чинить, а сам про добро; так що ж вибирати?«
 Сам не дбає про церкву, а лиш проповідує іншим:
 »Братіє, жéртвуйте, церкву будуйте, як прагнете щиро
 В царство небесне ввійти!« — отак він закінчує слово.
 Сам же дрібницю дає, чи й зóвсім нічого, хоч церква
 Геть би валилась. А сам він про себе гадає, що личить
 Жити багато йому, прибиратися пишно і їсти
 Смачно та ласо. Як тепер такий-от про світські утіхи
 Тільки і дбає, коли ж він устигне співати, молитись?
 Пастирі добрі — так ті день-у-день, я скажу, щогодини
 Господу мусять служити, творити добро, щоб і церкві
 Користь давати і прикладом бути для пастви своєї,
 Як стежею спасення пройти у вратá благодаті.

200

205

210

215

220

Знаю також і ченців: оті вже — на всі лади плещуть,
 Та про людське лиш око, самі ж до багатих все липнуть.
 Вміють улещувать люд та знають лиш — в гості ходити.
 225 Ти запросиш одного, диви — приплентався й другий,
 Далі ще двоє чи троє. І в кого підвішений добре
 В них, тих ченців, язичок, тому і вгору недовго:
 От він і лектор, і кустос, а там, дивися, і пріор,
 Решту ж одсунено вбік: не нарівно ділено й дано.
 230 Бач, доручають одним читати й співати на хорах,
 Як ото всенощна іде, чи могили обходити; інші ж
 Мають прибуток, і спокій, і ласий шматочок для шлунку.

Ну, а папські легати, абати, пробсти, прелати,
 Також бегінки, черниці? Про них то вже годі й казати!
 235 Всюди одне лиш: — »Давай мені більше, мого ж не торкайся«.
 Годі знайти і сімох таких, що пильнують статутів
 Ордену, святість чернечу, як треба, в житті зберігають.
 Так от духовне звання тепер, як єсть, занепало».

— „Дядю”, — промовив борсук, — „щось дивно мені! Ви,
 [здається,
 240 Каєтесь тільки в гріхах у чужих. Нащо це вам здалося?
 Є ж досхочу в вас і власних. Скажіть мені, дядю, для чого
 За духовенство журитись вам так і балакати стільки?
 Кожен нехай свій тягар переносить, як може, хай кожен
 Відповідь щирю дає, як він, із званням своїм згідно,
 245 Все, що належить, робив; і ніхто не смій ухилитись;
 Чи молодий, чи старий, чи світський, а чи монах він.
 Ви ж ухиляєтесь вбік, говорите стільки, що може
 Це і мене до спокуси призвести. А вам же відомо,
 Що таке світ наш собою являє, що коїться в світі.
 250 Піп з вас — ого, хоч куди! Я з іншою паствою міг би
 Вельми охоче у вас сповідатись і проповідь слухать,
 Мудрости в вас би навчився. І справді — визнати мушу:
 Більшість із наших — тупі грубіяни, і вчитись нам треба”.

111

Я індульгенцію вам привезу — не до сміху то буде
 Всім супротивникам вашим: змарнують і труд свій, і гроші.
 290 Входи всі й виходи в Римі я знаю, не буду питатись,
 Що підштовхнути і з чим зачекати. Там Сімон, мій дядько,
 В силі великий і шані: він радо пособить за гроші.
 Є ще там пан Шахролюб, та доктор Хапай, і ще інші.
 З Вивернишубою я, також з Непутящим у дружбі.
 295 Гроші вперед я послав; це, бачите, спосіб найкращий
 Там познайомитись. Все там процеси, про них тільки й мови,
 Ну, а насправді, то грошей лиш прагнуть, і хай ваше діло
 Буде криве-прекриве — за гроші прямісіньке стане!
 Грошики дав, то й прощєння дістав. А без грошей посунься, —
 300 Миттю зачиняться двері. Сидіть же вдома спокійно,
 Я вашу справу на себе беру і розплутаю вузол.
 Ви ж до двору ідіть лиш, Рюккенав там ви знайдете,
 Це дружина моя; король її дуже шанує
 І королева також, — розсудлива бо і тямуща.
 305 Перебалакайте з нею — для рідного все вона зробить.
 Знайдеться безліч рідні там. А правда не скрізь помагає.
 З жінкою двоє сестер прожива і діток наших троє.
 Є там, крім того, багато із нашого роду готових
 Вам прислужитись усім, у чім лише буде потреба.
 310 Якщо усе ж вам у праві відмовлять, побачите, скільки
 Я там важу. Зазнаєте утиску, — лиш повідомте!
 Я відлучу й короля і його королівство від церкви, —
 Так, і мужчин, і жінок, і дітей! Інтердикта нашлю я,
 І ні співать, ні христити, ні править обідню не зможуть,
 315 Мертвих, і тих не заріють! Так, друже мій, ви не турбуйтеся!

 Хворий бо папа, старий, в діла не вступається більше.
 Мало там хто і зважає на нього. А сила при троні
 Вся у руках кардинала Зажери; він не старий ще,
 Гарний, статурний і вдачі палкої, рішучий та бистрий.
 320 Любить він даму одну, я знаю її — ну, і спритна ж!
 Кожного вміє обвести круг пальця свого, щоб добитись.

Писар, Йогáнн-Сторона, той знається вельми на грошах,
 І на старих і нових; товариш його ж — то придворний
 Вухонастав; а Тягниповерни нотарем там, обох він
 Прав бакалавр, дуже вчений; як тільки іще він прослужить
 Рік, то не матиме рівних, щоб вéсти процеси і справи.
 Двоє ще й сýддів є там, що звуться: Монета й Донарій:
 Виправдать схочуть когось, так той вже нічого не бійся!

325

Так от ко́яться в Римі усякі ка́верзи хитрі,
 Папа й не знає про те. Май лиш друзів — усього доскочиш!
 Так, через них одпускають гріхи і народи звільняють
 От інтердиктів. На них покладіться вже, дядю шановний.
 Знає король наш давно, що я не дам вас окривдить,
 Справу я вашу владнаю, цього уже будьте ви певні.
 Хай він ще зважить і те: серед лисів і мавп є чимало
 Мудрих голів, що бувають корісні у справах державних,
 Це у пригоді вам стане, хоч би діла обернулись”.

330

335

Райнеке мовив: — „Ви духу мені додали! Я віддячу,
 Тільки б і цей раз спастись”. На цім вони й розпрощались.
 Без охорони пішов, з одним лише Грімбартом вірним,
 Райнеке-лис до двора́, де на нього всі дихали злістю.

340

ПІСНЯ ДЕВ'ЯТА

Лис до двору прибув і думав — спроможеться легко
 Здихатись обвинувачень. Але супротивників безліч
 Бачивши тут, що зібрались гуртом, плакаючи спільну
 Думку помститись на нім, і смерті його доматались,
 5 Духом він занепав. Та пішов, проте, рівно і сміло
 Поміж рядами баронів, маючи Грімбарта поруч.
 Так аж до трону вони доступили; шепну́в йому Грімбарт:
 — „Райнеке, друже, держіться! Згадайте: до рук боягузам
 Щастя не йде, а відважний, той сам небезпеки шукає;
 10 З нею стає на змагання і має від неї ж допомогу”.
 Райнеке мовив: — „Так, правду ви кажете, дяка велика,
 Що надаєте відвагу мені ви. Як буду я вільний,
 Ці я згадаю слова”. Огледівсь він тут і побачив —
 Рідних багато в юрбі, але доброзичливих обмаль,
 15 Він майже усім насолив, і малим, і великим, ба навіть
 Видрі й боброві допик, бо був єхидної вдачі.
 Все ж він немало і друзів у залі знайшов королівській.

Він преклонив перед троном коліна й поважно промовив:
 — „Бог всеблагий, всезнаючий, всесильний небесний владика,
 20 Хай береже вас, мій пане й королю наш славний, а з вами
 І королеву, ясн́у мою паню, і хай він обом вам
 Мудрість і мислі високі пошле, щоб уміли правдиве
 Від неправдивого ви відрізняти; фальші бо ходить
 Досить нині у світі, вдає з себе дехто щось інше,
 25 Аніж насправді він є. Коли б написали на лобі
 Кожному мислі його, щоб бачив король їх, то ясно

Стало б, що я не брешу, що я вам слуга найвірніший.
 Хай винуватять мене лиходії, — о, їм би хотілось,
 Щоб я позбавився милости вашої, як недостойний!
 Та мені здавна відома мого короля та владика
 Строга до правди любов, його ж із тропій справедливих
 Ще не зводив ніхто. І так воно буде довіку!”

30

Всі підійшли і згромадились ближче, і всяк дивувався
 З лиса, який то зухвалець! Хотів його кожен почути.
 Злочуни всі ж бо відомі — які ж він ще викрути знайде?

35

— „Райнеке підлий!” — промовив король, — „не врятуєшся
 [нині

Ти красномовством нахабним, воно вже тобі не допоможе
 Фальш та обман приховати. Останній твій час надходить.
 Ти свою вірність мені, здається, довів якнайліпше —
 Тут на крілику й крукові; цього було б уже дорізно,
 Та ти до зради й лукавства на кожному кроці вдаєшся.
 Дуже меткий ти на штуки, та скоро тобі увірветься.
 Співнилась міра терпіння. Тебе я вже й ганить не хочу”.

40

Райнеке мислить: „Що буде зо мною? Коли б же то знову
 Був я в оселі моїй! До чого удатися маю?
 Ну, піду навідалу! Всіх тут способів треба узятись”.

45

— „Славний королю, владарю шляхетний”, — так лис починає:
 — „Як ви рішили, що смерті я вартий, виходить, що діло
 Обміркували не так ви, як слід би. Благаю мій голос
 Вислухать перше. Не раз я й не два вам ставав у пригоді;
 Вірний я вам залишився в біді, коли інші тікали,
 Ті, що тепер між обох нас постали мені на загибель,
 Раді й щасливі, що я у неласці. Отож, я прошу вас
 Вислухать тільки мене, а тоді вже свій суд вирікати.
 Виявлюсь я винуватий — ну, що ж? Розправтесь зо мною.
 Чи ви згадали мене, коли я у вашій державі

50

55

В різних місцях і краях стояв невсипно на варті?
Як би насмів я, подумайте тільки, з'явитись до двору,
Бувши свідомий всіх вин, і малих і великих? Таж певно
60 Геть я тікав би від ваших очей, ворогів уникав би.
Ні, вже мене з мого замку всіма, що на світі, скарбами
Не заманути б, звичайно, нікому сюди: там я вільний
Був би на власній землі, у своїх володіннях. А мавши
Чисте сумління, я сміло до вашого трону з'явився.
65 Тільки я вийшов на варту, — аж гульк! — мені небіж приносить
Вість, що мене ви зветё. Я сам розмислював довго,
Як од відлуки звільнитись. Про це міркував я з Мартіном
Довго й поважно. Він дав мені клятву священну, що зніме
З мене тягар цей. »Я«, каже, »зібрався до Риму святого,
70 Отже, цю вашу справу на себе беру я віднині.
Знімуть відлуку ту з вас. Ідїть собі з миром до двору«
Ось як мавпич-Мартін порадив мене, а діло він знає.
Вже ж не дарма при собі його дёржить Прїрва-єпископ.
П'ять уже років при ньому Мартін виступає в процесах.
75 Ось я з'явився сюди і чую тут скарги ізнову.
Крїль, той моргун, обмовляє мене; та от тут і стоїть же
Райнеке сам: хай же вийде тепер він мені перед очі!
То ж бо і є, воно легко за спиною гудити інших,
Та чи годиться судить, не послухавши стóрону другу?
80 Дві ці фальшиві душі, слово чести, одне лиш од мене
Бачили завжди — добро! — і той Меркенав-крук і той крілик.
От позавчора стрічаю я крілика рано-раненько,
Він привітався чемненько зо мною — я перед замок
Сáме вийшов тоді і читав ранкову молитву.
85 Він сказав, що до двору їде, а йому я на теє:
»Боже, щастя вам«. А він поскаржився: »Ох, я втомився,
Та й ще голодний«. Сказав я гостинно: »Так що ж, попоїли б?«
»Друже, подякую вам«, — він каже, а я йому знову:
»Радий, що вам прислужуся«. Заходим; на стіл виставляю
90 Я йому масла й вишень (у середу м'яса не їм я).
От і узявсь він за те: за хліб із маслом та вишні.

Тут підійшов молодший синаш мій до столу — а ну бо,
 Чи не лишилось чого? Дитина ж, відомо, ласунчик.
 От і потяг він за чимось. А крілик його як не вдарить —
 Просто по писку! І кров засочила із уст та із ясен... 95
 Райнгарт, мій старший, помітивши це, моргуна як ухопить
 Просто за горло, як звик він; не стерпів, помстився за брата.
 От і усе вам — ні більше, ні менше. Не думавши довго,
 Розбороняти я став їх і ще покарав за це сина.
 Що ж, як попало йому, то так йому й слід, безперечно. 100
 Ще він замало дістав! Мої дитинчата, напевно,
 Тут би й скінчили із ним, коли б я лихе йому мислив.
 От вам і дяка його! Я, каже, відгриз йому вухо.
 Хай він за честь це вважає, могло воно бути ще гірше.

Меркенав теж з'явився до мене і пхинькав — утратив, 105
 Бачте, дружину, — об'їлась, мовляв, аж до смерти,
 Рибу чималу, мовляв, з усіма проковтнула кістками.
 Де це було, розпитайте його. А тепер він белькоче,
 Ніби її я загриз. Самого це, певно, робота.
 Мав би я владу його допитать — заспівав би не тої! 110
 Хто розбере їх? Літають не знать де. Чи там їх зловити?

Як у злочинствах таких мене винуватити хочуть,
 Чесних хай виставлять свідків. Так треба вести процеси
 Проти осіб благородних; мав право цього я чекати.
 Ну, а як свідків нема, то є ще способи інші. 115
 Стать на двобій я ладен! Ви призначте годину і місце,
 Хай же знайдеться тоді достойний мене супротивник,
 Рівний родом, званням. Хай всяк сам за себе постоїть,
 Хто собі честь завоює, тому вона й буде належать.
 Здавна вже так повелось, і тільки тогось я і прагну". 120

Всі здивувалися вельми, почувши від Райнеке-лиса
 Слово зухвале таке, проголошене сміло та певно.
 Крілик та Меркенав-крук злякалися тут понад міру,

125 Зараз же двір полишили, слівця не посмівши сказати.
 Тільки вже ідучі, почали розмовлять: — „Нерозумно
 Далі боротися з ним. Хоч як ми за діло взяли́ся б,
 З ним не упоратись нам. Хто це бачив? Ми ж бо були там
 Сам-на-сам з шахраєм. Хто свідок? Так вскочити можем
 130 Ми ще самі у біду. Нехай же йому за злочинства
 Кат оддячить якслід, заплатить йому по заслугі!
 З нами він битися хоче! Погано тоді нам прийшлося б.
 Ні, покиньмо це діло. Адже ж він меткий і лукавий,
 Хитрий, підступний, відомо. Таких от, як ми, і п'ятьох* він
 Може один подолати. О, це нам вилізло б боком”.

135 Ізєґрім з Бравном теж засмутились, побачивши втечу
 Друзів своїх із суду. А король до громади промовив:
 — „В кого ще скарги на лиса, хай вийде! Ми хочем їх чути!
 Скільки їх вчора було! Підсудний прийшов! Де поділись?”

140 Райнеке мовив: — „Так завжди буває! Клепа́ти, бач, легко,
 Десь поза спіною. Тільки ж прийшов ти — усі поховались.
 Двоє лукавих цих зрадників, крук та ще крілик, охоче
 Шкоди накоїли б лису, щоб сорому й кари зазнав він,
 Та як пробачить попросять, я їм подарую, бо нині,
 Тільки прийшов я, із двору вони подались тихенько.
 145 Добре я їх присоромив! От бачите, як небезпечно
 Вірити тим брехунам, що клеплють на слуг неприсутніх:
 Все перекрутять вони, бо ненавидять все, що хороше.
 Жаль мені інших лише, себе ж забуваю я завжди”.

— „Слухай”, — сказав тут король, — „ти, зраднику, злий та
 [лукавий!

150 Що спонукало тебе мого найвірнішого Лямпе,
 Друга мого й листоношу, так підло й безчесно убити?
 Скільки тобі вже простив я, що тільки ти коїв лихого?
 Дав патерицю та торбу тобі, все ти мав на дорогу,
 Дозвіл діставши мій, вже вирушав ти до Риму й за море;

	IX
Думав я — зміниш натуру, аж бачу тепер, для початку Лямпе убив і послóm відрядив ти Белліна до мене, Той мені голову в торбі приніс і сказав привселюдно, Ніби листи там, у торбі, які ви з ним разом і склали, І написали, а все там найкраще — його міркування. В торбі ж знайшов я лиш голову зайцеву — тільки й усього. Щоб посоромить мене, це вчинили ви. Взяв я Белліна, Яко заручника, й смертю скарав; так зроблю і з тобою”.	155
Райнеке каже: — „Що чую? Убитий наш Лямпе?! Белліна Теж вже немає? Що ж буде зо мною? О, краще б помер я! Ах, загинули з ними скарбі, що цінніших немає! Я вам багатства послав через них, найкоштовніші, певно, В цілому світі. Ну, хто на Белліна помислити міг би, Що він Лямпе уб’є і у вас ті скарбі всі украде? Слід обережному бути і там, де не видно лукавства”.	165
Гнівний король, не дослухавши Райнеке хитрої мови, Рушив до себе в палати, не взяв до уваги, як треба, Лисових слів. Він вирішив Райнеке смертю скарати. Там королеву знайшов він, що тільки-но вийшла в палату З панею Рюккенав-мавпою, що королю й королевій Дуже все люба була: в цім Райнеке був порятунок. Дуже досвідчена мавпа була, красномовна й розумна, Скрізь, де бувала вона, шанували й зважали на неї. Бачивши гнів королівський, промовила мавпа доречно: — „Іноді ви, мій королю, прохання мої вдовольняли, І шкодувати за цим не довбилось вам ані разу. Сміливе слово моє вам бувало частенько в пригоді. Тож прислухайтесь пильно й ласкаво тепер, мій владарю. Справа нині — про рід наш! А хто ж то своїх одречеться? Райнеке, будь там що будь, є мій родич. Коли я вже мушу Чесно сказати про його поведінку, то от моє слово: Ставши тут перед судом, себе захистить він напевно. Адже ж і батько його, що був ушанований вашим,	170
	175
	180
	185

Стёрпів чимало од наклепів злих і від каверз підступних,
 Тільки ж сором тяжкий упадав на злобителів завжди.
 190 Таж безперечно, королю: заздрісні всі вороги ті
 Навіть заслуги у злочини вміють щораз обернути.
 Райнеке завжди умів нести свою гідність високо, —
 Я б і ведмедеві й вовкові вміння такого бажала.
 Хай же так само й вони дотепно себе захищають
 195 Од винувачень тяжких; та знаються мало обидва,
 Що таке право: це видно з життя і порад їх безглуздох".

Та заперечив король: — „Як можете ви дивуватись,
 Що я розсердивсь на лиса, злочинця, який от недавно
 Лямпе убив, спокусивши Белліна, і з дивним нахабством
 220 Все заперечує тут і себе найвірнішим слугою
 Сміє іще виставляти тоді, коли всі однодушно
 Вголос його винуватять і надто наочно доводять,
 Як він мою охорону ганьбить, як злодійством та вбивством,
 Як грабунками він всю країну страхає і мучить.
 205 Ні! Я цього не стерплю!" Схаменувшись, промовила мавпа:
 — „Правда, дано не всім нам у різноманітних випадках
 Мудро робити і радити мудро, — і хто це уміє,
 Буде щасливий. Але ж зазидники люті таємно
 Шкодить йому намагаються, — як же їх стане багато —
 210 Вже виступають одверто. Так з Райнеке часто бувало:
 Все ж не спроможні вони у вашій пам'яті знищити
 Спогад, як мудро він радив, коли всі інші мовчали.
 Чи пам'ятаєте ви — було це недавно: з'явилися
 Змій та людина до вас, і ніхто у їх справі не тямив.
 215 Райнеке все уладнав, і його ви при всіх похвалили".

Мовив до мавпи на теє король, розмислившись трохи:
 — „Я не забув, що було, та тільки згадати не можу,
 Як послідовно все йшло, — неначе заплутана справа...
 Як пам'ятаєте ви, розкажіть, я послухать готовий".
 220 Мавпа йому відповіла: — „Я слухаюсь вашої волі.



IX, 178

Років зб́ два тому прийшов до вас змій і сердито
 Скаржитесь взявся, що от селянин, гречкосій нам відомий,
 З ним не по праву вчинив, — немов проти нього аж двічі
 Присуд ухвалював суд. Привів він до вас селянина
 225 І в дуже гнівних словах про ту став розказувать справу.

Здумалось змієві я́кось ю́різь дірку в паркáні пролізти,
 Та опинився він у петлі, що була за паркáном.
 От і стяглася петля́, і змієві вже б кінець вийшов,
 Якби на щастя його не ішов туди подорожній.
 230 З ляку гукну́в тут змій: — »О, зглянься на мене, дай волю!
 Зми́лосердись!« А той відповів: — »Я пустить тебе згоден,
 Бо ж мені шкода тебе: тільки дай ти прісягу чесну
 Кривди мені не чинити«. Змі́й і погóдивсь на теє —
 235 Клятву дав найстрашнішу, що способом жадним не буде
 Шкодити ря́тівникові своєму, — й дістав тоді волю.

Рушили далі вони, і раптом, відчувши страшенний
 Голод, змі́й на супутника кинувся, щоб задавити,
 Зжерти з кістками його, — той одскочити ледве спромігся.
 »Ось де подяка твоя?! Того́ заслужив я?« — гукну́в він: —
 240 »Чи ж не давав ти клятви страшно́ї?« А змі́й одмовляє:
 — »Змушує голод мене, не маю я сил з ним боротись.
 Лихо не знає законів, воно найсильні́шеє право«.

І відповів селянин: — »Тоді не займай мене, доки
 Ми не знайдемо́ таких, що нас безсторонньо́ розсудять«.
 245 Відповідь змі́я була: — »На стільки заждати я згоден«.

Отже пішли вони далі й побачили десь над водою
 Пфлюккебойтеля, крука, із сином, що Кваккелер звався.
 Двох їх до себе покликавши, змі́й отак і сказав їм:
 — »Йдіть-но сюди і послушайте!« Крук все прослухав уважно,
 250 І ухвалив він так само: людину ізїсти. Надію
 Мав і собі заробити шматочок. Змі́й же був радий:
 — »Зверху моє! Тепер вже мені доріка́ть не посміють«.

— «Ні», — відказав чоловік, — «я не все ще зовсім утратив:
Щоб розбійник мав право на смерть прирікати?! І чи може
Будь-хто судить сам-один? Вимагаю, щоб слухали справу
Знову; хай слухають нас і розсудять четверо, десять».

255

— «Згоден я», — мовить тут змій. І пішли вони й миттю зустріли
Вовка з ведмедем; зійшлися усі і радили раду.
Тут ще страшніше зробилось людині: було воно лячно
Поміж такими п'ятьма молодцями одному стояти.
Вовк, двоє круків, ведмідь та змій оточили бідаху,
Ой, тут прийшлось йому важко! Зійшлись на одному
Судді — вовк та ведмідь, а саме таке ухвалили:
Може людину убити змій, бо настирливий голод
Жадних не знає законів, а лихо розв'язує клятви.
Страх і тривога людину посіли — всі разом жадали
Смерти її. Засичавши розгнівано, змій підстрибнув тут,
Бризнув отрутою — і селянин із жахом відскочив.

260

— «Чиниш несправедно ти», — гукнув: — «від кого ти маєш
Владу таку надо мною?» А змій йому каже: «Ти ж чув же —
Двічі ми стали на суд, і двічі програв вже ти справу».

270

Той йому каже: — «Вони ж бо самі крадуть і грабують.
Не визнаю їх за судів я. До короля ми підємо,
Він хай розсудить, йому покорюсь я, хоч і програю,
Хоч і зазнаю я лиха, та все, що прийдеться, стерплю я».
Вовк та ведмідь тут сказали, глузуючи: — «Спробуй, як хочеш!
Знову виграє змій, а йому чого ж ще треба?»

275

Саме, гадали вони, що всі у дворі королівським
Будуть на їхньому боці. Пішли, повели чоловіка.
От і прийшов до вас вовк, і змій, і ведмідь із круками.
Вовк приперся аж втрюх — дітей з ним з'явилося двоє,
Айтельбавх звався один, другий — Німмерзат, і обидва
Більш од усіх дошкуляли людині. Прийшли вони, маючи намір
Частку дістати свою — обидва такі ж ненажери,
Вили оті грубіяни-зухвальці тоді перед вами.

280

Вигнали з двору ви двох мугирів, нечем тих нахабних.

285

Вашої ласки прохавши, казав селянин той, що, справді,
 Хоче змії його зжерти, забувши по́слугу давню,
 Клятву ламає свою. Благав він у вас порятунку.
 290 Змії не зрікався то́го, він казав: — »Винен голод у всьому,
 Він же, як здавна відомо, ніякїх законів не знає«.

Ви засмутились тоді, милостивий королю: здавалось,
 Справа заплутана, важко її розв'язать справедливо.
 Мислили ви: жорстоко на смерть засудити людину,
 295 Що показала своє милосердя; та думали та́кож
 Ви про настирливий голод. Тим то ви й скликали раду.
 Більшість ради, на жаль, була не на боці людини:
 Кожен хотів пообідать — отож за змія і стояли.
 Ви ж одрядили гінця до Райнеке — решта бо в раді
 300 Бське варнякали, та по закону не вміли рішити.
 Лис прийшов і прослухав ту справу. Її ви поклали
 В руки його, — мовляв, як рішить, то так воно й буде.

Він все обдумавши, мовив: — »Насамперед, бачити мушу
 Я оте місце, і змія побачити в пастці, так само,
 305 Як подорожній знайшов його, — óт і розв'яжемо справу«.
 Отже, змія поклали ізнов на колишньому місці,
 Як подорожній знайшов його, в тій же петлі під паркано́м.

Райнеке взяв тоді слово: — »Тепер опинились обидва
 Знов у колишньому ста́ні — ніхто ні не виграв процесу,
 310 Ні не програв. А рішається справа сама вже собою.
 Як чоловік забажає, то змія може пустити
 Знову на волю, а ні — хай висіть, як висів він доти.
 Вільно та з честю хай далі людина іде в своїй справі.
 Якщо віддячив їй зрадою змії за добро, — зрозуміло:
 315 Вибір в руках селянина. Гадаю, це присуд законний
 І справедливий у суті; хто краще розсудить, хай скаже«.

Ви і всі радники ваші на присуд той поприставали.
 Лиса хвалили всі вельми, людина подяку вам склала.

Лисову мудрість прославили всі, і сама королева.
 Мова до речі, зайшла про те, що у справі воєнній
 Ізєрїм з Бравном, може, й потрібні — мовляв, їх бояться
 Скрізь; що їх видно завжди, де тільки зубам є пожива,
 Що в них і міць є, і зріст, і відвага — світ про це знає!
 Та от у раді, бува, їм бракує розумної думки.
 Надто на міць бо свою покладатися звикли обидва,
 Тільки ж як в полі до бою дійде, — тут справа хибує.
 Вдома вони хоч куди, не знайдеш ніде хоробріших,
 Ну, а як бій — то у засідку сядуть. А в сүтичці справжній
 Добре й вони дістають, не згірше від будь-кого з інших.
 Ці вовки та ведмеді — грабіжники; всім їм байдуже,
 Хата чия у вогні, — уміють вони якнайкраще
 Грітися коло вугілля. Вони не жаліють нікого,
 Тільки б їм пельку набити свою. Все яєчко з'їдають,
 Бідним дають шкаралупку — і кажуть, що діляться чесно.
 Райнеке-лис же з усім своїм родом і мудрости й ради
 Є джерело, а як погрішить він на те або інше,
 О, мій владарю, то й він же не камінь! Та хто із підданців
 Кращі поради вам здібний давать? Тож верніть йому ласку".
 Мовив король: — „Я над цим поміркую. Тоді він свій присуд
 Вирік, як кажете ви, і змії із життям попрощався.
 Все ж він у суті шахрай, і годі добра з нього ждати.
 Хто укладає з ним спілку, тогó він, напевне, обдурить:
 Майстер до викрутів він, нема йому рівних у цьому.
 Вовк, і ведмідь, і крілик, і гава, і кіт — неспроможні
 Всі з ним боротись, нашкодив усім він, аж страшно!
 Вуха позбавивсь оцей, а ока — отой через нього,
 Третій — життя. Я, справді, не знаю, чому за злочинця
 Так заступаєтесь, ви, його захищаєте справу".
 — „О, милостивий королю", — промовила мавпа, — „скаж́у вам:
 Рід його славний, великий. Про це вам подумати слід би".
 Встав тут король і вийшов туди, де стояли юрбою
 Всі царедворці, чекавши його, і між ними побачив

Він багатьох із рідні найближчої лиса — зійшлися
 Разом вони, щоб йому допомогти, їх зібралося безліч.
 355 Бачив він рід той могутній; та тут же на іншому боці —
 Лисових злих ворогів. Здавалося, двір поділився.

Знов розпочав тут король: — „Так слухай-но, Райнеке! Як же
 Виправдати можеш ти злочин мерзенний, як ти із Белліном
 Лямпе мого найвірнішого вбив; удвох ви зухвало
 360 Всунули голову, наче листи, у сакви подорожні.
 Це ви вчинили мені на ганьбу. Покарав я Белліна.
 Вже заплатив він життям; знай — те саме тебе ще чекає”.

„Лишенько!” — Райнеке мовив на те: — „О, краще б помер я!
 Слухайте, що я скажу, — хай буде по тому, що буде:
 365 Якщо я винен, убийте негайно! Мабуть, і до смерті
 Я не врятуюсь од мук і турбот; я загинув, та й годі!
 Бо ж отой зрадник Беллін загарбав скарби найцінніші,
 Жаден із смертних у цілому світі не бачив їм рівних.
 Ах, через них і життя відібране в Лямпе! Обом їм
 370 Я доручив ті скарби, Беллін же украв їх нахабно.
 О, якби тільки їх знову знайти! Та боюсь, що ніхто вже
 Їх розшукати не зможе, вони загубились довіку”.

Мавпа втрутилась тут: — „Чому ж то у розпач вдаватись?
 Якщо вони на землі, то завжди ще є нам надія.
 375 Рано чи пізно знайдём, поспитаєм мирян і духовних
 Якнайретельніш. Та ви розкажіть, що за скарб то загинув?”

Райнеке мовив: — „Скарби ті безцінні, знайти їх нам годі!
 Хто захопив їх — звичайно, сховав. Ото буде горе
 Жінці моїй Ермеліні! Вона не простить мені цього,
 380 Бо ж не хотіла вона, щоб їм я довірив багатство.
 Нині ж мене оббрехали ізнов, винуватять удруге!
 Я ж захищу своє право, на присуд чекаю безстрашно,
 Як оправдають мене, поїду по землях і царствах,
 Все, ба й життя, я віддам, аби лиш той скарб розшукати”.

ПІСНЯ ДЕСЯТА

— „О, мій королю!” — проказував далі лукавий промовець, —
 „Дайте мені, благородний владарю, поміж моїх друзів
 Тут про скарбі розповісти, що вам призначав я в дарунок.
 Хай не дістали ви їх, та гідний хвалі вже мій намір”.
 — „Розповідай же”, — король відказав, — „тільки стисло
 [й недовго!”

5

„Щастя і честь, все пропало! Дізнаєтесь ви, як це сталося”, —
 Сумно лис повідав: — „тож перший був з тих клейнодів —
 Перстень чудовний; його я Беллінові дав, наказавши
 Вам передати його. Талантом митця надзвичайним
 Зроблений цілому світу на подив, із щирого скутий
 Золота, гідний він був прикрашати королівську скарбницю.
 З боку того, що ближче до пальця, вкарбовані вміло,
 Потім залиті металем, стояли деякі букви,
 Це три слова єврейські, що значили річ потаємну,
 Жаден у наших місцях не міг того розтлумачить.
 Тільки сам майстер Абріон із Трієра вмів прочитати їх.
 Це учений жид, що на мовах усіх та говірках,
 Від Поату до границь Люнебургу, знається добре,
 Ще ж розуміється краще цей жид на камінні та травах.

10

15

Перстень побачивши мій, він сказав: — »Властивості дивні
 Сховані в ньому. Три ймення врізані в золото,
 Що їх Сет миролюбний з собою приніс нам із раю,
 Як по цілющій єлей мандрував. Хто носить на пальці
 Перстень оцей, для того небезпек немає ніяких.

20

- 25 Грім, блискавиця, ні чари йому нічим не пошкодять».
 Далі сказав мені вчений, — мовляв, із книжок він дізнався, —
 Той, у кого на пальці є перстень, замерзнуть не може
 У найлютіший мороз, і старости мирної дійде.
 Вроблений камінь ізверху в нім був, найясніший карбункул.
- 30 Камінь світивсь і в пітьмі, усе дозволяючи бачить.
 Сил у нім безліч було: міг недужих він лікувати,
 Хто доторкнувся його, від хворіб усяких звільнявся,
 Всяких лих і турбот, лиш над смертю цей камінь не владний.
 Далі ще вчений відкрив самоцвіту чудові прикмети.
- 35 Всюди щасливо усякий проїде, хто ним володіє,
 Ані вода, ні вогонь не пошкодять йому, не зазнає
 Він ні полону, ні зради і від ворогів уціліє.
 Якщо тверезий погляне на камінь, то зможе здолати
 Сотню ще й більш ворогів у бою; чудодійний той камінь
- 40 Міць одбирає в отрути і всі її соки шкідливі;
 Він і зненависть вбиває; коли хтось, наприклад, не любить
 Власника каменя, той почуття протилежне відчує.
- Хто ж би озвався такий, щоб сили злічити чудовні
 Каменя, що я знайшов у скарбах мого батька, і намір
- 45 Мав королеві послати? Бо дорогоцінного персня
 Сам я достойний не був, це добре я знав, і гадав я —
 Найблагороднішому, безперечно, він має належать,
 Саме тому, в кім майно і добробут наш має підпору.
 Цим сподівався королівське життя зберегти я від лиха.
- 50 Далі мусів Беллін передати королеві, як дар мій,
 Гребінь і дзеркало, щоб королева мене пам'ятала.
 Їх для розваги собі я забрав із скарбів мого батька —
 Так, на землі не бувало мистецьких витворів кращих!
 О, як часто дружина моя від мене дістать їх бажала!
- 55 Їй із земних всіх скарбів була це найбільша спокуса.
 Навіть сварились ми з нею, — проте на своєму стояв я.
 Тож одіслав я тепер охоче дзеркало й гребінь

	X
Пані моїй милостивій, ясній королеві, що завжди Ласку свою виявляла, мене захищала од люті. Часто за мене вона заступалася лагідним словом, Вся благородство вона, чеснотá її прикрашає, Рід її древній, з усіх її слів та вчинків це видно. Личило гребенем з дзеркалом тільки їй володіти! Та не судилось їй бачити їх, бо пропали, кінець їм!	60
Отже спочátку про гребінь. Для нього кості пантери Вибрав мистець — останки тогó благородного звіря, Що прожива десь між царством індійським та раєм квітучим. Шкура на нím різнобарвна, і пар пресолодкий од нього Ллється, куди б не пройшов він. Тож звірі усі полюбують Вслід за пантерою йти по всіх шляхах і дорогах. Пах цей здоровий для них, це добре вони відчують І визнають це. І от із кісток цього звіря цей гребінь Майстра рука по-мистецькому, гарно, ретельно зробила. Був він ясний, як срібло, і білий та чистий напрочуд. Запах його був приємніший, ніж і гвоздік, і кориця: Як умирає той звір, то з кості той пах переходить. І аж довіку лишається в них, і ніколи вони не згниють вже; Пошесті всі прогання, від отрути та́кож лікує.	65 70 75
На держаку було видно прекрасні усякі малюнки, Зроблені тонко; їх вусики з золота скрізь повивали, Фон же — блакить і червоне. А на середньому полі Оповідання було, як Паріс, троянський царевич, Біля колодязя я́кось сидівши, удрів коло себе Трьох богинь знаменитих — Палладу, Юнону, Венеру. Довго вони сперечались, бо кожній кортіло у власність Яблуко теє дістать, що належало досі їм спільно; Врешті, дійшли вони згоди: Паріс має яблуко дати Найгарнішій між ними, нехай вона ним володіє.	80 85
Пильно оглянув всіх трьох їх юнак і задумавсь глибоко. Мовить Юнона: — »Як яблуко буде моїм, бо мене ти	90

Визнаєш за найгарнішу, то станеш ти найбагатішим».
 Тут відказала Паллада: — »Мене за найпершу ти визнай,
 Наймогутнішим ти станеш з усіх, і буде боятись
 Кожен, — і ворог, і друг, — почувши наймення Паріса»
 95 Каже Венера: — »Навіщо та сила? Навіщо багатство?
 Чи не володар Пріям твій батько? Хіба твої браття,
 Гектор та інші усі, не досьить багаті та сильні?
 Чи не боронять преславної Трої війська переможні?
 Чи не приборкали ви далеких і близьких народів?
 100 Якщо мене ти найкращою визнаєш, яблуко давши, —
 Скарбом найвищим, що є на землі, будеш ти володіти.
 Скарб цей — найліпша з жінок, найперша у світі красуня,
 Мудра, хороша, прекрасного роду, немає їй рівних.
 Дай мені яблуко — стане дружина володаря греків,
 105 Та, що Єлена Прекрасна ім'я їй, — тобі за подругу».

Він і віддав їй те яблуко, визнавши за найгарнішу.
 Та ж за те допомгла Парісові вкрати царицю,
 Жінка царя Менелая йому належати стала.
 Оповідання оце і було на середньому полі.
 110 Скрізь же довкола виднілися написи, зроблені гарно:
 Кожен їх міг прочитати і збагнути все значення байки.

Слухайте далі про дзеркало; скло у нім замінялось
 Дуже ясним і гарненьким, наскрізь прозорим бериллом.
 Все відбивалось у нім, хоч би що сталося за милою,
 115 Вдень, уночі — все одно. І як мав хтось ваду в обличчі,
 Хоч би манісіньку, пляму якусь там, наприклад, на оці,
 Тільки поглянь він у дзеркало, миттю усе це зникало,
 Вади всі пропадали і плями, які лиш були там.
 Тим то чи ж дивно, що так за дзеркало я побиваюсь?
 120 Мало опрау те дзеркало з дерева, цінного дуже.
 Сетім зветься воно, міцної, ясної породи,
 Не піддається черві, — отож то його і цінують
 Вище від золота навіть; подібне воно до ебену.

	X
Сáме з ебену того колись мистець досконалий За Кромпарда царя коня змайстрував пречудово. Тільки година потрібна була верхівцеві, не більше, Щоб сто миль перебігти. Докладно про це не скаж́у я, Тільки такого коня не знано від створення світу.	125
Рамка завширшки була на фут з половиною рівно, Що той змiщала берил, оздоблена ловко різьбою, Підпис був золотий, як личить, під кожним малюнком, Все там було розтлумачене. Це розповім я вам стисло. Передусім про коня завiдного там повідалось; Раз він намислив у гоні змагатись із оленем бистрим, Та залишивсь він поза́ду і дуже з того зажурився. До чабана він побiг і став з чабаном до розмови: »Щастя ти знайдеш собі, як моєї послухаєш ради. Сiсти на мене ти маєш, тебе пове́зу я. В лiсочку Тiльки-но олень сховавсь, його тобі легко спiймати, З м'яса, і хутра, і рогiв дiстанеш ти добрий прибуток. Ну бо сiдай, ми за ним навздогiн!» — »Що ж, поїхати можна«, — Мовив чабан і сiв на коня, а той як припустить! Оленя хутко уздрiли-вони і чимскорше помчали, Щоб упiймати його. Та він уже був далеченько. Стало коневi над силу, і так до людини сказав він: »Годi вже, з мене зiйди, втомивсь я і хочу спочити«. — »Нi«, — заперечив той вершник, — »тепер ти скорятися [мусиш,	130
Маєш відчути мої ти остроги, оскiльки пiдставив Спи́ну мені добровiльно«. Отак пiдкорив його вершник. Бачите, лиха багато готує собі на майбутнє, Хто, щоб iншим нашкодить, на себе тягар накладає.	135
Ще розповім я про iншi оздоби на дзеркалі тому: Як от пес та осел багатому рáзом служили, Доля ж iх рiзна була, бо пес був любимцем хазяйським. Завжди з паном сидiв за столом, гордо iв iз ним поруч	140
	145
	150
	155

Рибу та м'ясо, маніжився в пана щораз на колінах.
 Їжа найкраща йому припадала: за це він хіба що
 Хвостиком тільки крутив і лизав благодійника пана.

160 Больдевін бачив те щастя собаки, і журно на серці
 Стало ослові; сказав він собі: »Що ж це, справді, хазяїн?
 Чом він прихильний такий до ледачої цієї тварюги?
 Мало вона не стрибає на нього і бороду лиже!
 Я ж тільки знаю — роблю, тягаю мішки безупинно.
 Хай-но спробує він із п'ятьма, а то й із десятком
 165 Псів наробити за рік, скільки я нароблю за той місяць.
 А дістає він усе щонайкраще, а я лиш солому,
 Сплю я на голій землі, і хто тільки сяде на мене, —
 Гонить кудись, ще й глузує та б'є. Я не можу, не хочу
 Більше терпіти, я хочу хазяйської ласки доп'ястись«.

170 Тільки промовив він це, — зирк! — і пан на дорозі з'явився.
 Вмить, задравши хвоста, став дибки осел і сказано
 Взявсь коло пана стрибати, співав і ревів на всю пельку.
 Бороду панську лизав і хотів до щокі, як собака,
 Ніжно йому пригорнутись, та гулі набив йому тільки.
 175 Втік, налякавшись, пан і гукав: — »О, спіймайте тварюку!
 Вбийте на смерть ви його!« Позбігалися слуги й, побивши
 Добре осла, знов до стайні прогнали — ослом він зостався.
 Є ще і досі з породи тієї ж такі, що їм сіллю
 В оці щастя чуже, та добра не дає їм та заздрість.
 180 Як один із таких і помажеться паном, — буває
 Це подібне на те, як свиня сідає до столу.
 Справді, точнісінько так! Осел хай мішки лиш тягає,
 Спить на соломі, годується хай реп'яхами самими.
 Як хто й інакше поводитьсь з ним, на одно воно вийде.
 185 Там, де осел, бува, панства доскочить, добра там не ждати;
 Тільки про себе він дбає, до інших байдуже ослові.

Далі почуєте ви, мій королю, — і хай ці байки вам
 Не надокучать, — що вирізав майстер на згаданій рамі



X, 171-177

- 190 Гарно і дуже виразно, як вельми давно вже мій батько
 З Гінце умову уклав, щоб спільно пригод їм шукати,
 І як свято вони присяглися — у всіх небезпеках
 Міцно триматися вкупі й ділитися здобиччю чесно.
 От вони вийшли на лови — і раптом собак та мисливця
 195 Бачать поблизу дороги, і Гінце, кіт, зауважив:
 »Добра порада, здається, придасться нам«. Мовив старий мій:
 »Може, це дивно для когось, та добрих порад ще досхочу
 Є в моїй торбі, а нам про клятву слід пам'ятати —
 Єдності міцно триматись; тепер над усім це горує«.
 200 Гінце на це відповів: »Хай буде вже, як воно буде,
 Знаю я засіб один, і вжити його я збираюсь«.
 Кажучи це, він на дерево скочив, щоб там врятуватись
 Од собачих зубів, в небезпеці лишаючи дядька.
 З жахом мій батько стояв, облава ж усе наближалась.
 205 Гінце гукнув: »Ну, дядю, що чути? Відкрийте-но торбу!
 Якщо там повно добрих порад, то вийняти час їх«.
 Тут мисливці в ріжок затрубили, зібрались до гурту.
 Батько — навтеки, а вслід йому пси з незгамовним бреханням.
 Він аж зотрів з того страху, та ще й на бігу обкалявся, —
 Легший зробився тоді і втік од ворожої аграї.
 210
 От як гидко його найближчий із родичів зрадив,
 Друг найвірніший, мовляв... Життя там стояло на карті:
 Так бо прудко бігли собаки, що тільки щасливий
 Урятував його випадок: він у нору заховався.
 215 Ледве в ту норку він вліз, вороги його слід загубили.
 Є чималенько таких, що чинять, як Гінце лукавий
 З батьком моїм, — то невже ж їх любити мені й шанувати?!
 Наполовину простив я, та в пам'яті дещо не стерлось.
 Все це на дзеркалі тому було у словах та в малюнках.
 220
 Ще там про вовкові штуки таке повідалось, — як плátить
 Ізегрім-вовк за добро, що зробив йому той або інший.
 Якось знайшов він на вгтоні шкапу, що з неї лишились



X, 227-232

X	
225	Кості самі; та голодний був вовк, тож і гриз їх несито. От і застряла у нього в горлянці кістка прегостра, Вовк налякався страшенно, украй йому тяжко прийшлося. Слав він усюди гінців, лікарів закликав найславніших, Тільки ніхто у пораді не став, хоч віддячити щедро Вовк обіцяв. Та худий журавель у червонім береті, Врешті, з'явився до нього. І стогне, благаючи, хворий: »Лікарю, допоможіть у біді! Присягаюся честю, — 230 Витягніть тільки-но кістку! — я все, що попросите, дам вам«.
	Віри пойняв журавель тим словам і дзьоб свій засунув Із головою в горлянку йому — і витягнув кістку. »Лишенько!« — вовк закричав, — »ти ж мене покалічив! Болить [як!
235	Більш так робити не смій! На цей раз тобі подарую. Якби то інший хто був, йому б це так не лишилось«.
240	»Ви задоволені будьте«, сказав журавель, »тепер ви здорові. Гроші мені заплатіть, що я заслужив, вам помігши«. »Чуєте йолопа?!« — вовк одповів, — »скільки болю зазнав я, Він же ще плати жадає, забувши про ласку, що мав він Щойно від мене. Скажи, чи не випустив дзьоб твій та череп Я із пащі своєї, хоч легко їх міг проковтнути? Чи не зробив мені болю ти, блазню? Це я мав би право, Як про розплату ідеться, собі вимагати подяки«. Так ото звикли платить усі шахраї за послуги.
245	Оповідання такі прикрашали різьбою тонкою Рамку круг дзеркала: інших оздоб теж було там чимало, Написів золотом. Тим то гадав, що клейнодів таких я Цінних негідний, істота звичайна, — тому і послав їх Я королеві, владарці своїй, і тим сподівався 250 Їй та мужеві щонайглибшу довести шанобу. Тут як сплачуться діти мої — о, меткі хлопчеченята! — Що відсилаю його, — вони вже, мовляв, позвикали Бавитись перед ним, стрибали, дивились, як смішно

	X
Хвостик звисає зо спинки, як писки їх власні сміються. Жаль, я не міг передбачить, що Лямпе наш чесний загине, Як доручав я йому й баранові на честь і на віру Всі ті безцінні клейноди. Вважав я обох їх за чесних, Думав, що друзів вірніших за них од віку не мав я. Проклятий хай буде вбивець! Таки я конче дізнаюсь, Хто ті клейноди сховав. Виходить на світ кожен злочин. Може, комусь із присутніх відомо, і нам він сказав би, Де мій заховано скарб, і як убитий був Лямпе!	255
Так, мій королю ласкавий, проходить щодня перед вами Сила справ незліченна — куди ж вам усі пам'ятати! Може, проте, ви згадаєте послугу ту, що мій батько Вашому батькові був зробив в цім от самім місці. Ваш захворів отець, а мій йому дав порятунок. Нині ж кажете ви, що ні я, ні мій батько ніколи Вам не ставали в пригоді. От звольте послухати далі. Вам нагадати наслідуюсь, що в дні минулі мій батько Був при вашім отцеві в пошані великій та славі, Як досвідчений лікар. Умів він хворого сечу Так розглянуть, як слід; помагав він природі; чи око Чи щось інше у тілі боліло, умів він цілити. Всі еметичні він засоби відав і знався на тому, Зуби як лікувати, а рвав їх, що болю й не чути. Вірю охоче, що ви те забули, яке ж бо тут диво? Три вам роки було всього. От якось узимку Ліг наш державний отець у постіль, захворівши тяжко, Навіть не сам, а понесли його. Лікарів наказав він Скликати, навіть із Риму, та всі лікувати зреклися. От, нарешті, післав по батька мого він старого. Вислухав батько усе, збагнув небезпечність хвороби,	265
Тяжко задумавсь і в смутку великому каже: »Королю, Як би охоче віддав я життя моє власне, коли б то В цім порятунок вам був. Тепер же дозвольте у склянці	270
	275
	280
	285

Вашу розглянути сечу». Король послухавсь поради;
 Скаржився все ж він на те, що йому чим далі, тим гірше.
 Там, на рамі дзеркальній, уся накарбована повість,
 290 Як то зділився отець ваш. Доречно сказав бо мій батько:
 »Хочете бути здоровим, королю, наважтеся зараз
 Вовчу печінку спожити, та тільки доконче, щоб був то
 Вовк щонайменш семирічний, його і з'їжте печінку.
 Справа іде про життя, то не треба жаліти нічого.
 295 Кров у вас тільки сама, а не сеча. Рішайтесь бо швидше».

Вовк стояв між придворними, слухав ту мову понуро.
 Ваш отець, до нього звернувшись, каже: »Ви чули?
 Певно, добродію вовче, заради здоров'я могó ви
 Дати печінку свою не відмовитесь?« Вовк же промовив:
 300 »П'ятий мені лише рік, чи печінка моя вам допоможе?«
 »Ет, дурниці!« мій батько гукнув, »не велике в тім горе.
 От подивлюсь на печінку й побачу«. І миттю на кухню
 Вовка взяли, і в пригоді печінка якраз його стала.
 З'їв її тут же отець ваш, — і миттю зробився здоровий,
 305 Видужав і від цієї хвороби й од будь-яких інших.
 Батькові щиро моєму подякував, всяк його мусів
 Доктором звати придворним, щоб ті одзначити заслуги.

Став тоді батько ходити праворуч лева-владики.
 Подарував йому — це мені добре відомо — отець ваш
 310 Застібку, всю золоту, і червоний берет на додаток,
 Щоб відзначався він цим між вельможами, щоб шанували
 Всі його високо. Ну, а із сином його то не те вже.
 Зрадила доля його... Гай-гай, про заслуги всі батька
 Вже не згадає ніхто. Пройдісвітам найнахабнішим —
 315 От кому шана тепер! Про зиск лиш усі тільки й мріють,
 Право та мудрість занедбані. Челядь у панство полізла,
 Бідний же має, звичайно, за це підставлять свої боки.
 Вискочка, влади допавшись, наосліп цю ж мить починає
 Бити, кого попаде, забувши походження власне,



X, 297-299

X	
320	Думає тільки про те, щоб мати з усього прибутки. Наброду дбосить такого навколо вельможних товчеться. Їх просити дарма, якщо не приніс хабара їм. Ледве потрапиш до них, то тільки одне і почуєш: »Ширше кишеню розжрий!« І раз так, і вдруге, і втретє.
325	Ці ненаситні звірюки охоче для себе лишають Кусень солодкий, коли ж, щоб життя врятувать королівське, Щось незначне треба в жертву віддати, — починають вагатись. Вовк не хотів і печінку віддати, щоб король був здоровий. Що там печінка! Відверто скажу! Хоч би двадцять вовків тих
330	Разом сконали, то байдуже, тільки б живий та здоровий Був наш король з королевою, всім на добро нам і щастя! Бо ж насіння погане плодів не приносить хороших. Що у дитинстві було вам, про те ви, звичайно, забули; Я ж пам'ятаю це добре, неначе було воно вчора.
335	Вирізати всю ту подію мій батько велів на тій рамі, А прикрашали її самоцвіти коштовні і злото. Дав би майно я й життя, щоб тільки той скарб розшукати!”
340	— „Райнеке!” — мовив король, — „збагнув я, до чого слова ці; Вислухав дуже я пильно все те, що молов ти сьогодні. Якщо твій батько і був при дворі в такій славі і стільки Нам ти користи приніс, то — було й загуло це, як кажуть. Не пам'ятаю про це ані сам я, не чув і від інших. Ну, а про вибрики ваші щодня мені дзвонять у вуха. Писок ваш завжди в пуху, — принаймні, це всі мені кажуть.
345	Скажете — клеплють на вас, і все це спліткі стародавні, Чом не чув я про вас ні одного доброго слова?”
350	— „О, мій королю”, — тут Райнеке каже: — „проте, я наважусь Порозумітися з вами, бо ж мова тут саме про мене. Сам прислуживсь я вам дечим! Кажу це я так не в догану, Ні, боронь Боже! Свідомий я сам, що повинен служити Вам, чим лиш можу. Ви, мабуть, самі не забули випадку,

Як мені з Ізеґрімом удвох пощастило зловити Жирну свиню. Хоч пручалась, та впорались я́кось ми з нею. Ви надійшли і журилися вельми, казавши, що вслід вам	
І королева іде... Коли б ото хтось поділився Їжею з вами, яку лише має, було б це до речі.	355
»Частку від здобичі дайте!« — ви зволили нам так сказати. Вимовив Ізеґрім: »Добре«, — та вимовив теє крізь зуби, Злісно й похмуро. А я, навпаки, уклонився почитиво:	
»Просим, королю!« — сказав, — »хоч би й череда їх була тут. Хто лиш розділить, скажіть нам«. — »Ділитиме вовк!« — ви [сказали.	360
Ізеґрім дуже зрадів; ділив же, як звик він іздавна, — Сором і совість утративши: вам одірвав четвертину, Вашій дружині дав другу, собі ж половину загарбав.	365
Жа́дібно здобич ковтав, мені ж приділив лише вуха, Ніс та ще половину легенів — та й годі; а решту Всю він собі захопив, ви помітили це якнайкраще.	
Так, не дуже шляхетним себе показав він при цьому. Швидко поїли ви частку свою, та я бачив, що голод Не вгамувався у вас, а Ізеґрім мов і не бачить:	370
Жер та жував, хоч би що, а вам не додав ні шматочка. Тут як не вразите ви його лапою сильно між вуха! Трохи шкуру йому зіпсували. Він кинувсь тікати,	
Кров'ю залитий, у гулях, і вив од нестерпного болю. Ви ж йому вслід закричали: — »Вертайся скромнішим, зухвалий! А як ділитимеш знову, шануйсь, щоб ізнов не повчив я.	375
Ну, а тепер побіжи-но і ще принеси попоїсти«. Я тут кажу: »Як на те ваша воля, мій пане, за ним я Вслід поспішу і хоч щось принесу вам«. І ви дали згоду.	
Вовк нечемно пово́дився — кров'ю облитий, зітхав він, Рёмствував; та підганяв я його, і попало́сь нам скоро На полюва́нні теля! До телят ви ж охочі. Принёсли	380
Ми його вам; ви поглянули любо на жирну тварину І вшанували хвало́ю мене: от, мовляв, хто в пригоді Нам під скрутну годину буває! — »Діли ж бо« — сказали —	385

X	
390	»Хутко теля!« Я сказав: »Вам одна половина належить! Друга — вашій дружині, а тельбухи всі, волод'арю, Серце, печінка, легені — то діточкам вашим на пайку; Сам собі ноги беру я, люблю я їх обгризати, Голову ж вовк хай бере, хіба не смачна це пожива?«
395	Чувши, як я поділив, ви сказали: »Скажи-но, а хто ж то Так тебе ловко ділити навчив? Я бажаю це знати«. Я ж одповів: »Мій учитель — ось він, молодчина цей бравий, — В кого в крові голова, він осяяв світлом мій розум. Бачите, я придивився гаразд, як свиню він сьогодні Вранці ділив, — і ось збачнув його спосіб чудовий ділити; Чи пороса, чи теля я ділитиму — не помилюся«.
400	Був посоромлений вовк і побитий за вдачу неситу. Є в нас чимало таких! Вони загарбати раді Все: і прибуток з маєтку, і тих, хто дає цей прибуток. Все плундрують вони, не жаліють нікого й нічого, Що тільки є; лихо й горе землі, що цю зграю годує!
405	Бачите, можний королю, я вас шанував повсякчасно. Все, що я маю, і все, що лише зароблю я, Вам та моїй королеві віддам залюбки, чи то буде Мало чи навіть багато, — найбільша вам частка належить.
410	Тільки згадайте свиню та теля, — і побачите зараз, Хто найвірніший з усіх. Невже ж то змагатися схоче Ізєґрім з Райнеке в цім? Але титул він має найвищий, Як головний управитель, отож і пригноблює всіх нас. Дбає хіба за вашу він користь? — Ні трошки, а тільки Завжди і скрізь за свою. Та із Бравном він нині Перед в усьому ведуть, а Райнеке всі зневажають.
415	Правда, мене винуватять, мій пане. Та тут же, не втік я, Сміло на суд ваш прийшов. І от що кажу я відверто: Той, хто довести вину мою хоче, хай свідків приводить,

- „З дякою”, — лис одповів, — „приймаю царську вашу ласку;
 450 Ваші слова надають мені мужности, сили й надії.
 Вбивство, крадіж карать — обов'язок то ваш найвищий.
 Темна це справа для мене, та щось уже зробим: шукати
 Я наполегливо буду, з ретельністю їздити буду
 Всюди вдень і вночі, розпитувать всіх, кого стріну.
 455 Якщо дізнаюсь, де схований скарб, а буде над силу
 Взяти його звідтіля, то допоміч в вас попрошу я.
 Ви не відмовите в ній, і все гаразд закінчиться.
 Якщо ж приставлю я скарб вам, то це найкраща у світі
 Буде мені нагорода, цим я доведу свою вірність.
- 460 Слухав охоче усе це король і на лисову мову
 Тільки підтакував він, — так спритно той сплів свої брехні.
 Вірили й решта також, і Райнеке-лис міг ізнову
 Скрізь, де схотів, у дорогу рушати, не питавшись нікого.
- 465 Ізєгрім адержатись більше не міг і промовив, зубами
 Заскреготавши: „Королю ласкавий! Повірили знову
 Злодієві, що стільки брехав вам у вічі. Аж дивно!
 Чи не бачите ви, що обманює вас він безчесно?
 Правди ніколи від нього не чуть, мов брехати найнявся.
 Та не пущу його легко я звідси, кажу вам одверто:
 470 Він і шахрай і облудник. Великі три злочини лиса
 Знаю я; він не врятується, хоч довелось б нам битись.
 Свідків жадають від вас, та яка з них користь для справи?
 Хай би стояли отут і свідчили день вони цілий,
 Що це нам помогло б? Із чорного біле він зробить.
 475 Часто і свідків нема, і невже ж і надалі мерзотник
 Буде злочинства творити? Хто свідчити схоче на нього?
 Кожному щось він причепить, і кожен шкоди боїться.
 Досить і ви, і всі ваші од нього зазнали, та й інші.
 Нині у лапах моїх він, йому не втекти, не сховатись,
 480 Мусить зо мною судитись, і хай бережеться зухвалець!”

ПІСНЯ ОДИНАДЦЯТА

Ізегрім-вовк з винуваченням виступив, мовив: — „Збагніть же,
 О, милостивий королю мій, Райнеке-лис, як і досі,
 Тим же zostавсь шахраєм, стоїть тут, і бреше, і клепле,
 Щоб оганьбити мене і мій рід. Мене безупинно,
 А дружину ще більше наплюжив; як міг, дошкуляв нам.
 Якось під'юдив її убрид перейти трясовину,
 Чи то ставок, і запівнив при цім Гіремунду, що силу
 Риби за день упіймати там можна, хай хвіст лиш у воду
 Звісить і жде, то, мовляв, причепиться риби до нього
 Стільки, що і вчотирьох всю рибу ту з'їсти не можна.
 От перейшла вона вбрід, а потім уплав, аж до краю,
 Просто до греблі, де більше води на час той зібралось,
 Кінчик хвоста він сказав їй у воду спустити. А холод
 Брав усе дужче надвечір, люто морозити стало,
 Так що було їй не сила стояти; до того ж, невдовзі
 Хвіст її міцно примерз, не могла вона ним ворухну́ти,
 Думала, риби там сила, мовляв, пощастило на вловах.
 Райнеке, злодій мерзєнний, помітив це, — що ж учинив він,
 Сором мені повідати: вчинив він із нею мерзоту.
 Та не втече він тепер! І злочин його безсоромний
 Кóштувать буде життя з нас одному на цім таки місці.
 Так, не відбрешеться він! Спіймав я його на гарячім,
 Сáme прохóдив тоді випадково я там по горбочку.
 Чую: »рятуйте« кричить сердечна обдурена жінка,
 Лід її міцно тримав, вона не могла захищатись.
 Я туди поспішив і очима те власними мусів
 Бачити! Диво то, справді, як серце моє не розпалось.

5

10

15

20

25

— »Райнеке«, — я закричав, — »що коїш?« А він, це
[почувши, —

Навтікача по дорозі. Наблизивсь я з тугою в серці,
30 Мусів убрід іти, замерзаючи, й ледве спромігся
Клятий лід проламати, звідтіль рятуючи жінку.
Ах, нас і далі чекала біда! Видираючись з льоду,
Мабуть, чвертину хвоста їй там довелось лишити.
35 Вила вона і стогнала. Селяни той зойк її вчули,
Вийшли, й побачили нас, і стали село все скликати.
З люттю до греблі спішать, захопивши списі та сокири,
З прядками бігли жінки, здіймаючи галас і вереск.
— »Бийте! Ловіть їх! Хапайте!« — одна до одної гукала.
Не відчував у житті од віку такого я жаху,
40 І Гіремунда те ж каже. Ми ледве од них врятувались.
Бігли, аж шкура димилась. За нами ж як не припустить
Дивний якийсь чолов'яга, списом озброєний дядько:
Був він на ноги швидкий і нас підштрикував ззаду.
Якщо б не спала тут ніч, із життям попрощались ми б, певно.
45 Ну, а баби, оті відьми, зчинили тут лемент, що наче
З'їли ми їхніх овець. Нас їм піймати кортіло,
Лаяли й ганили нас ті бабі. Та ми знов повернули
Від землі до води, в рогоз'ю пролізли швиденько:
Тут не наважились далі бігти за нами селяни,
50 Бо вже зовсім стемніло, і всі по домах розійшлися.
Ледве втекли ми тоді. Ви бачите, о, мій королю:
Мова йде про насильство, убивство та зраду — злочинства,
Що їх скарати суворо ви мусите, о, наш владарю”.

Вислухав всі оті скарги король і сказав: — „Ми розсудим
55 Вас по закону, та Райнеке-лиса послухать ще треба”.
Райнеке мовив: — „Як правда було б це — звичайно, це діло
Соромом вкрило б мене, а не честю. Та крий мене, Боже,
Щоб це було, як він каже! Не заперечу того я,
Що я навчив її рибу ловити, ба навіть дорогу
60 Їй показав до ставка, де водиться риби багато.

Миттю побігла вона, як тільки зачула про рибу,
 Все забувши при тім — і шлях, і науку, і міру.
 Як примерз її хвіст, то, звичайно, тому, що сиділа
 Надто довго в воді; була б встала раніше, то, певно,
 Досить би риби зловгла і мала б обід знаменитий. 65
 Так, ненажерливість завжди нам шкодить, усім це відомо.
 Той, в кого очі зазидні, в житті багато втрачає.
 В кого загáрбницька вдача, той завжди в турботах, такого
 Не нагодує ніхто. Довелось це відчуть Гіремунді,
 Як до льоду примерзла вона. Та подяку дістав за труді я 70
 Кепську. І от що я маю за те, що подав я їй поміч!
 Я ж бо їй помагав, підняти силкувався, та вовчиця
 Надто для мене важка; і от, коли так упрівав я,
 Ізгрім нас і застав, ішовши берегом близько.
 Там нагорі він стояв, і горлав, і лаявся люто. 75
 Я так зжахнувся, не криюсь, почувши слівця ті чемненські.
 Раз, і двічі, і тричі мене він облаяв гидотно,
 Галасував він скажено, розпалений гнівом нестримним.
 Поміркував я: »Ану, утікаймо чимдужче від лиха!
 Краще втекти, як у землю піти...« Я доречно подумав. 80
 Був би мене розірвав він напевно. Коли бо гризуться
 Дві собаки за кістку одну, то одному вже боки
 Добре намнуть. То й за розумніше вважав через те я
 Від його гніву і вдачі лихої чимшвидше спастись.
 Лютий був він страшенно й зостався, це хто б заперечив? 85
 Ви б поспитали вовчицю, — навіщо брехун той нам здався?
 Тільки він запримітив, що жінка його там примерзла,
 Лаялись знову почав, тоді підійшов і поміг їй.
 А як напали селяни на них, то це ще на краще:
 Кров розігріло це їм, і вони уже більше не мерзли. 90
 Що ж вам додати іще? Нечемно, скаж́у я, той чинить,
 Хто свою власну дружину брехнею такою паплюжить.
 От розпитайте її, перед вами стоїть же, як правда
 Все це було б, — і сама б вона скаргилась. Нині ж прош́у я

95 Тиждень дати мені, щоб з друзіми я зговорився,
Як відповісти мені на вовкову скаргу належить”.

Тут Гіремунда сказала: „Вся ваша істота, і вчинки
Тільки крутість, як знаєм ми всі, і мерзота, й підлота,
Брехні, зухвальство, обман. Хто мові вашій фальшивій
100 Віри йме, — шкоди зазнає: ви майстер, слова посплітавши,
Спритно заплутати справу. Збагнула я це у криниці.
Двоє відер там висіло. До одного з них ви влізли,
Кат його знає навіщо, — і вниз у нім опустились,
Та не могли вже самі ізнову нагору піднятись,
105 Жалісно там ви скарчали. Прийшла до криниці я ранком,
»Хто вас«, — питаю, — »туди запроторив?!« — »Як добре,
[кумасю,

Що ви з’явилися!« каже. »Для вас я маю тут дещо.
Ну бо, сідайте скоріше в відерце й спускайтесь до мене.
Рибки ви тут наїстесь досхочу«. На горі прийшла я!
110 Я ж бо повірила вам; ви божилися, ніби то з’їли
Риби силу таку, що навіть живіт заболів вам.
Здуру повіривши вам, я — в відрі, а воно й опустилось!
Друге ж угору підніслось, і тут ми зустрілися з вами.
Дивним мені це здалось, і я, здивувавшись, питаю:
115 »Як же усе це виходить, скажіть?« А він мені каже:
»Вгору та вниз — так завжди на світі, і з нами те ж саме;
Це — кругобіг речей. Принижений дехто, а інший
Вгору та угору все йде, від заслуг та від права залежно.
Скочили тут ви з відра і звідти чимдуж дременули.
120 Я ж у криниці лишилась, засмучена, мусіла цілий
День там просидіти, ввечері доброго часу зазнати
Перше, як вийти на волю. Прийшли до криниці селяни,
Бачать — застряла я там. Мордував мене голод жорстоко.
Лячно і тяжко було мені, мужність я втратила зовсім.
125 А мужики гомоніли: »Диви-но, в відерце забрався
Ворог запеклий, що в нас овець краде день-у-денно.
Ну бо тягни його вгору!« — один закричав. »Я готовий

Стрінути тут злодіяку — вже нам за овець він заплатить!«
 Ну ж, і зустрів він мене! Ох, лишенько! Сипав на шкуру
 Він удар за ударом; гіршого дня ще не знала
 Я у своєму житті, від смерти втекла ледве-ледве...”

130

Райнеке мовив: „А ви обміркуйте всі наслідки з того,
 Переконаєтесь миттю, що був той побій на користь вам.
 Щодо мене самого, я, правда, цього уникаю,
 Справа ж стояла там так, що доводилось тому чи тому
 Сильних побоїв зазнати, обоє спастись не могли ми.
 Вам пам'ятати це буде корисно, щоб не покладались
 Ви ні на кого у справах таких. Світ — повний підлоти”.

135

Ізегрім каже: — „Все ясно, яких ще вам доказів треба!
 Так мені більше не шкодив ніхто, як цей зрадник брехливий.
 Не розказав ще я вам, що в Саксонії скілось якомсь,
 Як він мене до мавп привів на ганьбу та нещастя.
 Так, він підмовив мене до них у печеру полізти,
 Сам же знав наперед, що лихо на мене чигає.
 Якби я звідти не втік, і вух, і очей би позбавивсь.
 Він же запевнив мене передтим, лукавий облесник,
 Стріну, мовляв, я там тітку його, — мав на оці він мавпу.
 Потім досадно було йому, що врятувавсь я. Підступно
 Він у кубло те огидне післяв мене, в пекло справдешнє”.

140

145

Райнеке-лис перед цілим двором так у відповідь мовив:
 — „Ізегрім щось тут несвітське плете, наче зовсім здурівши.
 Хоче про мавпу сказати, так хай зрозуміло все скаже.
 Два з половиною роки пройшло, як по землях саксонських
 Він мандрував, жеручі донесхочу, ходив там і я з ним.
 Це і вся правда, а решта — брехня. Бо не мавпи були це,
 Плём'я кошкор це було, що про них іде мова. Ніколи
 Їх не назву я тітками своїми. А родичі в мене
 Мавпич-Мартін і Рюккенав, жінка його. Я шаную
 Їх, як дядька та тітку, й пишаюся цим. Він — учений,

150

155

- 160 Сильний у праві нотар. А все, що про ті-он тварюки
Ізеґрім плів, він казав мені в сором, між нами, звичайно,
Годі щось спільне знайти, вони мені зовсім не рідні,
Це ж — насправжнісіньке плém'я пекельне! А якщо стару я
Тіткою звав, то причина тут є, це робив я навмисно.
- 165 Це на корість для мене було, в цім признаюсь охоче.
Почастувала мене знаменито. А там — нехай здохне!
- 170 Так це, панове, було: ми вбік од шляху повернули,
Попід горою пішли — і раптом побачили темну,
Довгу й глибоку печеру. Звичайно, такий, як і завжди,
Ізеґрім хворий від голоду був. Та хто ж його бачив
Будьколи ситим настільки, щоб їсти йому не хотілось?
От і кажу я йому: »У цій-от печері, напевно,
Є чого попоїсти, а мешканці, — ті, безперечно,
Їжу із нами охоче розділять, це нам пощастило«.
- 175 Ізеґрім так одповів: »Я, дядечку, буду чекати
Тут під деревом вас, ви знаєтесь добре на тому,
Як заводить знайомства, коли ж нас запросять до столу,
То повідомте мене!« Отак на моїй він на шкурі
Спробувать, підлий, хотів, що то вийде; отже спустився
- 180 Я у печеру оту. Скажу, не без страху ішов я
Ходом кривим і довженням; — нема йому краю, здавалось.
Лишенько, що я там стрів! Не хотів би такого я страху
Ще хоч раз пережити й за купу широго злота,
Що то за ко́дло мерзенних тварюк, малих і великих!
- 185 Тут таки ж і їх мати, гадав я, що це сам діявол.
Шіроко пелька зіха́ла, і зуби страшні вистромлялись,
А на руках і ногах пазу́рі довжелезні, жакливі,
Хвіст превеликий іззаду стирчав. Я такої мерзоти
Зроду-віку не бачив! А чорні огидливі діти
- 190 Всі на вигляд були, немов ті примари потворні.
Глянула — страх мене взяв! Я подумав: »Втекли б світ-за очі!«
Вища була вона за Ізеґріма, і деякі з діток,
Певно, такі ж, як вона. На зогнилій соломі лежала

Виродків купа гидка, у гній закаляна власний	
Вся аж по вуха. А смбірід стояв у кублі тому гірший,	195
Як у пеклі смердить од смоли. По правді казавши,	
Бридко себе почував я: бач, там їх було багатенько,	
Я ж стояв сам-один; кривилися пики мерзотні.	
Сильно задумався я і спритно знайшов порятунку:	
Чемно їх привітав, хоч не те мав на думці, із себе	200
Друга удав і рідню. »Пані-матко«, — звернувся до старої,	
А до дітей її, як до кузенів, і слів не жалів я:	
»Хай милосердний Господь наш до віку вам помагає!	
Ваші це діточки? Ну, ще б пак! Навіщо питати?	
Ваблять до себе вони. Щастя їм! Веселі малята,	205
Та ще й гарненькі які! Ну, чисто сини королівські!	
Шана і честь вам велика за те, що гідним потомством	
Рід наш побільшили ви, це для мене радість безкрая.	
Щастя і радість мені, що рідню отаку розшукав я;	
Бо ж, як скіється лихо, то родичі завжди допоможуть«.	210

Так я почитиво до неї поставивсь, хоч збóвсім що інше
Мав я на думці. Стара ж та мене, відповідно,
Дядьком звать почала, хоча не рідня аж ніяка
Та дурепа мені. Що ж? Було задля справи корíсно
Тіткою звати її. При цьому, призна́юсь, від стра́ху
Вкинуло в піт мене дуже; вона ж сказала привітно:
»Райнеке, любий мій, рідний, сердечно вас я вітаю!
Як живете́ ви? Вам зобов'язана я аж довіку,
Що ви з'явили́сь до мене. Думок усяких премудрих
Ви навчите діточок, щоб чести здобуть їм і шани«.

Так вона мовила; отже, уживши слів небагато —
Тіткою са́ме назвавши її і занедбавши правду, —
Я досягнув, що хотів. Все ж був би охоче утік я,
Та не пускала вона і казала: »Мій дядечку любий,
Без частування не підете, а я вам до по́слуг!«

Всякої їжі принéсла вона — я тепер вже не зможу
Перелі́чити усе; я тільки страх дивувався,

Де вона все це дістала. Була там і риба, й сернина,
 Всяка іще дичина; я їв, і мені смакувало,
 230 А як досхочу наївся, узяв я ще дещо додому.
 Оленя кусень принісла вона — мовляв, це я мушу
 Діткам додому віднести. І ми розпрощались чемненько.
 »Райнеке«, чув я від неї, »заходьте до мене частіше!«
 Був би я їй обіцяв, що завгодно, аби лиш забратись.
 235 Справді, не дуже приємно було для очей там і носа,
 Дивно, як там я не здох; чимскорше ізвідти подався,
 Біг та біг переходом до дерева, щоб там при вході.
 Ізегрім там, лежачи, стогнав. Запитав я: »Що чути,
 Дядю?« А він одповів: »Ох, погано! Од голоду гину«.
 240 Я пожалів його, дав йому ласий шматок, що з печери
 Ніс із собою. Він жадібно з'їв його, вмить проковтнувши.
 Вдячний був дуже мені, — а тепер уже все те забулось.
 З'ївши усе, він питати почав мене: »Ну, розкажіть бо,
 Хто у печері живе? Чи вам там було до вподоби?
 245 Словом, погано чи гарно там?« Я відповів йому щиро;
 Все розтлумачив йому про кубло те жахливо-огидне.
 Правда, смачні там є речі. Тож якщо Ізегрім хоче
 Частку одержать собі, то сміливо хай увиходить,
 Тільки нехай бережеться їм правду в очі казати.
 250 »Щоб досягнути свого, із правдою вміло поведьтесь!« —
 Так повчав я його: »бо той, хто її безнастанно
 Носить, як дурень, у роті, той скрізь зазнає тільки лиха,
 Дулі він дістає у той час, як інші — прибуток«.
 Так навчав я його, казавши: кого б не зустрів він,
 255 Хай про те лише каже, що слухати всім до вподоби,
 Скрізь гостинно тоді його приймуть. Давав я ці ради
 О, мій королю і пане, від найщирішого серця.
 Він же зробив протилежне; і якщо його так привчили,
 То по заслугі дістав — мене повинен був слухать.
 260 Сиву він має шерсть, та розуму ви попід нею
 Марно шукали б. Таким, як от він, молодцям не властиві
 Розум та мислі тонкі; для юрби мугирів-грубіянів



XI, 296-299

Схована мудрість довіку, їм цінність її невідома.
 Дружньо його я повчав, щоб правду на цей раз ховав він.
 265 »Знаю я сам, що є чемність!« — мені відповів він зухвало.
 З цим у печеру подався, і що ж — дістав по заслугі!

У глибині там сиділа та баба огидна, здалася
 Вовкові чортом вона. А ще діти! Почав він горлати:
 »Лишенько! Що за мерзенні тварюки! Невже ці істоти
 270 Ваше кодро? Ото найсправжніша голота пекельна!
 Ну бо, втопіть їх скоріше, аби на землі не плоділось
 Це поріддя! Скажучи, що коли б це мої були діти,
 Сам би їх подушив. На бісенят полювати б із ними!
 Треба було б лише у болоті якимсь прив'язати
 275 До комишів, як принаду, цих виродків ваших паскудних,
 Так, болотяні мавпи — така пасувала б їм назва!«

Не забарившись, мати йому на те відказала:
 »Що за чорти вас припхали у гості? Хто кликав сюди вас
 Грубості ці нам казати? Чи гарні, чи ні мої діти —
 280 Що вам за діло до них? От тільки прощався із ними
 Райнеке-лис, цей досвідчений муж, що усе розуміє.
 Діти мої, запевняв він і клявся, — прекрасні, розумні,
 Якнайчемніше поводяться, знають манери напрочуд.
 Їх за рідню за свою визнає він охоче. У цьому —
 285 От ще й години немає — він нас запевняв на цім місці.
 Як уподобались вам вони менш, то одне вам скажучи я:
 Вас не просили заходити до нас. Отак собі й знайте!«

Він же в цю мить зажадав, щоб дала попоїсти, та й каже:
 »Ну, скоріше тягніть, а то я шукать поможу вам.
 290 Що тут довго балакати!« Узявсь він до діла — насильно
 Нийшпорить став у коморі. За це йому кепсько прийшлося.
 Кинулась люто на нього вона, кусала і рвала
 Шкуру йому пазурами, жорстоко його шматувала.
 Діти робили те ж саме — кусалися і наступали

	XI
Грізно на вовка. Він вив і кричав, кров із морди стікала, Вже захищатись не міг і кинувсь прожогом з печери. Стрів я його — був подряпаний він, весь у ранах, зо шкіри Висіли клапті, скривавлений ніс був, розшарпане вуха, Рани на тілі всьому, боки страшенно пом'яті; От що зробили із ним. Спитав я, як вийшов він звідти: »Певно, ви правду сказали?« А він на те мені мовив: »Що я побачив, прямцем і сказав. Проклятуща та відьма Гидко мене покалічила: тільки б ще раз нам зустрітись — Дорого стало б це їй! Та скажіть мені, Райнеке, щиро — Бачили будь-коли кодло таке ви лихе і мерзенне? Тільки оце я сказав — і пішло тут: од неї Милости вже я не бачив, ох, гірко мені там прийшлося«.	295
»Ви збожев'їли, певно!« — сказав я: »чи те я вам радив? Мали сказати ви так їй: Вітаю вас я сердечно, Тітонько мила! Як ваше здоров'ячко? Як же ся мають Любі малятка? Я радий, що маю нагоду побачить Старших і менших небожів моїх. «Але Ізегрім мовив: »Тіткою звати стару? Небожа́ми огидних ублюдків? Чорт би усіх їх забрав! Страхаюсь такої рідні я. Фу, що за наволоч! Добре, що вже я її не побачу«.	300
»Ось через що так зустріли його. Мій королю, рішіть же, Правду він каже, що зрадив його я? Він мусить признатись, Так чи не так була справа, як нині про це розповів я«.	305
Ізегрім мовив рішуче: — „Не розв'язати словами Спір наш довіку, це ясно. До чого оці перекори? Право є право: за ким воно буде — кінець нам покаже. Дуже зухвалі ви, Райнеке! Що ж, держіться міцніше — Будемо битися ми, і вся відкриється правда. Ви говорили багато, як там, коло мавп'ячих лігов, Був, мовляв, я голодний, і ви, як чесний товариш, Нагодували мене. Я щось тогó не згадаю! Ви кістку Голу мені притягли, а м'ясо, звичайно, пожерли.	310
	315
	320
	325

Скрізь ви глузуєте з мене, паплюжите честь мою, ймення,
Як тільки можете. Підло й нахабно заплямували

330 Ви недавно мене, немов я змову підступну
На короля замишляв, плекавши намір злочинний —
Вбити владика. Самі ж ви йому про скарбі незліченні
Казнащо набрехали; їх важко було б розшукати!..
335 Підло з моєю вчинили ви жінкою, помсти я прагну!
В злочинах цих винувачу я вас! З вами битись я хочу
За все разом — за старе і нове, і повторюю: вбивець,
Зрадник ви, злодій нахабний! На бій смертельний ми мусим
Вийти сьогодні, доволі ж нам лаятись та нарікати.

Я рукавичку вам кїдаю, як воно кожному личить,
340 Хто викликає на бій. Цю заставу мою збережіть ви,
Швидко ми з вами зійдёмось. Це чув сам король наш високий.
Як і вельможі усі! Сподіваюсь, вони не відмовлять
Бути при цьому двобої. А ви утікати не смійте
Аж до розрішення спору; тоді ми побачимо правду”.

345 Райнеке думав собі: „Про майно і життя тут ідеться!
Він великий, а я — я малий, і, як справа схибує,
Мало допоможуть мені усі мої витівки хитрі.
Все ж, зачекаєм, подумаєм. Справді бо, як зміркувати,
В мене є перевага: без пазурів він передніх.
350 Рветься, дурень, у бій, та навряд чи виграє в бої.
Не досягне він свого, хай все я поставлю на карту”.

Вовкові Райнеке мовив: — „А я запевняю, — самі ви,
Вовче, зрадник єсте, і всі винувачення ваші,
Що перелічені тут, є найсправжнісінький наклеп.
355 Хочете битись? І я не від того, тікати не буду,
Цього я пратну давно! І ось вам моя рукавичка”.

Взяв король їх застави — обидва їх сміло вручили.
Мовив тоді він: — „Повинен з вас кожен заручників дати
В тім, що ви з’явитесь завтра; обидві бо сторони кажуть

Темне, поплутане щось, хто б в ваших словах що розчовпав?
Ізєрім вмить у заручники взяв kota і ведмеда,
Бравна і Гінце; за Райнеке ж Грімбарт ручився, — крім того,
Монеке, лисів двоюрідний брат, син мавпня Мартіна.

— „Райнеке”, — Рюккенав тут же сказала, — „спокоїні лишайтесь, Розум ясний збережіть! Мій муж, а ваш дядько, що в Римі Перебуває, молитви навчив мене; склав ту молитву Славний абат Зажирайло в дарунку для мужа могого — Був він прихильний до нього, списав її на папері, І повідав: помагає молитва мужчинам, як треба В бій їм іти; натщесерце ізранку її прочитавши, Будуть вільні весь день од усякого лиха й нещастя, Матимуть захист од смерти, од ран, од страждання та болю, Тож заспокойтесь, небожу, — я вчасно над вами молитву Завтра сама прочитаю — і рушите в бій ви бадьоро”.
— „Тітонько люба”, — їй лис відповів, — „я вдячний вам
[широ.

Я не забуду цього вам... Та більш над усе покладаюсь
На справедливий свій позов, на власну спритність та розум”.

Лисіві друзі всю ніч з ним лишались, настрій тужливий
В нім розганяли розмовою легкою. А клопоталась
Рюккенав більше за всіх; — вона наказала, щоб лиса
Від голови до хвоста погодили, по череву й грудях
Потім помазали маслом і салом; і лис після того
Жирний, гладенький зробивсь і дуже сильний на ноги.
Так промовляла вона: — „Затямте, що слід вам робити,
Слухайте друзів розумних --- їх рада вам допоможе,
Пийте і воду у собі держіть, а як вийдете зранку
В коло, розумно поведіться: свій хвіст пушистий змочіть ви
Якнайгустіше і ним постарайтесь у ворога трапити;
Як пощастить йому очі залляти, то краще не треба,
Зір затуманиться в нього; на вашу руч воно буде
І на шкоду йому. Ще вдайте ви на початку,

Що боїтесь, і від нього біжіть проти вітру швиденько.
 Як він услід побіжить, здійняти вам кúряву треба,
 Щоб заліпить йому очі піском тим і брудом. А потім
 395 Вбік ви підскочте і стежите за ним, поки тертиме очі.
 Тут скористайте з нагоди, ізнов йому бризнувши спритно
 В очі тією ж їдкою водою, щоб зóвсім засліп він,
 Зóвсім його спантелиchte — здобудете цим перемогу.
 Любий небóжу, поспіть ви хоч трохи, а ми вас розбудим
 400 Вчасно. Та зараз над вами молитву я прочитаю
 Ту, що про неї казала, щоб це ваші сили зміцнило”.
 Отже на голову руки поклала йому, і сказала:

„Ежомопóд мит, ёурів ж отх; огот з ёдуб ен йдокш»¹
 Ну, хай щастить вам! Тепер є в вас захист!” Те саме промовив
 405 Грімбарт-борсук; повелі вони Райнеке й спати поклали.
 Спав він спокійно. От сонце зійшло — і з’явилася видра
 Із борсуком, щоб його розбудити. Привітались любенько,
 Мовлячи: — »Ну, приготуйтеся!» А видра качку свіженьку
 Райнеке-лисові тут піднесла, сказавши при цьому:
 410 — „Їжте, для вас я її, поринаючи в воду, спіймала
 Аж біля Гюнербротської греблі; усмак її з’їжте”.

— „Це непоганий дарунок”, — бадьоро Райнеке мовив:
 — „Цим не погёрбую я. Хай за це Госпóдь вам одплáтить,
 415 Що не забули мене”. Він їв з апетитом великим,
 Випив водиці по тому і рушив разом із ріднею
 В коло, на рівний пісок, де мав двобій той відбутись.

¹ Треба читати з кінця: „Шкоди не буде з того; хто ж вірує, тим допоможе”.



XI, 379-386

ПІСНЯ ДВНАДЦЯТА

Тільки побачив король, як лис з'явився на полі,
 До волосинки поголений скрізь і намазаний густо
 Маслом і салом слизьким, — реготатись почав на все горло.
 — „Лисе! Чия це наука?“ — гукнув: — „так, недурно взивають
 5 Райнеке-лисом тебе, хитрюга ти був і zostався,
 Скрізь ти пролазку знайдеш і скрізь даси собі раду”.

Лис королеві низенько вклонивсь, а левіці ще нижче.
 Потім у коло стрибками одважними бистро
 Скочив — там вовк дожидав із ріднею своєю,
 10 Райнеке-лисові всі бажали ганебної смерти:
 Тут розгніваних слів і погроз багато почув він.
 Лінке-рись з Лупардом, доглядники поля, тимчасом принесли
 Мощі у коло, тоді з супротивників кожен, по черзі,
 Вовк та лис, присяглись у правді своїх винувань.

Ізегрім голосом гнівним, з погрозливим виглядом клявся
 В тім, що Райнеке — зрадник і злодій, і вбивець, що винен
 Він у злочинствах усяких, у шлюбній зраді й насильстві,
 Що всі діла його — фальш, головою за те він ручиться!
 Райнеке тут таки ж клявся, що вчинків таких неподобних
 20 Він за собою не знає, що Ізегрім бреше, як завжди,
 Клятву фальшиву дає, як завжди, але вже не вдасться
 Перетворить йому брехні у правду, найменше на цей раз.
 Тут доглядники поля сказали: — „Хай кожен з вас робить
 Те, що він мусить робити, і вийде на світло вся правда”.
 25 Всі, і малий, і великий, із кола пішли, щоб лишилися



XII, 36-44

Сам-на-сам вороги. Тут мавпа квапливо шепнула:
 — „Все зятяте, що я вам казала, порад не забудьте!”
 Райнеке вєсело їй відповів: — „Мені ваші ради
 Мужність навіюють. Будьте спокійні! Мене не покинуть
 30 Нині відвага та хитрість моя, що всякчас рятували.
 В час небезпечних пригод, таке ж бо частенько траплялось,
 Брав я багато такого, за що не платив ще і досі,
 Ставив життя я на карту. Невже ж подолать не зумію
 Я злочинця тогó? Посоромити вовка сподіюсь
 35 Із усією ріднею, а рід свій уславити пишно.
 Я за всі брєхні йому відплачу”. Вороги залишились
 Тільки удвох на арені, в них кожен очима уп'явся.

Лютий був вовк і страшний, розправив скоріше він лапи,
 Пащу роззявив свою і стрибками чимдуж наближався.
 40 Райнеке, легший, ніж той, відскочив від нападу вовка
 І ридиною їдкою змочив він хвоста собі швидко,
 В кúрєві виваляв потім, щоб він піску весь набрався.
 Ізєгрім думав, що ворога зборе, аж враз той лукавець
 Вдарив його по очах, і вовкові світ закрутився.
 45 Це вже не вперше ужив він цю хитрість — багато вже звірів
 Ще раніше зазнали нещастя від сечі їдкої.
 Так засліпив він дітей Ізєгріма, як сказано перше,
 З батьком те сáме хотів він зробити. Отож затемнивши
 Так супротивника очі, відскочив убік він і прямо
 50 Став проти вітру, пісок розриваючи, пилу багато
 Вовкові в очі накидав, а той, тручі їх щосили,
 Сам собі гірше робив і збільшував власні страждання.
 Райнеке-лис, навпаки, дуже спритно хвостом своїм діяв,
 Вовкові в очі влучав, щоб зóвсім його засліпити.
 55 Вовкові кепсько прийшлося! А лис користавсь з переваги.
 Тільки побачив, як очі сльозами налялись у вовка
 З болю нестерпного того, почав коло вовка стрибати,
 Став натискати на нього, і бити, й кусати, і дряпать,
 Не забуваючи бризкати в очі їдкою водою.

Вовк, туманіючи, лапами бив по повітря, а ворог
 Став сміліше знущатися й мовив: — „Мій пане, пожерли
 Ви за життя чималенько таки овець безневинних,
 Смирних тварин ви багато поїли, тепер, сподіваюсь,
 Житимуть мирно вони; віднині, гадаю, ви спокій
 Їм, нарешті, дасте і заслужите благословення,
 Буде вашій душі та спокута на користь, а надто
 Як смиренно ви будете ждати сконання. На цей раз
 Не врятуватися з рук моїх вам — ну, хіба що благати
 Ви почнете мене, я зглянусь — життя подарую”.

Райнеке швидко сказав це і ворога потім за горло
 Міцно схопив, сподіваючись миттю із ним покінчити.
 Ізегрім, все ж як сильніший, рвонувсь, що було йому сили,
 І за два рухи звільнив своє горло. Та Райнеке в морду
 Зараз його укусив, поранив жорстоко і вирвав
 Око із лоба, і вовкові кров заструмила по носі.
 Райнеке крикнув тоді: — „Добивсь я тогось, чого прагнув!”
 Вовк у розпач удавсь: у крові, із видертим оком,
 Він очманів і стрибнув, забувши про біль і про рани,
 Просто на лиса, спіймав, до землі його міцно притиснув.
 Лисові зле тут прийшлося, був і розум йому ні до чого.
 З лап двох передніх одну, ті лапи служили за руки,
 Ізегрім хутко схопив і затиснув її між зубами.
 Райнеке сумно лежав і думав тривожно й хапливо,
 Як йому лапу свою врятувати од ворога злого.
 Ізегрім глухо йому пробурчав крізь заціплені зуби:

— „Край тобі вийшов, злодюго! На місці, отут таки, здайся,
 А то уб'ю тебе вмить за всі твої злочини підлі.
 Нині за все я тобі заплачу. Надаремно старавсь ти
 Рити пісок і сечею бризкати, марно голивсь ти,
 Мазався жиром. Горе тобі! Бо стільки ж наків
 Лиха мені ти, клепав безнастанно і ока позбавив.
 Не врятуватись тобі! Здавайсь, а не те — загризу я!”

Райнеке думав: — „Погано мені. Ох, що ж тут робити?
 Як не здамся, уб'є він мене, а як тільки піддамся,
 В сором довіку це буде мені. Але кари я вартий,
 Надто погано поводився з ним я і грубо нечестив”.
 Вдався до слів він солодких, щоб влестити ворога я́кось:
 — „Дядечку любий!” — сказав він до вовка: — „я з радістю
 [стану

Вашим васалем, слугою покірним і щирим підданцем.
 Піду охоче за вас я на прощу до гробу святого
 В Землю Святу, по тамтешніх церквах, принесу із собою
 Я вам розгрішення звідти, що вашій душі на спасення
 Буде, і вистачить також на вашого тата і маму,
 Щоб і вони в житті потойбічним блаженством небесним
 Насолодилися вщерт; кому б це здалось небажаним?
 Буду, як папу, я вас шанувати, складаю вам клятву
 З цього дня і довіку, аж поки життя мого стане,
 Бути вашим підданцем з ріднею всією моєю.
 Віддано всі ми служить повсякчасно вам будем. Клянуся!
 Що б не віддав королеві, те вам обіцяю віддати.
 Згодьтесь — і будете ви колись над цим краєм володар.
 Всім, що спіймать пощастить, зобов'язуюсь з вами ділитись.
 Гуси, кури, качки і рибу я перш, ніж цю їжу
 Трошки хоч спробувать, буду на вибір їх вам оддавати,
 Вашій дружині та дітям. Також помагать посилююсь
 Радами вам у житті, щоб лиха вам не зазнавати.
 Хитрим вважають мене, ви ж міцні, тож могли б ми із вами
 Справи вершити великі. Укупі нам треба триматись,
 Маєте силу, я ж — розум, то хто ж нас міг би здолати?
 Як ми у сvaraх живем, то, справді, обом це на лихо,
 Битись я з вами ніколи б не вийшов, як з гідністю міг би
 Бою уникнуть цього; та оскільки ви кинули виклик,
 Мусів на це я піти, щоб честь свою захистити.
 Все ж я поводився чемно й підчас цього бою, всієї
 Сили своєї не вжив. »Ти конче мусиш«, гадав я,
 »Дядька жаліти свого, і це на честь тобі буде«.

Якби ненавидів вас я, то, певно, не те б з вами сталося.
 Тим то не вельми ви лиха зазнали, а як випадково
 Око пошкодив я вам, то це мені прикрість велика.
 Та утішаюсь я тим, що знаю я ліки цілющі,
 Видужать зможете ви, і будете ви мені вдячні.
 Око хіба пропаде, що ж до решти, ви будете цілі.
 Вам іще ліпше, — адже ж, засинаючи, треба вікно вам
 Тільки одне зачиняти, нам, решті, з цим вдвоє мороки.
 Щоб улагіднити вас, рідня моя тут же, негайно,
 Схилиться вся перед вами, і жінка, і діти— всі будуть
 Перед лицем короля, у присутності зборів високих
 Вас прохати й благати, щоб милість мені ви явили,
 Подарували життя. А я відверто признаюсь
 В тім, що неправду сказав і наклепом вас я знеславив,
 Вас дурив, як лиш міг. Також обіцяюсь поклястись
 В тім, що поганого я не знаю про вас, що віднині
 Вас ображать не наважусь. Якої ж більше могли б ви
 Ще вимагати відплати, ніж та, що я вам пропоную?
 Як уб'єте мене, щоб вам з того? Прийдеться весь вік вам
 Рідних і друзів боятись моїх; навпаки, як на мене
 Зглянетесь ви, то із славою й честю з арени підете.
 Будуть шляхетним вважать вас і мудрим: за всіх той найвищий,
 Хто прощати уміє. Навряд чи будете мати
 Ще нагоду таку, — скоріш скористуйтеся нею!
 Зрештою, вмерти чи жити — мені байдуже це віднині".

— „Лисе брехливий", — відмовив тут вовк: — „як охоче б ти
 [вийшов

Знову на волю! Хай був би весь світ із щирого золота,
 Ти ж з переляку б його обіцяв мені — о, і тоді я
 Все ж би тебе не пустив. Як часто ти клявся облудно,
 Зраднику підлий! Не дав од яйця б ти мені шкаралупки,
 Як звільнився б. А рідних твоїх то не дуже боюсь я.
 Ждатиму, щоб вони вчинять, і я сподіваюсь, що легко
 Їхню здолаю ворожість. Ти сам би зловтішно сміявся,

- 160 Тільки б я волю тобі повернув за твої обіцянки.
Той, хто не знає тебе, у дурні пошиється. Кажеш,
Зглянувся сьогодні ти на мене, злодюго? А око із лоба
В мене не висить хіба? Злочинче, а шкуру мені ти
165 У двадцятьох місцях не поранив? Чи ти хоч трохи
Дав відітхнути мені, здобувши в ту мить перевагу?
Я вчинив би, як дурень, коли б за безчестя і шкоду
Виявив милість і жаль. Мене ти, зраднику, й жінку
Занапастив би і соромом вкрив: вкорочу ж тобі віку”.
- 170 Так просторікував вовк. Тимчасом лис, той лукавець,
Другу лапу просунув між ноги ворога нишком,
За найчутливіше місце вхопив і сіпати й рвати
Став йому тут... та промовчу це все я. Жалісно скрикнув
Вовк і вити почав, роззявивши шіроко пащу.
175 Лис із зубів його витягнув лапу чимскорше,
Вовка схопив обома і дужче, все дужче, і дужче
Рвав і тягнув, і той, на всю пельку горлаючи страшно,
Став уже й кров’ю плювати, і піт од нестерпного болю
Виступив рясно крізь шерсть волохату його, закалявся він
180 Власною нечистю... Лис тут зрадів, перемогу почувши,
Міцно зубами і лапами сіпав. У скруті страшенній
Ізєрім був, у великій біді, і гадав: все пропало!
Кров з голови та з очей заструмйла, на землю
Грюкнувся вовк непритомний. На злото усе, що є в світі,
Лис не змінив би видовища цього: все дужче стискав він
185 Вовка, і сіпав його, й волочив, щоб усім було видно
Вовчу ганьбу, і давив сіромаху, і дряпав страшенно,
Той же, волаючи глухо, у куряві й посліді власнім
Корчивсь, валяючись, марно свої простягаючи лапи.
- 190 Скрикнувши разом, благать короля стали вовкові друзі,
Щоб він ласку явив, наказав двобій припинити.
І король відповів: — „Якщо ви прагнете цього,
Хоче і решта, щоб бій закінчився, на це пристаю я”.



XII, 210-218

- І король наказав, щоб тут же доглядники поля,
 Лінкс з Лупардом, ввійшли до обох бійців на арсену.
 195 До переможця вони підійшли й почали умовляти
 Райнеке-лиса, що годі вже битись, бо хоче володар
 Бій припинити оцей, щоб розбрату край цим покласти.
 — „Він вимагає”, — сказали, — „щоб супротивника зараз
 Ви віддали королеві, життя йому дарувавши.
 200 Бо ж, коли з вас один поліг би у цьому двобою,
 Прикро було б це для всіх. Адже ж перемога за вами,
 Бачили всі це, старий і малий, і на вашому боці
 Кращі з найкращих тепер, із вами навек їх прихильність”.
- Райнеке мовив на те: — „Подяку свою доведу я!
 205 Волю вволить королівську я радий, і все те, що личить,
 Я здійснити готов. Переміг я — і кращої миті
 Вже не побачу в житті! Хай одне король лиш дозволить —
 Друзів мені розпитати”. Всі лисові друзі негайно
 Разом гукнули: „Вважаєм, що вам монархову волю
 210 Виконать слід”. І до переможця юрбою підбігли
 Рідні усі — і борсук, і бібр, і видра, і мавпа.
 Друзями стали йому тепер і куниця, і ласка,
 І горностайчик, і білка, й багато таких, що ворожі
 Досі були, навіть гербали лиса на ймення назвати —
 215 Всі прибігли. І ті, що його винували досі,
 Рідних вдавали тепер, жінок вели із собою
 І діток — великих, середніх, дрібних і найменших,
 Всі з ним люб’язні були, тиміям курили без краю.
- Так ось на світі буває. Щасливий тільки і чує:
 220 „Вік вам щастя!” — він друзів без ліку знаходить.
 Ну, а кому не щастить, той мовчки хай терпить і терпить!
 Тут так само було. Кортіло кожному — поруч
 Із переможцем іти і пишатись. Одні тут дуділи,
 Інші співали, у сурми сурмили і били в літаври.
 225 Лисові друзі сказали: — „Радійте, сьогодні зуміли.

Ви і себе, і свій рід піднести високо в славі!
 Всі ми були зажурились, дивившись, що вам важкувато,
 Та все змінилось за мить. Утяли ви штуку майстерну”.
 Райнеке мовив: — „Мені пощастило!” — й подякував друзям.
 Рушили звідти юрбою. Лис-Райнеке йшов попереду, 230
 Поміж доглядників коля, так і дійшли вони разом
 До королівського трону, де Райнеке впав на коліна.
 Тут підняв володар його і сказав при всім дворі:
 — „Позов зуміли ви свій підтримати, відстояли з честю
 Нині ви справу свою. Я вас протолошую вільним, 235
 Всі я з вас кари здіймаю і скоро це особисто
 Обговорю я з вельможною радою, тільки
 Ізєгрім буде здоровий. Тепер же закриємо збори”.

— „Слухатись вашої волі корісно, ласкавий мій пане”, —
 Скромно лис відповів: — „ви знаєте все якнайкраще. 240
 Як сюди я ішов, багато хто скарживсь, клепали —
 Вовкові все догоджали, він ворог мій, хтів мене скинуть.
 Був я у владі його, то й решта гукали »розпніте!«
 Всі були проти мене, до стінки приперти хотіли,
 Щоб догодити йому, вони все бачили ясно: 245
 Ближче до вас він, ніж я, — та ніхто не подумав при цьому,
 Чим закінчиться це може, і чи не відкриється правда.
 Я порівняю їх з псами, що мали звичку стояти
 Біля кухонних дверей, у надії, що, може, на щастя,
 Кухар прихильний і їм жбурне якусь кістку випадком. 250
 Раз, чекаючи, пси побачили, як їх товариш
 В кухаря з кухні украв шматочок печеного м'яса,
 Та, на нещастя своє, не зумів швиденько забратись,
 Кухар бо встиг його спритно іззаду облити окропом.
 Хвіст ошпарив йому; але той, не кинувши м'яса, 255
 В зграю спільну вмішавсь, а пси між собою казали:
 »Бачите, як його кухар між усіма одзначає.
 Ну ж, і смачненький шматок йому кинув«. Та той відказав їм:
 »Мало ви тямите, — хвалите, бачивши перед мій; вас бо

- 260 Вабить дивитись на цей жирненький, ласенький шматочок.
Та ви погляньте іззаду, — тоді щасливим назвіть ви,
Як не зміните думки.« Іззаду вони подивились —
Був він жахливо ошпарений, ззаду волосся облізло,
Зморщилась шкура на тілі — і жах охопив їх. На кухню
265 Перехотілося йти їм. Втекли і його залишили.
Мав я на оці, королю, жадливих. Доки при владі
Є вони, кожному хочеться друзів в особі їх мати.
Цілі години на них витріщаються, бачивши в роті
М'ясо у них. Хто ж до них не підлеститься, той постраждає,
270 Вічно їх треба хвалити, хоч би найгірше чинили.
Так заохочують їх до поганого. От що буває
З тим, хто не бачить кінця. Алé молодців таких часто
Б'ють нещадно, і влада їхня кінчається прикро.
Їх ніхто вже не любить, і падає справа і зліва
275 З тіла волосся у них — то їхні друзі колишні
Кидають їх, і старі, і малі, і лишаються голі
Так вони, як ті пси, що друга в біді облишили,
Ледь помітили рани на тілі його бідолашнім.
Пане ласкавий, збагніть — нехай про Райнеке-лиса
280 Так не скаже ніхто, хай не в сором буду я друзям.
Вдячний я милості вашій, і якби міг повсякчасно
Вашу вволювать волю, охоче це я робив би”.
- „Що тут розвбдитись нам”, — король на те зауважив, —
„Чув я ваші слова і збагнув, що сказати ви хотіли.
285 Вас, благородний бароне, я бачити знову бажаю
Радником тут, і вас зобов'язую в кожную годину
В раду таємну з'являтися. Тим вас ізнов закликаю
Я до чести і влади; сподіюсь, заслужите їх ви.
Ви ж на добре скеровуйте все! Тепер при дворі я не можу
290 Бути без вас; а ви, чесноту з умом сполучивши,
Станете вище за всіх, ніхто бо так гостро й розумно
Нам порадить не зможе. Надалі не хочу я скарги
Жадної слухати на вас. Говоріть від особи моєї,



XII, 285-296

XII	
295	Скрізь і завжди ви дійте, як канцлер цілої держави. Вам доручаю печать; що напишете й зробите, все те Незаперечним лишіться". Так Райнеке легко доскочив Милости знову собі, і кожен робить слухняно Те, що велить він чи радить, чи на добро чи на лихо.
300	Райнеке склав королеві подяку й сказав: — „Мій владарю, Честю над міру вшанований я. Не забуду цього я, Розум свій збережу. І це доведу незабаром”.
305	Що ж із вовком було, про те ми коротко скажем. Він на арені лежав, переможений, в ранах жорстоких. Жінка і друзі до нього прийшли, між ними кіт Гінце З Бравном укупі, ведмедем, — і діти, й рідня вся, і челядь, З плачем на ноші поклали його, сінця підстеливши, Щоб йому тепло лежати було, — чимдуж із арени
310	Винесли вовка юрбою. Оглянули рани уважно — Двадцять шість налічили; з'явилось багато хірургів, Перев'язали всі рани, і дали крапель цілющих, Бо ж усі члени йому зацілювали. Травами вуха Медики терли йому, чхав сильно він з пєреду й заду. І лікарі промовляли: — „Помиймо його й помастимо!”
315	Так утішали вони бідолашну рідню Ізегріма. В ліжку потім поклали його, він поспав, та недовго, Швидко прокинувся, зажурений лихом, — ганьба і страждання Дуже йому дошкуляли, ридав він, удавшись в розпач. І Гіремунда його доглядала із серцем скорботним, В думках про втрату страшну. Щораз сумуючи тяжко,
320	Гірко жаліла себе, і дітей, і відданих друзів, Бачивши хворого мужа. А він, безпорадний від горя, Був, як безумний, страшне було лихо, і наслідки кепські.
325	Лисові ж все це приємне було; звеселившись душею, З друзями він розмовляв, а ті його славили хором; З радістю в серці пішов він ізвідти. Король доброзично



XII, 303-311

Дав йому охорону й привітно сказав на прощання:
 — „Ну, повертайтеся скоріш!” Тут Райнеке впав на коліна,
 Мовив: — „Як дякую вам я і добрій моїй королеві,
 Раді державній, вельможам усім! Хай Бог береже вас,
 330 О, мій королю, вас честю вінчає, усяку я волю
 Вашу вволити готовий, повік зобов'язаний вам я.
 Нині ж дозвольте мені додому піти, щоб побачить
 Любу дружину і діток, що журно мене виглядають”.
 — „Що ж, рушайте”, — каже король, — „і нічого не бійтесь”.

335 Так от вирушив лис, од усіх привітання діставши.
 Є багатенько з його ж таки роду, майстрів на ці штуки.
 Бороду має руду не всяк, її часто не видно.
 Райнеке-лис подався в дорогу, з ним родичів сорок,
 Гордо від двору пішли у пошані з серцем веселим.
 340 Райнеке гордо ішов попереду, за ним усі інші.
 Так звеселявся він душею, що хвіст його пишний
 Ширше іще розпустивсь — знов мав королівську він ласку,
 Знов у раді засів і мріяв цим скористатись.
 — „Всіх я звеличу прихильників, друзі матимуть користь”, —
 345 Так він гадав: — „Мудрість цінніша, ніж золото щире”.

Райнеке-лиса в дорогу друзі усі проводжали.
 Йшов він просто до себе, в фортецю свою Малепартус.
 Виявив дяку до всіх, хто був до нього прихильний,
 Хто у годину важку, як вірний друг, був із лисом, —
 350 Підтримку він обіцяв їм свою; на тім розлучились,
 Кожен до себе пішов, і лис додому вернувся.
 З жінкою радо зустрівся, — була вона в добрім здоров'ї.
 Жінка питала про скруту, і як врятувався він із неї,
 Райнеке мовив: — „Я викрутивсь зручно. Ізнов я піднісся,
 355 Ласку здобув королівську, і буду, як попереду,
 В раді його засідати, а тим то і лисячий рід наш
 Шани великої дійде. Король мене в канцлери вибрав,
 Вголос призначив при всіх, доручивши печать королівства.



XII, 352-360



